

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Eglės Šiugždinytės,
V kurso, darbo teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

Neturtinė žala darbo teisėje

Vadovas: lekt. Arūnas Šuminas

Recenzentė: doc. dr. Daiva Petrylaitė

Vilnius
2016

TURINYS

ĮVADAS	2
1. NETURTINĖS ŽALOS SAMPRATA	5
2. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO SĄLYGŲ IR ATVEJŲ YPATUMAI	15
2.1. Neturtinės žalos atlyginimo sąlygos	15
2.1.1. Bendrosios sąlygos	15
2.1.2. Specialiosios sąlygos	22
2.2. Neturtinės žalos atlyginimo atvejai	26
2.2.1. Padarytos neturtinės žalos atlyginimo darbuotojui atvejai	26
2.2.2. Padarytos neturtinės žalos atlyginimo darbdaviui atvejai	39
2.2.3. Padarytos neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims atvejai	43
3. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO DYDŽIO NUSTATYMAS	47
3.1. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijai	48
3.2. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio tendencijos teismų praktikoje	57
3.3. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo probleminiai aspektai	62
IŠVADOS	66
NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	67
SANTRAUKA	83
SUMMARY	84
PRIEDAI	85

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas ir originalumas. Neturtinės žalos, kylančių iš darbo teisinių santykių institutas, reglamentavimas ir praktinis taikymas yra gana naujas reiškinys, atsiradęs 2003 m. reformavus Lietuvos darbo teisę, Lietuvos Respublikos darbo kodekse¹ (toliau – Darbo kodeksas). Pati pirmoji civilinė byla dėl neturtinės žalos atlyginimo tik 2004 m. pabaigoje pasiekė Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą².

Nors praėjo maždaug dvylika metų, kai Lietuvos teismai nagrinėja neturtinės žalos darbo teisėje bylas, tačiau, kaip rodo įstatymų leidybos, teisės doktrinos ir teismų praktikos atlikta analizė, šis institutas sukelia nemažai sudėtingų teorinių ir praktinių problemų, ne tik neturtinę žalą patyrusiems ir siekiantiems ją kompensuoti asmenims, bet ir teismams, kurie sprendžia neturtinės žalos darbo teisėje instituto įgyvendinimo klausimą. Kadangi neturtinės žalos atlyginimo dydis nėra nustatytas įstatymuose, teismams tenka visa atsakomybė, atsižvelgiant į įstatymuose numatytus kriterijus ir susiformavusią teismų praktiką, ne tik teisingai pritaikyti įstatymą, apginti pažeistas teises ir interesus, bet ir tinkamai atlyginti neturtinę žalą pagal kiekvieno subjekto patirtus dvasinius, psichologinius ir fizinius išgyvenimus. Neturtinė žala atlyginama pažeidus vertybes, kurių įkainoti neįmanoma, ir pasireiškia neturtinio pobūdžio praradimais, kurie negali būti tiksliai įvertinti tam tikra pinigų suma³. Kiekvienam asmeniui yra svarbus jo vidinis pasaulis, fizinė savijauta, padėtis visuomenėje, todėl jam labai svarbu, kad jo nematerialiosios vertybės būtų tinkamai apgintos. Tada kyla teisingos žalos atlyginimo sunkumų, nes neturtiniai praradimai sunkiai pamatuojami, individualūs, prarasta vertybė neįkainojama.

Šiandien daug diskusijų kelia nesklandus neturtinės žalos dydžio nustatymas darbo bylose. Civilinė teisė yra pagrindinė priemonė darbo teisėje atlyginant neturtinę žalą, todėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁴ (toliau – Civilinio kodekso) 6.250 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai. Tačiau kiekviena situacija labai individuali ir tenka remtis kiekvieną kartą vis kitais kriterijais. Todėl darosi sunku numatyti bylų baigtį. O tai lemia nepasitikėjimą teismais, teisine

¹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje R. S. v. AB „Ekranas“*, Nr. 3K-3-494/2004.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2012 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje R. K., A. K., Ž. K. v. E. K., A. K., Kauno Simono Daukanto vidurinė mokykla*, Nr. 3K-3-202/2012.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

sistema. Neretai ir asmenys piktnaudžiauja, prašydami priteisti neturtinę žalą. Todėl būtina suformuluoti vienodą ir aiškų požiūrį į neturtinės žalos atlyginimą.

Neturtinė žala ir jos taikymo atvejai nėra gausiai nagrinėti teisinėje literatūroje. Pastebėtina, kad yra nemažai autorių, nagrinėjančių neturtinę žalą, tačiau retas jų tyrinėjo neturtinę žalą darbo teisėje. Neturtinę žalą darbo teisėje nagrinėjo Tomas Bagdanskis monografijoje „Materialinė atsakomybė darbo teisėje“ (2008 m.), Jurijus Maculevičius pranešime „Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje“ (2003 m. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje), Pavelas Ravlusevičius straipsnyje „Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijos ir Lietuvos darbo teisėje“ (2005 m.), negausiai analizavo Solveiga Cirtautienė monografijoje „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ (2008 m.), Renata Volodko monografijoje „Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje“ (2010 m.). Neturtinės žalos samprata buvo nagrinėjama magistriniuose darbuose: Justinos Franckevičiūtės „Neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimas teismų praktikoje“ (Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas, 2011 m.), Editos Motiejūnaitės „Neturtinės žalos ypatumai Lietuvos darbo teisėje“ (Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas, 2011 m.), Renatos Kvaraciejūnaitės „Neturtinės žalos ypatumai Lietuvos darbo teisėje“ (Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas, 2011 m.). Nuo minėtuose darbuose atliktos analizės praėjo keleri metai, o per juos teismų praktika, nors ir nežymiai pasikeitė, tačiau būtina skirti dėmesio išsamiam neturtinės žalos instituto nagrinėjimui.

Darbe lyginamas neturtinės žalos reglamentavimas su kitomis valstybėmis – Latvija, Rusija, Prancūzija. Šių valstybių pasirinkimą lėmė susidomėjimas ir noras pažvelgti į neturtinės žalos reglamentavimą nurodytose valstybėse.

Darbo objektas yra neturtinės žalos atlyginimo institutas darbo teisėje.

Pagrindinis šio darbo tikslas yra teoriniais ir praktiniais aspektais išanalizuoti neturtinės žalos atlyginimo ypatumus darbo teisėje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti neturtinės žalos sampratą.
2. Išanalizuoti neturtinės žalos atlyginimo sąlygas ir atvejus, remiantis teismų praktika.
3. Ištirinti neturtinės žalos atlyginimo dydžio kriterijus, jų taikymą teismų praktikoje ir probleminius aspektus.

Tyrimo metodai. Darbe naudojamas loginės analizės metodas, nes analizuojamas neturtinės žalos darbo teisėje institutas, remiantis normine ir specialiąja teisine literatūra, teismų praktika. Siekiant atskleisti neturtinės žalos sampratą, atlyginimo sąlygas, atvejus,

remiamasi sisteminiu metodu, kadangi darbe palaiptai analizuojamos ne tik Darbo kodekso, bet ir Civilinio kodekso bei kitų specialių teisės aktų normos. Naudojamas ir statistinis metodas, kuris taikomas pateikiant duomenis apie nelaimingus atsitikimus darbe, kurie lėmė neturtinės žalos atsiradimą ir sisteminant teismuose nagrinėtas bylas dėl neturtinės žalos atlyginimo. Istorinis metodas taikomas atskleidžiant teisinio reglamentavimo pokyčius. Naudojamas lyginamasis metodas, kadangi lyginamuoju aspektu išanalizuojama neturtinės žalos samprata ir jos taikymas Lietuvos, Latvijos, Rusijos, Prancūzijos teisėje. Taip pat naudojamas lingvistinio aiškinimo metodas, analizuojant nurodytų valstybių teisės aktų atskiras nuostatas pritaikant loginės analizės metodą, t. y. darant atskiras išvadas, apibendrinimus, pateikiant esminius skirtumus tarp įstatymų ir praktinių normų taikymo bei aiškinimo. Apibendrinimo metodu, atsižvelgiant į teorinę ir praktinę medžiagą, padaromos išvados.

Pagrindiniai šaltiniai. Rengiant šį darbą buvo nagrinėjami Lietuvos, Latvijos, Rusijos, Prancūzijos darbo ir civiliniai kodeksai, kurie reglamentuoja neturtinės žalos atlyginimą. Taip pat analizuojami ir kiti įstatymai, kurie reglamentuoja neturtinės žalos atlyginimą. Vienas svarbiausių šaltinių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Taip pat remiamasi teisės doktrina, t. y. mokslininkų straipsniais, monografijomis ir kitais teisiniais šaltiniais.

1. NETURTINĖS ŽALOS SAMPRATA

Teisė į neturtinės žalos atlyginimą yra viena iš asmens konstitucinių teisių. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau - Konstitucija) 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas⁵.

Neturtinės žalos atlyginimas pagal darbo teisę yra įtvirtintas Darbo kodekso 250 straipsnyje, kuriame sakoma, jog darbo sutarties šalys privalo atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą. Jos dydį kiekvienu atveju nustato teismas, vadovaudamasis Civiliniu kodeksu. Taigi, nors darbo teisėje yra numatytas neturtinės žalos atlyginimas, visos jos atlyginimo taisyklės yra numatomos civilinėje teisėje ir tokiu būdu civilinė teisė tampa pagrindine priemone darbo teisėje atlyginant neturtinę žalą. Pažymėtina, kad vadovaujantis Civilinio kodekso 1.1. straipsnio 3 dalimi Civilinio kodekso normos darbo santykiams taikomos tiek, kiek jų nereglamentuoja specialūs įstatymai. Darbo kodeksas leidžia civilinės teisės normomis nustatyti neturtinės žalos atlyginimo dydį, o pati pareiga darbo šalims atlyginti neturtinę žalą kyla iš Darbo kodekso 250 straipsnio.

Kaip minėta, Darbo kodeksas nurodo sprendžiant visus neturtinės žalos klausimus vadovautis Civiliniu kodeksu. Taigi, Civiliniame kodekse pateikiama „neturtinės žalos“ sąvoka – „tai asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais“. Kaip matyti, įstatymo leidėjas, apibūdinamas neturtinę žalą, nurodo pavyzdinį nematerialių fizinio ir dvasinio pobūdžio pokyčių sąrašą, tačiau, nepateikdamas baigtinio sąrašo ir palikdamas teismui spręsti, kaip dar gali pasireikšti kiekvieno asmens patiriami nematerialaus pobūdžio netekimai. Teisiniai santykiai yra labai įvairūs, neturtinė žala gali atsirasti dėl įvairaus pobūdžio darbo pareigų nevykdymo arba netinkamo vykdymo, o visų atvejų, kada bus pažeidžiamos neturtinės vertybės, įstatyme reglamentuoti neįmanoma. Tačiau neturtinė žala nėra bet koks, net menkiausias laipsnio asmeniui padarytas neigiamas poveikis, jis turi sukelti ne vienkartinį ar trumpalaikį išgyvenimą ar emocijas arba sudaryti kliūtis, kurios nėra sudėtingos ar nesunkiai įveikiamos. Neturtinė žala konstatuojama tada, kai ją darantys veiksmai ar veiksniai yra pakankamai intensyvūs, o ne mažareikšmiai ar smulkmeniški, kai jie yra nepriimtini teigiamos reputacijos ar asmens

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

gero vertinimo požiūriu ir gali būti įvertinti pinigais, atsižvelgiant į pažeidžiamų vertybių pobūdį, pakenkimo intensyvumą, trukmę ir kitas aplinkybes⁶.

Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais įstatymų nustatytais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kurios įstatymuose pateikiama neturtinės žalos samprata⁷. Išanalizavus pasirinktų valstybių, Latvijos, Rusijos ir Prancūzijos, civilinius ir darbo įstatymus, paaiškėjo, jog šių valstybių teisės doktrinoje yra vartojama „moralinės žalos“, o ne „neturtinės žalos“ sąvoka. Pavyzdžiui, Latvijos civilinio įstatymo 1635 straipsnyje⁸ vartojama „moralinės žalos“ sąvoka, kuri apima dvasinius ar fizinius išgyvenimus, sukeltus neteisėtų veiksmų nukentėjusiojo neturtinių teisių ar interesų atžvilgiu. Šiame straipsnyje nėra pateikta „nukentėjusiojo“ sąvoka, todėl manytina, kad pagal šį straipsnį moralinės žalos atlyginimo gali reikalauti ir juridinis asmuo. Pažymėtina, kad Lietuvoje seniau taip pat buvo vartojama „moralinės žalos“ sąvoka. Aukščiausiojo Teismo Senatas 1998 m. nutarime⁹ yra pateikęs „moralinės žalos“ sąvoką: „moralinė žala laikomi: asmens dvasinis skausmas, išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas, gero vardo praradimas ir panašiai, padaryti veiksmais, kuriais pažeista asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas“. Taigi, kaip minėta, Rusijos ir Prancūzijos teisės doktrinoje taip pat yra vartojama „moralinės žalos“ sąvoka. Tačiau manytina, kad sąvoka „neturtinė žala“ yra tikslesnė ir priimtinesnė, nes visų pirma „moralė“ yra filosofinė kategorija, reiškianti visumą pažiūrų į tai, kas gera ir bloga, teisinga ir neteisinga, dora ir nedora. Todėl žala negali būti padaroma moralei, kaip ir negali būti padaroma teisei. Antra, teisė gina konkrečius objektus, o ne apskritai moralines vertybes. Trečia, teisė gina ir tuos objektus, kurių atžvilgiu moralė gali būti indiferentiška arba kuriems moralės kategorija apskritai nevertotina (pavyzdžiui, dalykinė reputacija). Todėl sąvoka „neturtinė žala“ yra tikslesnė jau vien dėl to, kad ji apima ir žalos juridiniam asmeniui padarymą¹⁰. Taigi, nors sąvoka

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje K. R. v. Lietuvos Respublika, atstovaujama Teisingumo ministerijos, Nr. 3K-3-337/2006.

⁷ CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. Jurisprudencija, 2005, Nr. 71 (63), p. 8.

⁸ Latvijos Republikos civilinis įstatymas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://likumi.lv/doc.php?id=225418>>.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas. 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, Nr. 1.

¹⁰ AMBRASIENĖ, A., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 194.

„neturtinė žala“ yra priimtinesnė, tačiau „moralinės žalos“ sąvoka dažnai vartojama kaip sinonimas.

Taigi, Rusijos civilinio kodekso¹¹ 151 straipsnis numato, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais yra sukelta fizinių ar dvasinių išgyvenimų, turi teisę gauti piniginę kompensaciją už patirtą moralinę žalą. Tačiau nepateikiama nei „neturtinės žalos“ sąvoka, nei neigiamų kriterijų sąrašas. Tačiau Rusijos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1994 m. gruodžio 20 d. išaiškinime Nr. 10 „Dėl kai kurių klausimų taikant įstatymus, reguliuojančius moralinės žalos atlyginimą“ pateiktas moralinės žalos apibūdinimas¹². Teismas nurodė, kad neturtinė žala yra suprantama kaip dvasinės ar fizinės kančios, sukeltos veikimu arba neveikimu, pažeidžiant įgimtas arba įstatymo suteiktas nematerialias vertybes, t. y. gyvybę, sveikata, dalykinė reputacija, asmeninio gyvenimo neliečiamybė, asmeninė arba šeimos paslaptis, taip pat pažeidžiant asmenines neturtines teises, tokias kaip teisė į autoriaus vardą, teisė naudotis savo vardu, intelektinės nuosavybės teisė. Teisės saugomų neturtinių vertybių, kurių pažeidimo atveju atlyginama neturtinė žala, sąrašas pateiktas Rusijos civilinio kodekso 150 straipsnyje. Tai gyvybė, sveikata, garbė ir orumas, dalykinė reputacija, privataus gyvenimo neliečiamumas, asmeninė ir šeimos paslaptis, laisvo judėjimo laisvė, teisė pasirinkti gyvenamąją vietą ir kitos.

Prancūzijos civiliniame kodekse¹³ neturtinės žalos definicija taip pat nepateikta, teisės literatūroje ir teismų praktikoje yra išskiriami: neturtinė žala, atsirandanti pažeidus asmens garbę, privataus gyvenimo neliečiamybę ar kitas asmenines neturtines teises, taip pat apimanti skausmą, patiriamą dėl artimojo mirties, ir nematerialinė žala, kurią sudaro fizinės kančios, estetinė žala ir malonumų, gyvenimo džiaugsmo praradimas¹⁴. Tačiau Prancūzijoje nėra skirtumo tarp turtinės ir neturtinės žalos, kadangi neturtinė žala, kaip savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas, nėra išskiriamas. Tiek turtinė, tiek neturtinė žala yra atlyginamos pagal tuos pačius principus, taikant vadinamojo „generalinio delikto“ koncepciją, reiškiančią, kad turtinė ir neturtinė žala kompensuojamos kiekvienu atveju, kai tik įrodomos, žinoma, jeigu egzistuoja ir kitos būtinos civilinės atsakomybės

¹¹ Rusijos Federacijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://base.garant.ru/10164072/8/#block_151>.

¹² Rusijos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1994 m. gruodžio 20 d. išaiškinimas Nr. 10 „Dėl kai kurių klausimų taikant įstatymus, reguliuojančius moralinės žalos atlyginimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5677/>.

¹³ Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=1CB1BC626B497D776F1CE5E25BAA6C02.tpdila23v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20151209>.

¹⁴ RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje. Jurisprudencija, 2001, T. 21 (13), p. 71.

sąlygos¹⁵. Prancūzijos civilinio kodekso¹⁶ 1382 straipsnyje trumpai ir aiškiai apibrėžta, kad kiekvienas, kas savo kaltu veiksmu sukelia žalos kitam asmeniui, privalo tą žalą atlyginti. Neturtinė žala priteisiama vadovaujantis lygiateisiškumo ir nediskriminacijos idėja: neturtinė žala turi būti atlyginama tais pačiais pagrindais kaip ir turtinė žala¹⁷. Taigi, pažymėtina, kad Prancūzijoje neturtinė žala suprantama visai kitaip nei Latvijoje, Rusijoje ar net Lietuvoje, kadangi tai neturtinių teisių pažeidimas ir kančios, kylančios dėl neturtinių, o kai kuriais atvejais ir iš turtinių teisių pažeidimo.

Kaip minėta, Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalyje numatytas pavyzdinis sąrašas kriterijų, kuriems pasireiškus galima pagrįstai daryti prielaidą, kad buvo pažeistos neturtinės vertybės ir nustatytinas neturtinės žalos atsiradimo faktas. Norint konstatuoti neturtinės žalos faktą pakanka įrodyti vieno iš įstatyme nurodytų neturtinės žalos pasireiškimo būdų atsiradimą.

Visų pirma Civiliniame kodekse nurodomas fizinis skausmas kaip neturtinės žalos pasireiškimo būdas. Skausmas – nemalonus jausmas, fizinė ar dvasinė kančia, malonumo priešingybė¹⁸. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 2 straipsnio 1 punkte¹⁹ nurodoma, kad sveikata – tai asmens ir visuomenės fizinė, dvasinė ir socialinė gerovė. Tai yra viena svarbiausių visuomenės vertybių. Akivaizdu, kad sutrikus sveikatai asmuo jaučia fizinį skausmą. Analizuodami oficialios statistikos portalo duomenis²⁰, galime pastebėti, kad darbo aplinkoje pasitaiko nelaimingų atsitikimų. Valstybinėje darbo inspekcijoje per pirmą 2015 m. pusmetį buvo gauti pranešimai apie 18 įvykių darbe, dėl kurių darbuotojai mirė, ir 67 apie įvykius darbe, per kuriuos buvo sunkiai pakenkta darbuotojų sveikatai. Darbuotojų teisę saugiai dirbti garantuoja Konstitucija, todėl darbdavys privalo užtikrinti saugias ir sveikas darbo sąlygas. Tai yra viena iš esminių jo pareigų, kuri numatyta Darbo kodekso 260 straipsnyje, Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 3, 11 straipsniuose²¹. Darbdavys turi organizuoti darbus ir sudaryti tokias sąlygas, kad darbuotojai laikytųsi saugos darbe reikalavimų ir būtų užtikrinamas saugus jų darbas, t. y., kad nebūtų padaryta žala sveikatai dėl nesaugių

¹⁵ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 116.

¹⁶ Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=1CB1BC626B497D776F1CE5E25BAA6C02.tpdila23v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20151209>.

¹⁷ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*: monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 30.

¹⁸ Internetinė enciklopedija „Vikipedija“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://lt.wikipedia.org/wiki/Skausmas>>.

¹⁹ Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 63-1231.

²⁰ Oficialus statistikos portalas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=3554990>>.

²¹ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 70-3170.

darbo sąlygų. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme (toliau – Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas) nustatoma, kad nelaimingas atsitikimas darbe yra aiškinamas kaip įvykis darbe, įskaitant eismo įvykį, atliekant darbo funkcijas ar būnant darbo vietoje, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai ir netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl kurio darbuotojas miršta, nustatyta tvarka ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe²². O Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga įstatyme (toliau – Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga įstatymas) nelaimingas atsitikimas darbe apibrėžiamas kaip ūmus darbuotojo sveikatos pakenkimas dėl trumpalaikio darbo aplinkos pavojingo, kenksmingo veiksnio (veiksnių) poveikio, kai darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl to miršta²³. Tame pačiame įstatyme yra pateiktas ir profesinės ligos apibrėžimas – tai darbuotojo sveikatos sutrikimas dėl darbo aplinkos kenksmingo veiksnio (veiksnių) poveikio, nustatyta tvarka pripažintas profesine liga. Taigi, tiek nelaimingi atsitikimai darbe, tiek profesinės ligos sukelia sveikatos sutrikimus, o ir akivaizdu, kad tai sukelia fizinį skausmą arba fizinių kančių, kaip vieną iš neturtinės žalos pasireiškimo būdų. Pažymėtina, kad pagal Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalį neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai.

Kitus neturtinės žalos pasireiškimo būdus, tokius kaip dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija galėtume pavadinti negatyviais vidiniais asmens išgyvenimais, kurie sukelia dvasinių kančių. Dvasinės kančios reiškia neigiamas emocijas ir emocines būsenas, nulemtas neteisėto įsiskverbimo į dvasinę asmenybės sąmonę, dvasinį sukrėtimą, susijusį su psichologinio pobūdžio išgyvenimais – baime, pasipiktinimu, skriauda, liūdesiu, gėda, vienatve, bejėgiškumu, depresija, psichine trauma, noro gyventi praradimu, asmenybės kompleksais ir panašiais individualiais jausmais²⁴. Asmuo patirtą žalą vertina ir ateities požiūriu, t. y. asmuo išgyvena dėl to, kad patirta žala turės įtakos jo ateičiai.

Pažymėtina, kad būtent „kančios“ yra lemiamas skiriamasis elementas apibrėžiant neturtinę žalą, kadangi neteisėtas kaltininko poelgis būtinai turi atsispindėti

²² Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 110-3207.

²³ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1656.

²⁴ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 44.

nukentėjusiojo sąmonėje jutimų – fizinių ir (ar) įsivaizdavimų – dvasinių potyrių pavidalu²⁵.

Darbo santykiuose neturtinė žala darbuotojui gali būti padaryta įvairiais darbdavio neteisėtais veiksmais, pavyzdžiui, kai darbuotojas neteisėtai atleidžiamas iš darbo, neteisėtai perkeliamas į kitą darbą, jam neteisingai paskiriama drausminė nuobauda, paskleista informacija apie darbuotoją, nesusijusi su jo darbo savybėmis, ir panašiai. Šiais atvejais neturtinės žalos faktas nepreziumuojamas.

Tokie padariniai, kaip reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas, kurie numatyti kaip neturtinės žalos atsiradimo pagrindas, atsiskleidžia per asmens sąveiką su išoriniu pasauliu. Dažniausiai neturtinė žala dėl reputacijos pablogėjimo pasireiškia darbdaviui tiek fiziniam, tiek juridiniam asmeniui, pavyzdžiui, darbuotojas paskleidžia apie darbdavį tam tikrą tikrovės neatitinkančią, neigiamą informaciją arba sudaro neigiamą įspūdį apie darbdavį, netinkamai atlikdamas savo pareigas kitų asmenų akivaizdoje. Apie tai plačiau bus aptariama kitame šio darbo skyriuje.

Nei teismai, nei doktrina nepateikia vieningos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo prigimties, t. y. dėl objektų, dėl kurių pažeidimo gali būti reikalaujama atlyginti neturtinę žalą, specifikos, jų turtinės vertės, taip pat nėra sutariama, kokių tikslų siekiama neturtinės žalos atlyginimu²⁶. Darbo sutarties šalių pareiga atlyginti neturtinę žalą grindžiama didele teisinių darbo santykių visuomenine, socialine reikšme, siekiant nustatyti veiksmingus pažeistų teisių ar teisėtų interesų būdus²⁷. Pasak Jurijaus Maculevičiaus, neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė, t. y. kompensuoti nukentėjusiajam patirtus išgyvenimus, dvasines kančias, atlyginti už patirtą skriaudą, o ne nubauti žalą padariusį asmenį²⁸. Tomas Bagdanskis iš dalies pritaria Jurijaus Maculevičiaus nuomonei. Jis teigia, kad neturtinės žalos atlyginimas, be kompensacinės, atlieka ir kitas funkcijas. Neturtinės žalos ypatumas tas, kad ji negali būti tiksliai įvertinama pinigais, nes pažeidžiamos vertybės, kurias tiksliai įvertinti pinigais sunku arba neįmanoma. Be kompensacinio tikslo, prie neturtinės žalos atlyginimo tikslų priskiriamas satisfakcijos suteikimas nukentėjusiajam ir prevencija, t. y. kelio

²⁵ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 44.

²⁶ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas*. Jurisprudencija, 2005, Nr. 71 (63), p. 8.

²⁷ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 241.

²⁸ MACULEVIČIUS, J. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. Iš *Darbo teisė suvienytoje Europoje. 2003 m. 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2004, p. 362.

pažeidimams daryti užkirtimas ateityje²⁹. Manytina, kad kompensavimo tikslas yra priimtinausias, kadangi atsižvelgiama į nukentėjusiojo interesus. Siekiant teisingai kompensuoti neturtinę žalą, pagrindinis dėmesys skiriamas nukentėjusiojo patirtiems fiziniams ir dvasiniams išgyvenimams, asmeninių savybių vertinimui. Kompensacija turi iš dalies ar visiškai pašalinti neigiamas neteisėtų veiksmų pasekmes, teigiamai paveikti fizinę ar psichinę būseną. Pasak Renatos Volodko, prevencinio tikslo pripažinimas pateisintų ir didesnės, nei įprasta, piniginės kompensacijos priteisimą iš žalą padariusio asmens tais atvejais, kai kalbama apie itin šiurkščius, sistemingus, tyčinius, siekimu turtingos naudos pagrįstus fundamentaliausių (gyvybė, sveikata) asmeninių vertybių pažeidimus³⁰. Tačiau ši nuomonė kelia dvejonių, nes kyla klausimas, ar, prevenciniu tikslu priteisiant iš pažeidėjo daugiau žalos, nei jos patyrė nukentėjęs asmuo, nebūtų siekiama nubausti asmenį, taip darbo teisę prilyginant baudžiamajai. Atsisakius baudinių elementų darbo teisėje ir pripažinus visišką nuostolių atlyginimo principą kaip pagrindinį, į kurį orientuojamasi atlyginant žalą, laikomasi nuostatos, kad nukentėjusysis turi būti gražinamas į tą pačią padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu žala jam nebūtų padaryta. Tačiau, kita vertus, prevencinės funkcijos atgrasomojo efekto poreikio nereikėtų paneigti, kadangi prevencinis efektas pasireiškia įpareigojimu atlyginti žalą, taip parodant teisės subjektams, kad kiekvienas, pažeidęs asmens teises, neišvengs atsakomybės taikymo ir visiško nuostolių atlyginimo³¹. Pavyzdžiui, darbo teisėje prevencine funkcija gali būti siekiama atgrasyti darbdavį nuo tokio pat pobūdžio pažeidimo (neteisėto atleidimo, saugių darbo sąlygų neužtikrinimo ir panašiai) darymo ateityje. Remiantis išdėstytais argumentais darytina išvada, kad neturtinės žalos tikslas yra ne tik teisingai kompensuoti patirtą neturtinę žalą, suteikiant nukentėjusiajam satisfakciją, bet ir atgrasyti kaltąjį asmenį nuo darbo teisės pažeidimų padarymo ateityje (prevencinė funkcija).

Kitų valstybių darbo teisėje neturtinės žalos instituto reglamentavimas taip pat yra žinomas. Latvijos darbo įstatyme³² nepateikta „neturtinės žalos“ sąvoka, todėl darbo teisėje naudojama „moralinės žalos“ sąvoka, kuri įtvirtinta Latvijos civiliniame įstatyme³³. Latvijos darbo įstatyme numatyta darbuotojo teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už žalą dėl darbdavio kaltės, kai jis nesugeba užtikrinti saugių darbo sąlygų,

²⁹ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 241.

³⁰ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 73.

³¹ PUKŠMYS, T. Žalos atlyginimo funkcijos pažeidus fizinio asmens neturtines teises. Mokslo leidinys, Tiltai, 2013, 1, p. 41.

³² Latvijos Respublikos darbo įstatymas [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://likumi.lv/doc.php?id=26019>>.

³³ ZELČAI, I., et. al. *Darba likuma komentār*. Rīga, 2010, p. 72 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lbas.lv/upload/stuff/201102/dl_ar_kom.pdf>.

patyrus diskriminaciją, neteisėto atleidimo iš darbo atveju, kai jam neišmokamas darbo užmokestis ir panašiai. Neturtinės žalos atlyginimo klausimą sprendžia teismas.

Rusijos darbo kodekse³⁴ taip pat nepateikta „neturtinės žalos“ sąvoka, todėl norint nustatyti neturtinę žalą, reikia remtis Civiliniu kodeksu. Rusijos darbo kodekso 237 straipsnyje reglamentuota tik bendroji norma, pagal kurią darbdavys darbuotojui sumoka piniginę kompensaciją už neturtinę žalą, kuri nustatyta darbo sutarties šalių susitarimu darbo sutartyje, o kilus ginčui tarp šalių, neturtinės žalos atlyginimo klausimą sprendžia teismas³⁵. Pavyzdžiui, darbuotojas, susirgęs profesine liga, kreipėsi į darbdavį dėl neturtinės žalos atlyginimo. Darbdavys ir darbuotojas susitarė dėl atlygintinos neturtinės žalos dydžio. Nutraukus darbo santykius, darbuotojui nebuvo išmokėta neturtinė žala. Teismas, atsižvelgdamas į darbuotojo netektą darbingumą, priteisė didesnę sumą, nei buvo nustatyta sutartyje³⁶. Vadinasi, esant susitarimui tarp darbuotojo ir darbdavio, teismas gali priteisti ir didesnę neturtinės žalos sumą. Paminėtina, kad pats darbdavys negali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Darbuotojui neturtinė žala gali būti padaryta dėl neteisėto darbuotojo atleidimo, drausminių nuobaudų paskyrimo, dėl neteisėto perkėlimo į kitą darbą, diskriminacijos ir panašiai.

Kiek kitaip yra Prancūzijos darbo teisėje, kadangi Prancūzijos darbo kodekse³⁷ nėra tiesiogiai įtvirtintas ne tik neturtinės žalos, bet ir materialinės atsakomybės atlyginimo institutas, visa tai paliekant civilinei teisei. Nors neturtinė žala priteisiama tik tais atvejais, kai jos buvimas yra įrodytas, Prancūzijos darbo kodekse yra numatyti atvejai, kada darbuotojas gali tikėtis neturtinės žalos atlyginimo pažeidus jo neturtines teises – iš darbo atleistas darbuotojas, kuris atleidimo metu buvo pažemintas, turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą dėl paties atleidimo pobūdžio, nepriklausomai nuo specialių teisių gynimo būdų dėl neteisėto atleidimo fakto³⁸. Taip pat, neturtinės žalos atlyginimo gali reikalauti darbuotojai patyrę diskriminaciją. O jei tai buvo atleidimo motyvas, teismas tokį atleidimą pripažįsta negaliojančiu ir darbuotojui yra suteikiama teisė grįžti į darbą, jei jis

³⁴ Rusijos Federacijos darbo kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34683/#p3497>.

³⁵ BURKHARDT, B. *Labour Law in Russia*. Edition 2006–2007. *Sine loco*: 2006, p. 35.

³⁶ Rusijos Federacijos Murmansko teismo Civilinių bylų skyrius. *2013 m. lapkričio 20 d. sprendimas, Nr. 33-3897* [žiūrėta 2016 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://delo-press.ru/articles.php?n=17058>>.

³⁷ Prancūzijos darbo kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=65E79C0DDC3AF2C11D29A2EEB02DD11D.tp djo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006177834&cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20101219>.

³⁸ ROGERS HORTON, V. W. *Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. *European Center on Tort and Insurance Law*. Viena; New York: Springer, 2001, p. 105.

išreiškia tokį norą³⁹.

Neturtinės žalos atlyginimas pastebimas ir Europos Sąjungos teisėje, pirmiausia direktyvose. Svarbi yra direktyva, kuri užtikrina, kad asmenys nebūtų diskriminuojami darbo santykiuose: 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu⁴⁰, kuri draudžia lyčių diskriminaciją darbo santykiuose ir įpareigoja Europos Sąjungos valstybes nares numatyti priemones, sudarančias sąlygas visiems asmenims, manantiems, kad jų teisės buvo pažeistos, pateikti reikalavimus teismine tvarka, o – minėtą direktyvą iš dalies keičianti Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB⁴¹ įpareigoja valstybes nares savo nacionalinėse teisinėse sistemose numatyti „priemones, kurios būtinos realiai ir veiksmingai kompensuoti ar atlyginti nuostolius ir žalą, kurią patyrė nukentėjęs asmuo dėl diskriminacijos, prieštaraujančios 3 straipsniui tokiu būdu, kad atgrasintų ir būtų proporcinga patirtai žalai; tokios kompensacijos ar atlyginimo negalima apriboti iš anksto nustatytus aukščiausią ribą“ (1 straipsnio 5 dalis (direktyvos 76/207/EEB 6 straipsnis 2 dalis nauja redakcija)⁴². Taip pat valstybės nars įpareigojamos už vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principą įgyvendinančių nacionalinių teisės normų pažeidimus numatyti sankcijas, „kurias gali sudaryti kompensacijos sumokėjimas nukentėjusiajam“ ir kurios „turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios“ (1 straipsnio 7 dalis (įterpiamas direktyvos 76/207/EEB 8 d. straipsnis).

2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims, nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės⁴³, taip pat įpareigoja valstybes nares nustatyti „taisykles sankcijoms, taikytinoms už nacionalinių nuostatų, priimtų pagal šią direktyvą, pažeidimus“, ir imtis „visų priemonių, būtinų jų taikymui užtikrinti“. Sankcijos, kurias gali sudaryti kompensacijos sumokėjimas

³⁹ GRANGIER, E. *Unfair dismissal in France*. 2013 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalworkplaceinsider.com/2013/07/unfair-dismissal-in-france/>>.

⁴⁰ 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.

⁴¹ 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.

⁴² Europos Teisingumo Teismas, prieš priimant Direktyvą 2002/73/EB, iš dalies pakeičiančią Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, pasisakė, kad siekiant veiksmingumo, vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principas reiškia, kad, pažeidus jį, kompensacija, skirta diskriminuojamam darbuotojui, turi atitikti padarytą žalą. Taip pat, buvo nurodyta, kad iš anksto nustatyta viršutinė riba gali trukdyti nustatyti veiksmingą kompensaciją. Žiūrėti byla C-180/95, Draehmpaehl, (1997) ECR I-2195, byla C-271/91, Marshall (1993) ECR I-4367.

⁴³ 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims, nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės.

nukentėjusiajam, turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios“ (15 straipsnis). Svarbi ir 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB⁴⁴, kuri nustato vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, siekianti valstybėse narėse įgyvendinti vienodo požiūrio principą. Taigi, nurodytos direktyvos įpareigoja valstybes nares savo nacionalinėse teisinėse sistemose numatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias žalos atlyginimo priemones patyrusiems diskriminaciją asmenims.

Lietuvoje neturtinės žalos atlyginimas dėl diskriminacijos yra įtvirtintas ne tik Darbo kodekse, bet ir Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių⁴⁵, Lietuvos Respublikos lygių galimybių⁴⁶ ir kitų įstatymų nuostatose, kuriose įgyvendinamos nagrinėjimo srityje svarbios Europos Sąjungos direktyvos. Šiuose įstatymuose teigiama, kad asmenys, patyrę diskriminaciją, turi teisę reikalauti iš kaltų asmenų atlyginti neturtinę žalą pagal Darbo kodekso 250 straipsnį. Apie tai plačiau bus aptariama kitame šio darbo skyriuje.

Neturtinės žalos sampratų nagrinėtose valstybėse apžvalga rodo, kad visose nagrinėjamose valstybėse neturtinė žala darbo teisėje yra atlyginama. Išanalizavus neturtinės žalos ypatumus civilinėje ir darbo teisėje, galima teigti, kad darbo teisė savarankiškai nereglamentuoja neturtinės žalos atlyginimo tvarkos, palikdama visa tai civilinei teisei. Apžvelgus kitų valstybių reglamentavimą, galima pastebėti, kad aptariamų valstybių darbo teisėje taip pat nėra išsamaus neturtinės žalos reglamentavimo, visa tai paliekant civilinei teisei ir teismams.

⁴⁴ 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 112-3100.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 114-5115.

2. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO SĄLYGŲ IR ATVEJŲ YPATUMAI

2.1. Neturtinės žalos atlyginimo sąlygos

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog reikalavimas atlyginti neturtinę žalą yra savarankiškas pažeistų darbo sutarties šalių teisių gynimo būdas⁴⁷. Neturtinė žala nustatoma pagal specifines taisykles. Jos taikymo esmė ta, kad vien tik atitinkamos neturtinės teisės pažeidimas *ex facto* nereiškia ir neturtinės žalos padarymo, t. y. neturtinei žalai atlyginti dėl neturtinių teisių pažeidimo yra būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos⁴⁸. Neturtinės žalos atlyginimo sąlygos yra bendrosios ir specialiosios. Jos turi tam tikrų ypatumų darbo teisėje. Kaip bendrąją sąlygą galima nurodyti neteisėtą veiką, dėl jos patirtą neturtinę žalą, priešastinį neteisėtos veikos ir neturtinės žalos ryšį, kaltę. O specialiosios neturtinės žalos sąlygos – pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis turi būti susiję darbo santykiais, taip pat neturtinės žalos atsiradimas turi būti susijęs su darbo veikla.

2.1.1. Bendrosios sąlygos

Žala – tai nukentėjusio asmens turtinio intereso pažeidimas, tai yra jo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis kitokiems jo interesams (gyvybei, sveikatai, garbei, orumui ir t. t.). Nuostoliai – tai pinigine žalos išraiška⁴⁹. Žala gali būti turtinė ir neturtinė. Įrodyti neturtinės žalos padarymo faktą yra labai sudėtinga, kadangi fizinės, dvasinės kančios bei kiti padariniai yra nematerialūs objektai, kurių negalima nei pamatyti, nei pajauti. Fizinį skausmą, pasitelkiant medicinos srities specialistus, dar įmanoma daugiau ar mažiau objektyviai apibrėžti, tačiau dvasinius išgyvenimus nustatyti yra problematiškiau. Juk psichinė žmogaus reakcija į teisės pažeidimą nėra mechaninis organizmo atsakas į išorinį poveikį – negatyvūs emocinio pobūdžio pokyčiai vyksta nukentėjusiojo sąmonėje, viduje, o forma, kurie šie pakitimai pasireiškia išorėje, labai priklauso nuo subjekto psichikos, fiziologijos ypatumų bei aibės kitų faktorių⁵⁰.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje B. T. v. Ukmergės nestacionarių socialinių paslaugų centras, Nr. 3K-3-37/2009.

⁴⁸ BAGDANSKIS, T., et. al. *Darbo teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 300.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė, Nr. 3K-3-1054/2003.

⁵⁰ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 101.

Taigi, kaip minėta, neturtinė žala atlyginama visais atvejais kai ji padaryta dėl nusikaltimo ar asmens sveikatai, tačiau teismų praktikoje pasisakoma, kad savaime vien nusikaltimo padarymo faktas ar pakenkimas asmens sveikatai, kad ir menkiausio laipsnio ar neigiamo poveikio, nepreziūuoja neturtinės žalos fakto. Esant nusikaltimo ar sveikatos sužalojimo faktams pagal Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalį turime atvejį kai neturtinė žala gali būti priteista, jeigu įrodyta, kad ji padaryta ir pasireiškė kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kitais teismo pripažintais ar įstatymų nustatytais būdais⁵¹. Taigi, Lietuvoje nėra neturtinės žalos prezumpcijos ir bet kuriuo atveju pačios neturtinės žalos buvimą reikia įrodyti. Kiek kitaip yra Latvijoje, čia neturtinė žala yra preziumuojama, jeigu padaroma nusikaltimas asmens gyvybei, sveikatai, moralei, lyties neliečiamybei, laisvei, garbei, orumui, šeimai ar nepilnamečiams asmenims. Visais kitais atvejais reikia įrodinėti jos buvimą⁵².

Žala padaroma neteisėta veika. Tai teisei priešinga veika. Veika yra laikoma neteisėta, kai asmuo pažeidžia teisę, t. y. įtvirtintą teisės normose pareigą. Subjektinė pareiga gali būti dvejopa, t. y. pareiga ką nors daryti arba pareiga ko nors nedaryti, todėl ir neteisėta veika gali būti dvejopa. Neteisėta veika gali pasireikšti – neteisėtu veikimu, kai atsakomybė atsiranda atlikus veiksmus, kuriuos teisės normos draudžia atlikti arba neteisėtu neveikimu, kai atsakomybė atsiranda neatlikus teisės normose nustatytos pareigos⁵³. Darbuotojo ar darbdavio neveikimas gali būti pripažintas neteisėtu kai, esant tam tikroms aplinkybėms, jis įpareigotas atlikti reikiamus veiksmus, sudaryti sąlygas, būtinas saugiai ir tinkamai atlikti darbo pareigas⁵⁴. Veiksmų neteisėtumas darbo teisiniuose santykiuose yra tokia darbuotojo veika, kuri yra priešinga įstatymui ir pasireiškia imperatyviniuose teisės aktuose arba jiems neprieštarujančioje darbo sutartyje, kolektyvinėje sutartyje, darbo tvarkos taisyklėse ar kituose aktuose numatytos darbinės pareigos neatlikimu arba atlikimu tokių veiksmų, kuriuos nurodyti aktai draudžia atlikti. Tai gali būti tiek veikimas, tai yra neteisėti aktyvūs veiksmai (pavyzdžiui, neteisėtas atleidimas iš darbo), tiek neveikimas, tai yra pasyvus elgesys (pavyzdžiui, nesilaikoma darbų saugos taisyklių reikalavimų). Paminėtina, jog tais atvejais, kai trečiojo asmens veiksmai buvo tiesioginė darbuotojo mirties priežastis, tai ši sąlyga nėra

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V., Nr. 3K-3-394/2006.

⁵² Latvijos Republikos civilinis įstatymas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://likumi.lv/doc.php?id=225418>>.

⁵³ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 93.

⁵⁴ NEKROŠIUS, I., et. al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. III dalis: Individualūs darbo santykiai. Vilnius: Justitia, 2004, II t., p. 357.

šalinanti darbdavio atsakomybę, jeigu šis savo neteisėtais veiksmais ar neveikimu neapsaugojo darbuotojo nuo nelaimingo atsitikimo ir, nors ir netiesiogiai, taip prisidėjo prie įvykio atsiradimo⁵⁵.

Neteisėta veika gali būti pripažįstamas tik toks pareigos pažeidimas, kai ta pareiga yra teisėta. Kai asmuo įpareigojamas daryti tai, kas yra draudžiama, tokios pareigos neatlikimas negali būti pripažintas neteisėtu elgesiu⁵⁶.

Pažymėtina, kad neturtinė žala neatlyginama tuo atveju, jei ji padaroma teisėta veika. Įstatymas numato atvejus, kada žalos padarymas nebus laikomas neteisėtu. Tai – nenugalima jėga (*force majeure*), būtinasis reikalingumas ir būtinoji gintis.

Nenugalima jėga yra suvokiama kaip nenumatytas, neišvengiamas išorinis įvykis, kurio atsiradimo asmuo negalėjo numatyti ar kontroliuoti⁵⁷. Tai gamtos reiškiniai (stichinės nelaimės): audros, potvyniai, žemės drebėjimas, žaibo sukelti gaisrai ir panašiai. Taip pat su socialiniais reiškiniais susijusios aplinkybės: karai, masiniai neramumai, riaušės, netgi smurtiniai nusikaltimai, kuriems neprotinga priešintis ir panašiai. Atleidimą nuo atsakomybės šiuo atveju lemia asmens negalėjimas numatyti šių įvykių ir neturėjimas galimybės jų išvengti⁵⁸.

Latvijoje nurodomas dar vienas papildomas atvejis, kada darbuotojas neatlygina žalos – jei ši žala atsirado dėl normalios ūkinės rizikos. Pažymėtina, kad ši nuostata buvo ir Lietuvoje iki Darbo kodekso priėmimo galiojusiam Darbo įstatymų kodekse. Tačiau manytina, jog pasikeitus nuosavybės formoms, jos valdymo ir gamybos organizavimo tvarkai, dabar tokia bendroji nuostata nepriimtina. Padaugėjus savininkų, gamybinė ūkinė rizika tenka daug platesniam asmenų ratui – darbdaviams. Tačiau asmenų, dirbančių gamyboje pagal darbdavio nurodymus (jei jie nėra aiškiai neteisėti), darbo, nors dėl jo padaroma žala, negalima laikyti neteisėta veika⁵⁹.

Kitas atvejis, šalinantis veikos neteisėtumą, yra būtinasis reikalingumas, kuris yra suvokiamas kaip veikla, kuria asmuo padaro žalos dėl to, kad siekia pašalinti didesnę pavojų, didesnės žalos atsiradimą nukentėjusiajam ar kitiems asmenims. Būtinasis reikalingumas yra teisėtas, jeigu žalos grėsmė turtui (gyvybei, sveikatai) yra reali, akivaizdi ir pašalinti jos kitokiu būdu, kitomis priemonėmis nėra galimybės, o dėl to

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje L. K. ir V. K. v. „Lietuvos geležinkeliai“, trečiasis asmuo I. M., Nr. 3K-3-476/2008.

⁵⁶ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 100.

⁵⁷ AMBRASIENĖ, A., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 199.

⁵⁸ NEKROŠIUS, I., et al. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 249.

⁵⁹ NEKROŠIUS, I., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. III dalis: Individualūs darbo santykiai. Vilnius: Justitia, 2004, II t., p. 358.

padaroma žala yra mažiau reikšminga negu išvengtoji⁶⁰.

Būtinoji gintis – tai veiksmai, kuriais siekiama ginti save arba kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, valstybės arba visuomenės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio neteisėto pavojingo kėsینimosi, jeigu jais nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos⁶¹.

Atsakomybė negali būti taikoma, jei nenustatomas *priežastinis neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo ryšys*. Tai reiškia, kad tarp šių dviejų reiškinių turi būti tiesioginė arba lemiamą sąsaja. Analizuojant priežastinį ryšį nustatoma, dėl kieno veikos ir kokio dydžio atsirado žala⁶². Priežastinio ryšio nustatymas leidžia nustatyti atsakomybės ribas, todėl labai svarbu tai padaryti tinkamai, kadangi vienais atvejais atsakomybės ribos bus neprotingai išplėtos, o kitais atvejais – be pagrindo susiaurintos⁶³. Teismų praktika priežastinį ryšį apibrėžia taip: „neįvykdžius įstatyme ar sutartyje nustatytos pareigos, kai dėl to kilo žala arba tai sudarė sąlygas žalai atsirasti ar padidėti, t. y. tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos yra priežastinis ryšys. Priežastinis ryšys gali būti tiesioginis, kai dėl teisinę pareigą pažeidusio asmens veiksmų žala atsiranda tiesiogiai. Jis gali būti netiesioginis, kai asmens veiksmais tiesiogiai nepadarytas neigiamas turbinis poveikis, bet sudarytos sąlygos žalai atsirasti. Žala gali atsirasti dėl kelių asmenų neteisėtų veiksmų, todėl teismas, nagrinėdamas reikalavimą atlyginti žalą, nustato priežastinį ryšį tarp kiekvieno asmens neteisėtų veiksmų, sąlygojusių žalos atsiradimą, ir tų veiksmų pasekmių“⁶⁴. Nustatinėjant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgta į žalą padariusio asmens kaltę, priežastinį ryšį tarp darbdavio veiksmų (neveikimo), jo pareigos užtikrinti saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas vykdymo aspektu bei kilusių neigiamų pasekmių. Pagal suformuotą teismų praktiką dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo teismai atsižvelgia į darbdavio veiksmus, kurie nors minimaliai turi įtakos šios žalos atsiradimui⁶⁵. Taigi, norint įrodyti priežastinį ryšį reikia nustatyti, kad asmuo turėjo teisinę pareigą ir ši pareiga buvo pažeista bei šiuo pažeidimu padaryta žala ir nėra kitų pašalinių aplinkybių, galėjusių nutraukti priežastinio ryšio grandinę⁶⁶. Teismui tenka užduotis nustatyti, ar neteisėta veika, turėjusi įtakos žalai atsirasti, gali sukelti atsakomybę

⁶⁰ NEKROŠIUS, I., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. III dalis: Individualūs darbo santykiai. Vilnius: Justitia, 2004, II t., p. 357.

⁶¹ AMBRASIENĖ, A., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 202.

⁶² *Ibid.*, 60. p. 358.

⁶³ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 205.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „R-i Lietuva“ v. UAB „Atvanora“, Nr. 3K-3-348/2008.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje M. J. v. V. Č., Nr. 3K-7-159/2005.

⁶⁶ NEKROŠIUS, I., et al. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 253.

už žalą.

Kaltė yra viena iš būtinų sąlygų darbdavio ir darbuotojo materialinei atsakomybei atsirasti pagal darbo teisę, nors Darbo kodeksas kaltės sąvokos neapibrėžia. Pagal Civilinio kodekso 6.248 straipsnio 3 dalį laikoma, jog asmuo kaltas jeigu, atsižvelgiant į prievolės esmę ir kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Minėta norma įtvirtina objektyvią kaltės sampratą. Darbo teisėje, kaip ir civilinėje teisėje, asmens kaltė turi būti suprantama objektyviai, t. y. kaip žalą padariusio asmens elgesio išorinis vertinimas pagal objektyvius elgesio standartus. Dėl šios priežasties kalte turi būti pripažįstamas asmens nesugebėjimas elgtis taip, kaip būtų galima protingai iš jo tikėtis. Ar asmuo kaltas, ar ne, turi būti nustatoma taikant jo elgesiui protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus elgesio standartą. Taigi sprendžiant atsakomybės klausimą teisiškai reikšminga yra ne pažeidėjo požiūris į savo veiksmus ir jų padarinius, o jo elgesio atitiktis objektyviems elgesio standartams⁶⁷.

Skirtingose valstybėse gali būti taikomi nevienodi protingo, atidaus, rūpestingo žmogaus elgesio standartai. Pavyzdžiui, Prancūzijoje kaltė suprantama kaip bet koks pareigos neatlikimas ar netinkamas atlikimas, nebūdingas rūpestingai „šeimos galvai“. Šiuo atveju taikomas dar abstraktesnis visuotinis elgesio standartas, nekonkretizuojant jo atskirai asmenų grupei pagal amžių, patyrimą, profesiją ir panašiai⁶⁸.

Kaltė gali pasireikšti tyčia arba neatsargumu. Tyčia yra laikomas toks asmens elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti. Tuo tarpu neatsargumu laikomas toks elgesys, kai atitinkamomis aplinkybėmis elgiamasi nepakankamai atidžiai ir rūpestingai, elgesys neatitinka protingo elgesio kriterijų. Neatsargumas skirstomas į didelį neatsargumą, kai asmuo nesilaiko elementariausių rūpestingumo taisyklių, ir paprastą neatsargumą, kai yra pažeidžiamos griežtesnės rūpestingumo, atidumo taisyklės.

Darbo kodekso 247 straipsnyje numatyta, kad jeigu sąlygas žalai atsirasti sudarė nukentėjusiojo (sužalotojo ar mirusiojo) kaltė – didelis neatsargumas, žalos atlyginimas mažinamas atsižvelgiant į kaltės laipsnį arba reikalavimas atlyginti žalą atmetamas. Tokia nuostata įtvirtinta ne tik Darbo kodekse, bet ir bendrojoje Civilinio kodekso normoje, t. y. Civilinio kodekso 6.248 straipsnio 4 dalyje, taip pat Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinajame įstatyme. Pavyzdžiui, ieškovas nelaimingo atsitikimo metu nukrito su liftu iš 2 metrų aukščio, buvo sužalotas, jam buvo nustatyta pirma invalidumo grupė su visiška negalia. Kaltu dėl žalos padarymo

⁶⁷ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 215.

⁶⁸ *Ibid.*, 67.

pripažintas darbdavys. Jo kaltė pasireiškė tuo, kad jis nesudarė saugių darbo sąlygų – įmonėje buvo įrengtas techniškai netvarkingas liftas, nebuvo gauti leidimai, leidžiantys juo naudotis, o liftas buvo naudojamas kroviniams ir žmonėms kilnoti. Tačiau ieškovas, kaip ir kiti įmonės darbuotojai, žinojo, kad liftas, ant kurio jis užlipo, yra sugedęs ir nepritaikytas žmonėms kelti. Įrenginys jam buvo žinomas, todėl ieškovas bent minimaliai suprato arba turėjo suprasti jo paskirtį bei pavojingumo laipsnį ir elgtis atitinkamai, kad išvengtų jam kenksmingų pasekmių. Dėl šių aplinkybių buvo nustatytas ieškovo didelis neatsargumas. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad dėl sveikatos sužalojimo yra 70 procentų paties ieškovo kaltės ir 30 procentų atsakovo kaltės. Todėl dėl šios priežasties buvo atitinkamai sumažintas neturtinės žalos atlyginimas⁶⁹.

Teismų praktika pripažįsta, kad nukentėjusiojo darbuotojo paprastas neatsargumas nėra pagrindas mažinti žalą, atsiradusią dėl sveikatos sužalojimo. Teismas, atsižvelgdamas ne tik į tai, kad saugių ir sveikatai nekenksmingų darbo sąlygų sudarymas yra darbdavio pareiga ir jis organizuodamas darbą, turi maksimaliai stengtis ir visiškai laikytis saugos užtikrinimo reikalavimų, bet ir į tai, kad tiesioginės neigiamos pasekmės kilo dėl nukentėjusiojo veiksmų, kuris keldamas kibirą su betonu ir pastatęs koją ant medinės atramos (kurios viena dalis buvo prikalta prie betonavimo kraštinės lentos, o kita – įremta į medį) pastarajai nuslydus, nukrito iš 2,85 metrų aukščio ir susižalojo, konstatavo darbdavio (atsakovo) kaltę. Nukentėjusysis negalėjo žinoti ar numatyti, kad medinė atrama nėra tinkamai įtvirtinta ir kad į ją negalima remtis. Teismas tokius nukentėjusiojo veiksmus įvertino kaip paprastą neatsargumą. Kadangi kaltė asmens sveikatos sužalojimo atveju suprantama objektyviai ir yra preziumuojama, tai pats žalos padarymo faktas rodo esant kaltę. Konstatuoti, kad kaltės nėra, galima tik tada, kai atsakovas įrodo bent vieną įstatyme numatytą pagrindą, kai žala pateisinama ir civilinė atsakomybė netaikoma. Šioje byloje atsakovas neįrodė esant nė vieną iš pagrindų, dėl kurio jis visiškai arba iš dalies galėtų būti atleistas nuo atsakomybės⁷⁰.

Taigi, nurodytų argumentų pagrindu darytina išvada, jog teismai, sprenddami kam priskirti ieškovo elgesį, t. y. paprastam ar dideliame neatsargumui, jo veiksmus aiškino objektyviai kaip ir yra suformuota doktrinoje ir teismų praktikoje. Tačiau subjektyvus vertinimo kriterijus taip pat yra reikalingas, kadangi iš pradžių reikia išsiaiškinti, ar asmuo žinojo, jog pagrindas ant kurio lipa yra pakankamai saugus, o paskui tokį jo elgesį žinant arba nežinant, kad pagrindas netvirtas, lyginti su protingo, apdairaus, rūpestingo

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Z. J. v. J. B., UAB „Rejona“, Nr. 3K-3-540/2006.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje A. Ž. v. UAB „Ranga IV“, Nr. 3K-3-450/2006.

žmogaus elgesio standartu, paprastai neatsargiu žmogumi ir labai neatsargiu žmogumi – aiškintis, kaip tokiomis aplinkybėmis turėjo elgtis protingas arba neatsargus žmogus (paprasto ir didelio neatsargumo atvejais).

Darbo teisėje taikoma ir mišri kaltė. Pavyzdžiui, darbuotojas sužalotas darbe ir nustatoma, kad iš dalies kaltas jis pats, o iš dalies – darbdavys. Tada darbdavys atlygina tik proporcingą savo kaltei atsiradusios žalos dydį. Žalos atlyginimo dydį galima mažinti atsižvelgiant į darbdavio kaltę. Darbo teisėje mišri kaltė nustatoma procentais⁷¹. Pavyzdžiui, teismas byloje nustatė, kad nelaimingą atsitikimą lėmė ne tik darbdavio kaltė, bet ir nukentėjusiojo darbuotojo neblaivumas, todėl šalių kaltė dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo yra lygi, t. y. po 50 procentų. Todėl ieškovų prašomą priteisti 150 000 Lt neturtinės žalos dydį dalijo per pusę ir priteisė 75 000 Lt neturtinės žalos⁷².

Pažymėtina, jog darbo teisėje galioja nekaltumo prezumpcija. Tai reiškia, jog darbuotojo kaltę privalo įrodyti darbdavys. Pagal teismų praktiką išimtiniais atvejais ir darbuotojo kaltė yra preziumuojama, t. y. jis laikomas kaltu, kol įrodo savo nekaltumą⁷³.

Išanalizavus bendrąsias civilinės bei materialinės atsakomybės sąlygas, paminėtina, kad ir civilinėje, ir materialinėje atsakomybėje šios sąlygos suprantamos vienodai. Bendrųjų sąlygų reikalaujama ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Latvijoje bendrosios sąlygos (neteisėta veika, žala, priežastinis ryšys, kaltė)⁷⁴ yra tapačios su Lietuvos. Norint gauti kompensaciją už neturtinę žalą, reikia nustatyti, kad buvo visos civilinės atsakomybės sąlygos. Visų pirma, reikia atsakyti į klausimą, ar buvo neteisėta veika, kuri apima pažeidėjo elgesio vertinimą kaltės požiūriu (išskyrus atsakomybės be kaltės atvejus). Neteisėtas veikimas arba neveikimas jau yra pagrindas priteisti neturtinę žalą. Taip pat, turi būti priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir atsiradusios žalos bei kaltės⁷⁵.

Rusijoje visos bendrosios sąlygos yra tokios pat – norint gauti kompensaciją už neturtinę žalą reikalinga, kad kiltų tam tikros kančios, t. y. turi atsirasti neturtinė žala kaip neturtinių ar turtinių vertybių pažeidimo pasekmė, taip pat turi būti nustatytas neteisėtas elgesys (veikimas ar neveikimas), priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos

⁷¹ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 221.

⁷² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2005 m. birželio 2 d. sprendimas civilinėje byloje J. T., E. T., D. T. v. AB „Kasyba“, UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 2-479-39/2005.

⁷³ NEKROŠIUS, I., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. III dalis: Individualūs darbo santykiai. Vilnius: Justitia, 2004, II t., p. 359.

⁷⁴ KALNIA, J. *Darba likuma komentāri*. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2007, p. 78.

⁷⁵ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. *Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās*. Tiesu prakses apkopojums. Rīga, 2014, p. 23.

atsiradimo bei žalos sukėlėjo kaltė⁷⁶.

Prancūzijoje esminėmis civilinės atsakomybės sąlygomis, lemiančiomis civilinės atsakomybės taikymą, yra kaltė, žala ir priežastinis ryšys. Civilinės atsakomybės taikymas neapribotas įstatymo saugomų vertybių sąrašu, o veiksmų neteisėtumas vertinamas kaip vienas iš kaltės aspektų, todėl kiekvienos žalos atlyginimo pagrindas yra pats žalos padarymo faktas, nustatomas pagal teismų praktikos suformuotus teisiškai reikšmingus kriterijus⁷⁷.

Svarbu paminėti, kad ir Europos Teisingumo Teismas, sprenddamas bylas dėl neturtinės žalos atlyginimo, taip pat vertina bendrąsias sąlygas. Remiantis Europos Teisingumo Teismo praktika pareikštas ieškinys dėl žalos atlyginimo pagrįstas, kai tenkinamos visos sąlygos, t. y. turi būti neteisėti veiksmai, žala ir priežastinis ryšys⁷⁸. Šios trys sąlygos yra kumuliatyvios. Vienos jų nebuvimo pakanka, kad ieškinys dėl žalos atlyginimo būtų atmestas⁷⁹. Įdomu pastebėti, kad neminima kaltė kaip būtinoji atsakomybės sąlyga, bet ir Lietuvoje kaltė ne visais atvejais yra privaloma, kadangi ji vienintelė iš bendrųjų sąlygų, kuri gali būti preziumuojama.

2.1.2. Specialiosios sąlygos

Norint, kad darbo teisėje būtų atlyginama neturtinė žala yra būtinos ne tik aptartosios visos bendrosios sąlygos, bet ir specialiosios sąlygos – pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis turi būti susiję darbo santykiais ir neturtinės žalos atsiradimas turi būti susijęs su darbo veikla.

Darbo santykiai tarp pažeidėjo ir nukentėjusiosios šalies. Ši specialioji atsakomybės sąlyga apima du teisiškai reikšmingus aspektus: teisinių darbo santykių egzistavimą tarp šalių ir teisės pažeidimo padarymo laiką galiojant šiems santykiams⁸⁰. Vadinasi, teisės pažeidimas turi būti padarytas egzistuojant teisiniams darbo santykiams.

Specifiniai teisinių darbo santykių požymiai yra tokie:

- 1) jie atsiranda pagal darbo sutartį;
- 2) jų subjektai gali būti tik darbuotojai ir darbdaviai;

⁷⁶ ВИШНЕПОЛЬСКАЯ, И. Компенсация морального вреда в трудовых отношениях. Юридический справочник руководителя, 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://delo-press.ru/articles.php?n=17058>>.

⁷⁷ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*: monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 94.

⁷⁸ Europos Teisingumo Teismo 1994 m. birželio 1 d. sprendimo Komisija prieš Brazzelli Lualdi ir kiti, C-136/92 P, Rink. p. I-1981, 42 punktą; Europos Teisingumo Teismo 2008 m. vasario 21 d. sprendimo Komisija prieš Girardot, C-348/06 P, Rink. p. I-833, 52 punktą.

⁷⁹ Europos Teisingumo Teismo 2010 m. gegužės 11 d. sprendimas Fotios Nanopoulos prieš Komisiją, byloje F-30/08.

⁸⁰ NEKROŠIUS, I., et al. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 354.

- 3) darbuotojo teisių ir pareigų asmeninis pobūdis;
- 4) darbdavys privalo užtikrinti saugias ir sveikas darbo sąlygas;
- 5) darbdavio ir darbuotojo santykių atlygintinumas;
- 6) darbuotojų, kaip teisinių darbo santykių subjektų, teisinių pareigų turinį sudaro jų darbo veikla;
- 7) atlikdami savo darbo pareigas, darbuotojai privalo paklusti vidaus darbo tvarkai⁸¹.

Neturtinės žalos atlyginimo sąlyga, kad nukentėjusioji šalis su pažeidėju būtų susiję darbo santykiais, reiškia, kad tam tikras neteisėtas veiksmas turi būti atliktas tų santykių egzistavimo metu. Kaip žinoma, asmenys yra susiję darbo teisiniais santykiais tik tada, kai tarp jų sudaryta darbo sutartis. Pagal Darbo kodekso 93 straipsnį darbo sutartis yra darbuotojo ir darbdavio susitarimas, kuriuo darbuotojas įsipareigoja dirbti tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbą arba eiti tam tikras pareigas paklusdamas darbovietėje nustatytai darbo tvarkai, o darbdavys įsipareigoja suteikti darbuotojui sutartyje nustatytą darbą, mokėti darbuotojui sulygtą darbo užmokestį ir užtikrinti darbo sąlygas, nustatytas darbo įstatymuose, kituose norminiuose teisės aktuose, kolektyvinėje sutartyje ir šalių susitarimu. Darbo sutartis laikoma sudaryta, kai šalys susitarė dėl darbo sutarties sąlygų (Darbo kodekso 99 straipsnio 1 dalis).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad kai kurie esminiai darbo sutarties požymiai skiria ją nuo kitų sutarčių. Visų pirma tai, kad darbuotojas privalo dirbti tam tikrą darbą arba eiti tam tikras pareigas, reiškia, kad jis turi atlikti ne konkrečias užduotis, o tam tikrą darbo funkciją. Tuo darbo sutartis skiriasi nuo civilinių sutarčių: rangos, pavedimo, paslaugų teikimo, jungtinės veiklos (partnerystės). Civilinių sutarčių esmė – šalių įsipareigojimas atlikti tam tikrą iš anksto apibrėžtą užduotį, o darbo sutarties atveju darbuotojas privalo atlikti jam skirtą tęstinio pobūdžio funkciją, neatsiejamą nuo gaunamų rezultatų. Antra, atlikdamas darbo funkciją darbuotojas privalo laikytis darbo tvarkos ir paklusti darbdavio nurodymams, o civilinės sutartys šalių pavaldumo nenumato⁸².

Pasak Genovaitės Dambrauskienės, tam tikrais atvejais, net ir esant darbo santykiams, darbdaviui padaryta žala turi būti atlyginama pagal Civilinio kodekso normas, pavyzdžiui, darbo sutarties šalių viena kitai padaryta neturtinė žala. Tačiau, nors

⁸¹ TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 108.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Z. V. v. S. P., Nr. 3K-3-264/2002.

nemažai įtvirtintų Civilinio kodekso normų tinka ir darbo sutarčiai, civilinių ir darbo sutarčių sutapatinti negalima⁸³.

Taigi, norint atlyginti neturtinę žalą reikia nustatyti, jog žala buvo padaryta galiojant darbo teisiniams santykiams, nors po to jie ir pasibaigė.

Žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla. Žala turi būti padaroma atliekant darbo funkcijas. Nagrinėjant šią sąlygą reikia analizuoti: ar žala atsirado darbuotojo darbo metu, ar ji susijusi su darbuotojo darbo funkcijų atlikimu, ar darbuotojas veikė pagal darbdavio nurodymus, ar darbuotojas veikė darbdavio naudai. Reikia nustatyti darbuotojo atliktų veiksmų ryšį su gamyba (darbuotojas gali eiti pareigas po darbo valandų ir panašiai), su jo tiesioginėmis pareigomis (darbo metu kartais dirbami pašaliniai darbai), taip pat ar tos pareigos buvo atliekamos laikantis nustatytos tvarkos⁸⁴. Pavyzdžiui, byloje teismas nustatė, jog darbuotojas neteisėtai įdiegė programinę įrangą savo namuose į kompiuterį, kurį pardavė darbdavio parduotuvėje ir darbo metu, tačiau ne darbo patalpoje jį perdavė pirkėjui. Teismas nustatė, kad darbuotojas padarė žalos ne eidamas darbo pareigas, nes darbuotojas veikė savo naudai ir savo interesais – savavališkai be darbdavio žinios priėmė kompiuterį, neteisėtą įrangą diegė savo namuose, nors darbdavys buvo informavęs darbuotoją, kad netoleruos neteisėto įrangos diegimo, kompiuterio perdavimas vyko darbo metu, tačiau ne darbo patalpose. Išvardintų įrodymų visuma paneigia prezumpciją, kad žalos padarymo metu darbuotojas atliko darbo funkcijas⁸⁵.

Už žalą, kurią darbo teisinio santykio subjektai padaro kitai šaliai (ar kitiems asmenims) veiksmais, nesusijusiais su darbo funkcijų atlikimu, nors darbo metu ir darbo vietoje, atsakomybė atsiranda ne pagal darbo, o pagal kitų teisės šakų normas (civilinės, administracinės ir panašiai)⁸⁶. Pavyzdžiui, darbo metu ir darbo vietoje, darbuotojas įvykdo kito darbuotojo asmeninių daiktų vagystę. Tai priklausomai nuo pavogtų daiktų vertės, jis atsakys administracine arba baudžiamąja tvarka.

Taigi, kaip minėta, neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai, tačiau neturtinė žala turi būti padaryta atliekant darbinės funkcijas. Teismų praktika yra suformulavusi pagrindines taisykles, kada laikytina, kad žala sveikatai padaryta ryšium su darbuotojo darbinių pareigų vykdymu. Kai ji padaroma:

⁸³ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 77.

⁸⁴ Ibid, 60, p. 87.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2013 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Autodesk Incorporated, Microsoft Korporacija v. UAB „Technoverslas“*, Nr. 3K-3-385/2013.

⁸⁶ NEKROŠIUS, I., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. III dalis: Individualūs darbo santykiai. Vilnius: Justitia, 2004, II t., p. 360.

1) organizacijos teritorijoje (darbo vietoje arba atliekant darbinės pareigas ne darbo vietoje);

2) ne organizacijos teritorijoje, bet atliekant darbinės funkcijas⁸⁷.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnis pateikia tam tikrą sąrašą požymių, kuriems esant žalos padarymas sietinas su darbinių pareigų atlikimu. Pagal įstatymą nelaimingi atsitikimai turi įvykti dirbant nustatytu darbo laiku, darbo sutartyje sulygtą darbą arba atliekant su darbu susijusius darbdavio pavedimus, pertraukų metu bei pakeliui į darbą ar iš darbo ir panašiai. Nurodyti požymiai padeda nustatyti ar teisės pažeidimas padarytas dėl darbo veiklos vykdymo.

Vienoje byloje iškilo klausimas ar darbuotojui esant komandiruotėje, įvykus nelaimingam atsitikimui, jam priteistinas turtinis ir neturtinis žalos atlyginimas. Pažymėtina, jog tarnybine komandiruote yra laikomas teisės aktų nustatyta tvarka įformintas darbuotojo išvykimas iš nuolatinės darbo vietos tam tikram laikui vadovo (ar jo įgalioto asmens) siuntimu atlikti darbo funkcijų. Tokiu atveju darbo sutartis nėra nutraukiama, darbuotojas tik atlieka darbo funkcijas ne savo nuolatinėje darbo vietoje bei lieka atsakingas jį išsiuntusiam subjektui (darbdaviui), kuris ir toliau moka jam atlyginimą bei dienpinigius, kompensuoja su komandiruote susijusias išlaidas. Byloje nustatyta, kad nukentėjusysis komandiruotės metu, tačiau ne darbo laiku, iškrito per jo gyvenamųjų patalpų antrajame aukšte esančias duris, sunkiai susižalojo ir neteko 60 procentų darbingumo. Jis kreipėsi į teismą argumentuodamas, kad nelaimingas atsitikimas įvyko darbo laiku, kadangi komandiruotės laikas įeina į darbo laiką. Tačiau, pažymėtina, jog tokiu atveju, kai darbuotojas yra pasiunčiamas į tarnybines komandiruotes ir būdamas joje atlieka darbo sutartimi ar kitais papildomais susitarimais su darbdaviu sulygtas darbo funkcijas sulygtoje darbo vietoje, sulygtu darbo laiku, darbdavio pavedimu ar jo interesais absoliučiai visas buvimo komandiruotėje laikas negali būti laikomas darbo laiku, nes ir komandiruotėje atliekant darbo funkcijas įstatymu yra išskiriamas kasdienio nepertraukiamojo poilsio tarp darbo dienos (pamainos) laikas, kuris neįeina į darbo laiką (Darbo kodekso 143 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 2 dalies 5 punktas). Vadinasi, tuo metu, kai nukentėjusysis susižalojo, nors ir būdamas komandiruotėje, bet ne dėl darbo veiklos darbo vietoje, ne kelionėje į darbą ar iš darbo, ne darbo metu, o buityje, gyvenamojoje vietoje kasdienio nepertraukiamojo poilsio tarp darbo dienos (pamainos) metu, kada darbdavys neturi darbuotojo kontrolės teisės, ir būdamas neblaivus, negali atsirasti darbdavio materialiosios atsakomybės dėl darbuotojo susižalojimo patirtų turtinių ir neturtinių praradimų, nes žalos atsiradimas negali būti traktuojamas kaip susijęs su darbo

⁸⁷ NEKROŠIUS, I., *et al. Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 356.

veikla (DK 246 straipsnio 6 punktas)⁸⁸.

Vertinant ar darbuotojas žalą padarė atlikdamas darbinės pareigas, labai svarbu atsižvelgti ir į tai, kad darbuotojas darbo metu darbo funkcijų gali ir nevykdyti, ir priešingai, gali vykdyti darbo funkcijas, t. y. veikti darbdavio interesais ir ne darbo metu. Jei darbuotojas savavališkai (be darbdavio žinios) dirba sau (savo interesais), tai nelaimingas atsitikimas darbe nebus pripažintas draudžiamuoju įvykiu ir darbdavio atsakomybė nekils⁸⁹.

2.2. Neturtinės žalos atlyginimo atvejai

Darbo kodekso 250 straipsnyje numatyta, kad tiek darbuotojas, tiek darbdavys privalo atlyginti vienas kitam padarytą neturtinę žalą. Darbo teisėje neturtinės žalos atlyginimo darbuotojo mirties atveju gali reikalauti ir tretieji asmenys. Todėl atskirai bus analizuojami šie neturtinės žalos atlyginimo atvejai.

2.2.1. Padarytos neturtinės žalos atlyginimo darbuotojui atvejai

Darbo teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises ir vykdydami pareigas, turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principų (Darbo kodekso 35 straipsnio 1 dalis). Jeigu darbdavys savo teises įgyvendina nesilaikydamas šių nuostatų arba be teisėto pagrindo atlieka veiksmus ir dėl to darbuotojui padaroma neturtinė žala – fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita – tai gali būti darbdavio prievolės atlyginti darbuotojui padarytą neturtinę žalą atsiradimo pagrindas (Darbo kodekso 1 straipsnio 1 dalis, 248 straipsnio 4 punktas, 250 straipsnis, Civilinio kodekso 1. 1 straipsnio 3 dalis, 6. 250 straipsnis)⁹⁰.

Taigi, kaip minėta, neturtinė žala darbuotojui suprantama kaip jo fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, darbuotojo reputacijos pablogėjimas bei kita, teismo įvertinta pinigais.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. UAB „Gilova“, Nr. 3K-3-36/2012.

⁸⁹ NEKROŠIUS, I., et al. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 356.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų departamento Kūno kultūros ir sporto skyriaus sporto mokykla „Marva“, Nr. 3K-3-164/2005.

Patvirtinančiomis darbuotojo teisę į neturtinės žalos atlyginimą aplinkybėmis teismų praktikoje pripažįstamas: padaryto darbuotojo teisių pažeidimo šiurkštumas, neteisėtas atleidimas iš darbo itin kompromituojančiu pagrindu, prieš darbuotoją naudotas psichologinis spaudimas siekiant nulemti jo apsisprendimą išeiti iš darbo, pakenkimas dalykinei reputacijai, galimybių konkuruoti darbo rinkoje sumažėjimas, šeimos santykių pablogėjimas, dėl neteisėtų darbdavio veiksmų atsiradęs sveikatos sutrikimas, sunkūs pragyvenimo šaltinio praradimo turiniai padariniai, kai patiriama diskriminacija darbo santykiuose ir panašiai⁹¹.

Teismų nuomone, sprendžiant dėl darbdavio neteisėtais veiksmais padarytos neturtinės žalos darbuotojui, būtina įvertinti ir tai, kad darbuotojas paprastai yra silpnesnė darbo teisinių santykių šalis, o darbdaviui, kaip stipresnei darbo teisinių santykių šaliai, kuriai suteikiama daugiau teisinių įgaliojimų sprendžiant dėl darbuotojo priėmimo į darbą, jo darbo veiklos vertinimo, dėl atleidimo iš darbo ir pagrindo atleisti darbuotoją iš darbo parinkimo, keliami griežtesni teisių ir pareigų bei atsakomybės už darbo teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų pažeidimus standartai, siekiant užkirsti kelią darbdaviui piktnaudžiauti savo įgalinimais. Tai ypač svarbu ir dėl to, kad šiandien asmens teisė į darbą, asmens darbo veikla yra tos gyvenimo sritys, nuo kurių priklauso tiek socialinė, tiek materialinė, tiek psichologinė asmens gerovė, asmens socialinis vertinimas, užtikrinantis jo dvasinę ir psichologinę pusiausvyrą bei leidžiantis tinkamai save realizuoti bei užtikrinti socialinį asmens bei jo šeimos stabilumą. Asmens darbo veikla yra itin jautri menkiausiems pažeidimams ir neabejotinai gali sukelti bet kuriam darbuotojui neturtinės žalos, ypač jei darbdavio neteisėti veiksmai susiję su tokiomis kraštutinėmis teisinio poveikio darbuotojui priemonėmis, kaip atleidimas iš darbo be įspėjimo už darbo drausmės ar kitus darbo veiklos pažeidimus⁹².

Pažymėtina, kad teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo nesiejama su konkrečių darbo pareigų pažeidimu. Atlyginti neturtinę žalą galima reikalauti kiekvieno kalto ir neteisėto darbdavio elgesio (veikimo ar neveikimo) atveju, nesvarbu ar buvo pažeistos turinės darbuotojų teisės. Teismų praktika yra suformulavusi teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, kad atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos. 2009 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje N. V.- K. v. *Vilniaus universiteto Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas*, Nr. 3K-3-416/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje O. K. v. *UAB „Eksparas“*, Nr. 3K-3-562/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje S. N. v. *AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“*, Nr. 3K-3-209-469/2015.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. *AB „Vievio paukštynas“*, Nr. 3K-3-10/2006.

turtinės žalos fakto ir gali būti atlyginama ir kartu, ir atskirai⁹³.

Jei darbdavys, piktnaudžiaudamas savo teisėmis, sukelia darbuotojui neturtinę žalą, tai jis ją turi atlyginti. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vertinimu, neteisėtas draudiminės nuobaudos paskyrimas, neteisėtas prastovos paskelbimas ir su tuo susiję dalies darbo užmokesčio neišmokėjimas turėjo neigiamos įtakos ieškovių emocinei ir dvasinei būklei, dėl ko tapo reikalinga psichologinė bei gydytojų pagalba, todėl yra pagrindas pripažinti, kad šiais veiksmais ieškovėms padaryta neturtinė žala. Įvertinusi šių pažeidimų pobūdį ir atsižvelgdama į tai, kad ieškovių teisių pažeidinėjimai tęsėsi ilgą laiko tarpą, kolegija sprendė, kad yra pagrindas priteisti ieškovėms po 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimą⁹⁴.

Toliau nagrinėjami atskiri neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimo atvejai. Dėl ribotos darbo apimties nebus analizuojami visi galimi neturtinės žalos atlyginimo atvejai ir su jais susijusi teismų praktika.

Neturtinės žalos atlyginimas darbuotojui patyrus diskriminaciją. Kaip jau buvo minėta, patyrę diskriminaciją darbuotojai turi teisę reikalauti iš darbdavio atlyginti neturtinę žalą pagal Darbo kodekso 250 straipsnį. Diskriminacija turėtų būti suprantama kaip darbuotojų darbo teisių suvaržymas arba tam tikrų privilegijų suteikimas kitiems darbuotojams dėl jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, santuokinės ir šeiminės padėties, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomenės organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis (Darbo kodekso 2 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Pritartina Tomo Davulio nuomonei, kad nors pareiga reikalauti atlyginti neturtinę žalą *expressis verbis* suteikiama tik darbuotojams, tačiau šios normos taikymo sritis turi būti išplečiama ir asmenų, kurie *de iure* tik siekia tapti darbuotojais, atžvilgiu. Tokiu atveju darbdavys turi būti teismo įpareigotas pripažinti pažeistą diskriminuojamo darbuotojo teisę (Darbo kodekso 36 straipsnio 2 dalies 1 punktas) ir (arba) atlyginti diskriminaciją patyrusiam darbuotojui žalą, taip pat ir neturtinę⁹⁵. Taip pat pasisakė ir Europos Teisingumo Teismas, kuris 2010 m. liepos 8 d.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2001 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje V. T. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba, Nr. 3K-3-688/2001.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje A. K., N. G., T. M., E. M., E. K., G. V. ir N. P. v. AB „Klaipėdos kartonas“, Nr. 3K-3-66/2011.

⁹⁵ DAVULIS, T. *Darbo teisė: Europos sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisės informacijos centras, 2004, p. 224, 273.

sprendime⁹⁶ nurodė, kad nukentėjusioji turi teisę reikalauti iš darbdavio atlyginti patirtą neturtinę žalą, kadangi buvo atsisakyta ją priimti į darbą dėl amžiaus. Bene pirmojoje diskriminacijos dėl etninės priklausomybės byloje Vilniaus apygardos teismas ieškovei priteisė neturtinės žalos atlyginimo už tai, kad buvo atsisakyta ją priimti į darbą, nes ji buvusi romų tautybės. Teismas nurodė, kad darbuotojų, neteisėtai ir nepagrįstai atleistų iš darbo, ir asmenų, kurie neteisėtai ir nepagrįstai nepriimti į darbą, teisinė ir faktinė padėtis yra beveik tapati – jie praranda galimybę dirbti ir gauti iš to pajamų. Asmens darbo veikla yra itin jautri menkiausiems pažeidimams ir neabejotinai gali sukelti bet kuriam darbuotojui neturtinės žalos, ypač jei darbdavio neteisėti veiksmai susiję su tokiomis poveikio darbuotojui priemonėmis, kaip, pavyzdžiui, neteisėtas atsisakymas priimti į darbą dėl atviros, tiesioginės diskriminacijos dėl jo etninės kilmės ar tautybės⁹⁷.

Kitoje byloje ieškovė, gindama savo pažeistas teises, atsakovei neteisėtai atleidus iš darbo diskriminaciniu pagrindu – dėl lyties, prašė teismo priteisti neturtinės žalos atlyginimą. Pirmosios instancijos teismas, atsižvelgęs į ieškovės būklę (nėštumą) ir darbdavio elgesį su ieškove, kai ji nebuvo įleista į Ambasados pastatą bei su ja buvo nepagarbiai elgiamasi, nusprendė, kad ieškovė dėl tokio atsakovės elgesio bei savo būklės (nėštumo) patyrė tam tikrus emocinius išgyvenimus, įtampą bei nerimą, o tai sudaro pagrindą priteisti jai 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimą (Darbo kodekso 250 straipsnis, Civilinio kodekso 6.246 – 6.248, 6.250 straipsniai). Apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad dėl turimos psichinės negalios ieškovė patyrė didesnę stresinę ir emocinę įtampą neteisėtai ją atleidžiant iš darbo, nei bet kuris kitas tokios psichinės negalios neturintis asmuo būtų patyręs analogiškoje situacijoje, todėl neturtinės žalos atlyginimą padidino iki 8000 Lt. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į pirmiau nurodytus nacionalinės teisės aktus ir jais įgyvendinamų 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus 17 straipsnį, 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo 6, 33, 35 konstatuojamąsias dalis, 18, 25 straipsnius, nutartyje nurodytą Europos Sąjungos Teisingumo Teismo formuojamą praktiką, konstatuoja, kad, sprendžiant dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio, būtina atsižvelgti į ieškovei priteistinas su darbo santykiais susijusias išmokas tam, kad nebūtų pažeistas nurodytose Europos Sąjungos direktyvose bei Europos Sąjungos Teisingumo

⁹⁶ Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje Susanne Bulicke prieš Deutsche Büro service GmbH, Nr. C-246/09.

⁹⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje S. M. v. UAB „Disona“, Nr. 2A-1020-464-2008.

Teismo sprendimuose akcentuojamas proporcingumo principas ir būtų pritaikyta diskriminaciją atlikusiam asmeniui efektyvi, veiksminga ir nuo diskriminacijos atgrasanti sankcija⁹⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas perdavė šią bylos dalį dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo nagrinėti iš naujo. Apeliacinės instancijos teismas⁹⁹, nustatęs diskriminaciją dėl lyties neteisėtai atleidžiant nėščią moterį, atsižvelgiant į ieškovės patirtus dvasinius išgyvenimus, stresą, neturtinės žalos dydį padidino iki 10 000 Lt. Teismo vertinimu ši suma yra efektyvi, veiksminga ir nuo diskriminacijos atgrasanti sankcija.

Aptariamų valstybių (Latvijos, Prancūzijos, Rusijos) darbo teisėje taip pat galimas neturtinės žalos atlyginimas dėl darbuotojo diskriminacijos. Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos Kuržemės apygardos teismas priteisė iš darbdavio 1000 latų darbuotojo neturtinei žalai atlyginti dėl patirtos diskriminacijos. Darbdavys nesilaikė įstatymų nustatytos pareigos imtis būtinų priemonių ir pritaikyti darbo aplinką neįgaliam darbuotojui, dėl to darbuotojas patyrė dvasinius išgyvenimus¹⁰⁰.

Neturtinės žalos atlyginimas dėl neteisėto darbuotojo atleidimo iš darbo. Teismuose itin dažnai sprendžiami su darbuotojų atleidimu susiję ginčai, todėl aktualus klausimas, ar teismui pripažinus, kad atleidimas buvo neteisėtas, galima prisiteisti neturtinę žalą¹⁰¹.

Vien neteisėto atleidimo faktas nėra pakankamas neturtinės žalos atlyginimui. Manytina, kad kiekvienu atveju reikia įvertinti ar neteisėtas atleidimas buvo atliktas žeminančia forma, ar informacija apie tai buvo viešai (ir kokio turinio) paskleista. Atleidimas iš darbo visada ir kiekvienam sukelia neigiamų išgyvenimų, tačiau atleidimo iš darbo pripažinimo neteisėtu faktas savaime nereiškia, kad darbuotojui padaryta neturtinė žala¹⁰². Pavyzdžiui, ieškovas buvo atleistas iš pareigų dėl to, kad nebuvo atestuotas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, byloje esantys duomenys patvirtino, kad sprendimas dėl ieškovo neatestavimo buvo priimtas kolegialiai, o sužinojus apie jo neteisėtumą, buvo atšauktas. Esant tokioms aplinkybėms teismas turėjo pakankamą

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos. 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje L. Š. v. Rumunijos ambasada, Nr. 3K-3-199/2014.

⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje L. Š. v. Rumunijos ambasada, Nr. 2A-1219/2014.

¹⁰⁰ Latvijos Respublikos Kuržemės apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2012 m. birželio 12 d. sprendimas, Nr. SKC-902/2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://at.gov.lv/en/>>.

¹⁰¹ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 253.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje I. T. v. UAB „Šiaulių lyra“, Nr. 3K-3-79/2009.

pagrindą ieškinį atmesti¹⁰³. Latvijos teismai taip pat laikosi tokios pat nuomonės, kad neteisėtas atleidimas iš darbo nėra pagrindas darbuotojui priteisti neturtinę žalą¹⁰⁴.

Pažymėtina kad, nors reikalavimas pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu ir reikalavimas atlyginti dėl neteisėto atleidimo patirtą neturtinę žalą yra susiję (tiek vienu, tiek kitu atveju ieškovas (darbuotojas) turi įrodyti atsakovo darbdavio) veiksmų neteisėtumą nutraukiant darbo sutartį), tačiau reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu patenkinimas savaime nelemia ir reikalavimo atlyginti dėl neteisėto atleidimo patirtą neturtinę žalą tenkinimo, ir priešingai – reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu atmetimas savaime nėra pagrindas atmesti reikalavimą atlyginti neturtinę žalą. Vadinasi, reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu atmetimas (pavyzdžiui, dėl ieškinio senaties termino pasibaigimo) neatima ieškovui (darbuotojui) teisės įrodinėti, kad darbdavys, atleisdamas jį iš darbo, elgėsi neteisėtai ir kad dėl jo neteisėtų veiksmų darbuotojas patyrė neturtinę žalą¹⁰⁵.

Neteisėto atleidimo atveju neturtinė žala atlyginama tais atvejais, kai atleidimo aplinkybės ir darbuotojo atleidimo pagrindas yra tokie, kokie pateisintų neturtinės žalos atlyginimą, nes kitomis darbuotojų teisių gynbos priemonėmis, tokiomis kaip turtinės žalos atlyginimas (kompensacija), atleidimo pripažinimas neteisėtu ar grąžinimas į darbą, darbuotojui padaryta žala nėra teisingai atlyginama¹⁰⁶.

Paminėtina, kad negautos darbinės pajamos, kurios būtų atitekusios darbuotojui, jei jis nebūtų atleistas, negali būti pripažintos neturtine žala. Negautos pajamos – tai netiesioginiai nuostoliai, kvalifikuojami kaip turtinė žala (Civilinio kodekso 6.249 straipsnio 3 dalis)¹⁰⁷.

Svarbu paminėti ir tai, kad neturtinė žala atleidimo iš darbo atveju darbuotojui gali atsirasti ne tik dėl darbo sutarties nutraukimo, kuris savaime gali būti teisėtas, bet, pavyzdžiui, dėl darbdavio nekorektiškų, žeminančių konkretų darbuotoją veiksmų atleidimo iš darbo procedūros metu, jeigu dėl tokio neteisėto darbdavio elgesio darbuotojas patyrė didesnių nei įprastai patiriami atleidžiant iš darbo emocinių išgyvenimų, nepatogumų, kitokių neigiamų neturtinių padarinių, kurie galėtų būti teismo

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje J. R. v. VDU Kauno botanikos sodas, Nr. 3K-3-323/2002.

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. *Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās*. Tiesu prakses apkopojums. Rīga, 2014. P. 108.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje B. T. v. *Ukmergės nestacionariųjų socialinių paslaugų centras*, Nr. 3K-3-37/2009.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. rugpjūčio 18 d. nutartis civilinėje byloje I. T. v. „Šiaulių lyra“, Nr. 3K-3-373/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje A. M. v. SĮ „Vilniaus miesto būstas“, Nr. 3K-3-223/2012.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. VĮ Ignalinos atominė elektrinė, Nr. 3K-3-37-706/2015.

įvertinti kaip sudarantys pagrindą darbdavio turtinei atsakomybei neturtinės žalos atlyginimo forma kilti ir tuo atveju, jeigu atleidimas iš darbo, kaip toks, yra teisėtas¹⁰⁸.

Situacijose, kai padaryta neturtinė žala nežymi (darbuotojo atleidimo pagrindas nėra diskredituojantis, nepakenkta jo reputacijai, nesumažėja galimybės konkuruoti darbo rinkoje, pažeidimas nelemia neigiamos aplinkinių nuomonės, paties darbuotojo veiksmai nėra priekaištingi ir kita), pažeidimo konstatavimas gali būti pripažintas pakankama satisfakcija už padarytą skriaudą¹⁰⁹, nes teisės pažeidimo pripažinimas yra savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas. Neturtinė žala priteisiama, kai nustatoma, kad teisės pažeidimo pripažinimo nepakanka pažeistai teisei apginti¹¹⁰. Tokios pat nuomonės yra ir Europos Teisingumo Teismas, kuris nustatė, jog pats ginčijamo akto panaikinimas yra tinkamas patirtos neturtinės žalos atlyginimas, nebent su panaikinto akto priėmimu susijusios aplinkybės buvo labai skaudžios suinteresuotajam asmeniui¹¹¹.

Svarbu paminėti, kad jei darbuotojas tame pačiame ieškinyje prašo teismo nagrinėti jo atleidimo iš darbo klausimą ir kartu atlyginti neturtinę žalą, patirtą dėl neteisėto atleidimo, tai tokiam ieškiniui yra nustatytas 1 mėnesio terminas nuo atitinkamo dokumento apie atleidimą gavimo dienos (Darbo kodekso 300 straipsnio 1 dalis), tačiau jei darbuotojas reiškia ieškinį tik dėl neturtinės žalos atlyginimo, tai šiam ieškiniui yra taikomas 3 metų ieškinio senaties terminas (Darbo kodekso 27 straipsnio 2 dalis).

Neturtinės žalos atlyginimas dėl garbės ir orumo pažeidimo. Asmens garbė ir orumas yra teisės ginamos asmeninės neturtinės vertybės (Konstitucijos 21 straipsnis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis¹¹², Civilinio kodekso 1.114 straipsnis). Teisė į garbę ir orumą gali būti ginama, jeigu paskleidžiant apie asmenį tam tikrą informaciją šios asmeninės neturtinės vertybės buvo pažeistos.

Įstatymai gina asmens garbę ir orumą kaip asmens moralinį vertinimą, tačiau saugo ne visas šio vertinimo puses – jie užtikrina asmeniui tik tokį įvertinimą, kokį jis savo veiksmais, poelgiais užsitarnauja. Teisė į garbę ir orumą – tai asmens teisė reikalauti, kad viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama remiantis žiniomis, atitinkančiomis tikruosius jo poelgius, ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis iš tikrųjų vykdo įstatymų, bendrųjų

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje A. V. v. Vilniaus universitetinė ligoninė, Nr. 3K-3-165/2011.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. VĮ Turto bankas, Nr. 3K-3-59/2014.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. „Bodybalt“, Nr. 3K-3-213/2012.

¹¹¹ Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje S. Tomas prieš Parlamentą Nr. F-116/07.

¹¹² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

moralės normų reikalavimus. Garbė ir orumas pažeidžiami apie asmenį paskleidus jo garbę ir orumą žeminančius ir tikrovės neatitinkančias žinias¹¹³.

Teismas, nustatydamas faktą, kad paskleistos žinios žemina asmens garbę ir orumą, dalykinę reputaciją, turi vadovautis šiomis sampratomis: garbė – tai viešoji teigiama nuomonė apie asmenį, asmens geras vardas; orumas – tai asmens savęs vertinimas, kurį lemia visuomenės įvertinimas. Įstatymas įpareigoja atsakovą įrodyti, kad paskleistos žinios atitinka tikrovę. Jeigu žinios atitinka tikrovę, jų paskleidimas yra teisėtas¹¹⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra nustatęs, kad asmens teisės neginamos ir tuo atveju, jei tikrovę atitinkančios žinios paskleistos žeminančia forma¹¹⁵.

Įdomu pastebėti, kad teismai iki naujojo Darbo kodekso įsigaliojimo darbuotojo patirtą neturtinę žalą pagal 1964 m. Civilinio kodekso 7 ir 7¹ straipsnius¹¹⁶ ir 2001 m. Civilinio kodekso 1.114 straipsnį siejo su garbės ir orumo pažeidimu, t. y. neturtinė žala darbuotojui dėl neteisėtai paskirtos nuobaudos ar neteisėto atleidimo iš darbo, remiantis prieš tai darbdavio paskelbtais duomenimis, buvo atlyginama tik tada, kai darbdavys tokiais veiksmais pažeidė darbuotojo garbę ir orumą. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad vertinant ar įsakymu dėl darbo sutarties nutraukimo pažeista darbuotojo garbė ir orumas, reikia vadovautis protingumo kriterijais ir atsižvelgti ne tik į ieškovo nuomonę, bet ir į nusistovėjusią tvarką, kuria atliekamas darbo sutarties nutraukimas, ar darbdavio pateikta informacija yra susijusi tik su darbo santykiais, ar peržengia jų ribas, ar darbdavys, pateikdamas tam tikrus duomenis apie asmenį, tik įgyvendina savo teisę vertinti jį kaip darbuotoją, ar informacija pateikiama įžeidžiant, žeminančia forma, siekiant moraliai sumenkinti darbuotoją ir kita. Nustačius faktą, kad darbdavio paskleisti duomenys nesusiję su darbiniais santykiais arba su jais susiję faktai išreikšti žeminančia, įžeidžiančia forma, galima ginti darbuotojo garbę ir orumą civilinės teisės nustatyta tvarka. Jeigu darbdavio nurodyti atleidimo iš darbo pagrindai, susiję su darbuotojo dalykinėmis, kvalifikacinėmis savybėmis, nagrinėjant darbo ginčą nepasitvirtino, tai darbuotojo profesinės teisės yra apginamos darbo teisės numatytais būdais ir papildomai Civilinio kodekso 1.114 straipsnyje numatyta tvarka neturėtų būti ginamos, jeigu nenustatyta, kad nutraukiant darbo sutartį, buvo pažeista darbuotojo garbė

¹¹³ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 255.

¹¹⁴ *Ibid.*, 113.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje J. R. v. VDU Kauno botanikos sodas, Nr. 3K-3-323/2002.

¹¹⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymų sąvadas*, 1964, nr. 19-138.

ir orumas¹¹⁷.

Teisė į garbę ir orumą gali būti ginama, jeigu, paskleidžiant apie asmenį tam tikrą informaciją, šios asmeninės neturtinės vertybės buvo pažeistos. Teisė į garbę ir orumą nėra absoliuti teisė, todėl, sprendžiant ar ši teisė, darbdaviui vykdant savo funkcijas, nepažeista, būtina atriboti šių asmeninių neturtinių vertybių pažeidimą nuo darbdavio teisės vertinti darbuotojo darbines, dalykines asmens savybes, darbo rezultatus, realizavimo. Darbdavys turi teisę vertinti darbuotoją pagal jo dalykines savybes, darbo rezultatus, tikrinti, ar darbuotojas laikosi darbo sutartimi pavestų pareigų, nes už tai mokamas atlyginimas¹¹⁸.

Būtina nustatyti ar darbdavys, pateikdamas tam tikrus duomenis apie asmenį, tik įgyvendina savo teisę vertinti jį kaip darbuotoją, ar tai padaro įžeidžiančia ir žeminančia forma¹¹⁹. Pats darbuotojas turi įrodyti, kad darbo santykius įtvirtinančiuose dokumentuose nurodyti duomenys pažemino jo garbę ir orumą.

Nagrinėjant neturtinių asmens teisių gynimo klausimą reikia atriboti asmens darbo teises nuo civilinių neturtinių teisių ir išsiaiškinti ar darbdavys, nutraukdamas darbo santykius, siekė paskleisti tikrovės neatitinkančius duomenis ir pažeminti darbuotojo garbę ir orumą. Darbo kodeksas suteikia darbdaviui teisę vertinti darbuotojo veiksmus, o šia teise netinkamai pasinaudojęs darbdavys turi atsakyti darbo santykius reglamentuojančių teisės normų nustatyta tvarka. Dokumentuose, įtvirtinančiuose darbo santykių nutraukimą, drausminės nuobaudos skyrimą ir panašiai, darbdavys privalo ne tik pagrįstai, bet ir korektiškai formuluoti darbuotojo darbo, dalykinių savybių, pasirengimo atlikti tam tikras darbo funkcijas, darbo rezultatų ir panašiai, vertinimus¹²⁰.

Taigi, nustačius, kad darbdavio paskleisti duomenys žemina darbuotojo garbę ir orumą, darbuotojo garbė pagal Darbo kodekso 36 straipsnio 7 dalį ginama vadovaujantis Civiliniu kodeksu. Pabrėžtina, kad nors šiuo straipsniu darbo garbės gynimas paliekamas civilinės teisės normoms, darbdavio prievolė atlyginti neturtinę žalą netaps civiline atsakomybe – prievolei atsirasti reikės ne civilinės atsakomybės, o materialinės atsakomybės pagal darbo teisę sąlygų.

Neturtinės žalos atlyginimas, kai neturtinė žala padaroma dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Saugių ir sveikatai nekenksmingų darbo sąlygų darbuotojams

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje A. Č. v. VŠĮ Vilniaus kraujo centras, Nr. 3K-3-980/2002.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. AB „Šiaulių stumbras“, Nr. 3K-3-498/2004.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje L. P. v. AB „Mažeikių nafta“, Nr. 3K-3-336/2003.

¹²⁰ BAGDANSKIS, T. Materialinė atsakomybė darbo teisėje: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 257.

sudarymas yra vienas iš darbo santykių teisinio reglamentavimo principų (Darbo kodekso 2 straipsnio 1 dalies 5 punktą). Jeigu darbuotojas suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata (įskaitant ir darbuotojo mirties atvejį), tai už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam asmeniui (ar tiems, kurie turi teisę į žalos atlyginimą darbuotojo mirties atveju) atlyginti ir neturtinę žalą (Civilinio kodekso 6.283, 6.284 straipsniai). Darbdavio atsakomybė už darbuotojo, vykdančio darbo pareigas, patirtą neturtinę žalą dėl jo sveikatos sužalojimo kyla dėl to, kad būtent darbdavys privalo užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą (Darbo kodekso 248 straipsnio 4 punktą, 250 straipsnis, 260 straipsnis). Net ir tuo atveju, kai žala darbuotojui atsiranda dėl kitų darbuotojų kaltės, už šią žalą nukentėjusiam darbuotojui atsako darbdavys, nes būtent jam, kaip samdančiam darbuotojus asmeniui, kyla atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės (Civilinio kodekso 6.264 straipsnis)¹²¹. Pagal Darbo kodekso nuostatas darbuotojas, kitam asmeniui padaręs žalos, nėra atleistas nuo turtinės atsakomybės, kadangi darbdavys turi teisę regresu tvarka išsiieškoti atlygintą žalą iš darbuotojo. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad tuo atveju kai darbdavys likviduojamas dėl bankroto, nukentėjęs asmuo dėl kito darbuotojo veiksmų, kurie konstatuoti Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, gali tiesiogiai kreiptis į kaltąjį darbuotoją, o ne į darbdavį dėl neturtinės žalos atlyginimo¹²². Taigi, tokiu atveju yra specifinė situacija, kai galima darbuotojo tiesioginė atsakomybė, esant padarytai nusikalstamai veikai.

Paminėtina, kad baudžiamasis tyrimas, kuriame sprendžiamas konkretaus darbuotojo atsakomybės dėl nelaimingo atsitikimo klausimas, negali būti privalomo civilinės bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo sustabdymo pagrindas, nes darbdavys privalo atlyginti neturtinę žalą esant nelaimingo atsitikimo darbe faktui nepriklausomai nuo baudžiamosios bylos baigties ir jo konkretaus darbuotojo kaltės¹²³.

Aptariant visiško žalos atlyginimo principą, taikomą neturtinės žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, paminėtina Civilinio kodekso 6.283, 6.284 straipsnių taikymo problema. Civilinio kodekso 6.283 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad šis straipsnis taikomas tik tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų nustatyta tvarka. Analogiška nuostata įtvirtinta ir Civilinio kodekso 6.284 straipsnio 4 dalyje. Taigi, lingvistiškai

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“, Nr. 3K-3-261/2007.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje B. D. (B. D.) v. M. T., Nr. 3K-7-328-248/2015.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje I. T., R. T., M. T., A. T. v. UAB „Plungės lagūna“ ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-27/2006.

analizuojant normas matyti, kad aptariamais Civilinio kodekso straipsniai taikomi, jeigu negalima taikyti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo¹²⁴, o minėtas įstatymas nenumato neturtinės žalos atlyginimo apdraustajam (tik kompensuoja turtinius praradimus, o neturtinės žalos klausimo nereguliuoja). Vadinasi, jei asmuo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, tai jis negali reikalauti žalos atlyginimo pagal Civilinio kodekso nuostatas. Ne tik darbdaviai, remdamiesi šiomis nuostatomis, ginčija neturtinės žalos atlyginimą, bet ir teismai klysdami atmeta ieškinius dėl neturtinės žalos atlyginimo kaip nepagrįstus. Tačiau konstatuotina, kad ir tuo atveju, kai nukentėjęs buvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, jam turi būti atlyginama neturtinė žala. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad vadovaujantis Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalimi neturtinė žala atlyginama visais įstatymų nustatytais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai (jeigu asmuo buvo suluošintas arba kitaip buvo sužalota jo sveikata), nepriklausomai nuo to, kad žala padaryta ne dėl nusikaltimo ir kad nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka. Priešingu atveju būtų pažeidžiami visiško žalos atlyginimo bei sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principai. Taigi, neturtinė žala atlyginama visais atvejais kai ji padaryta asmens sveikatai¹²⁵.

Pažymėtina, kad teismų praktika dėl neturtinės žalos atlyginimo, kai darbuotojas apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe draudimu, nėra vienoda.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad Civilinio kodekso 6.283 straipsnis yra bendroji norma ir nustato deliktinę civilinę atsakomybę už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatos sužalojimo atveju. Ši norma taikoma tik tada, kai nėra specialiųjų normų, reglamentuojančių žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo, atlyginimą (Civilinio kodekso 6.283 straipsnio 4 dalis). Straipsnio 1 dalyje įtvirtintas visiško žalos atlyginimo principas – nukentėjusįjį reikia grąžinti į prieš jo sužalojimą buvusią padėtį. Be turtinės žalos turi būti atlyginama ir neturtinė žala. Civilinio kodekso 6.283 straipsnio 4 dalyje numatyta šio straipsnio taikymo sritis – jis taikomas, kai negalima taikyti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo. Byloje buvo nustatyta, kad nelaimingo atsitikimo darbe metu ieškovė buvo sužalota ir neteko 60 procentų darbingumo. Ieškovės teigimu, pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų

¹²⁴ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003, p. 394.

¹²⁵ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 260.

socialinio draudimo įstatymą jai buvo kompensuoti tik turtiniai nuostoliai, o neturtinė žala neatlyginta. Teismas konstatavo, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas neturtinei žalai atlyginti netaikomas, nes draudėjas pagal jį apdraudęs dirbantį tik dėl turtinės žalos atlyginimo įvykus nelaimingam atsitikimui darbe ir susirgus profesine liga, o dėl neturtinės žalos atlyginimo darbuotojai nėra draudžiami. Todėl neturtinė žala atlyginama bendraisiais pagrindais (Civilinio kodekso 250 straipsnio 2 dalis). Šis straipsnis nustato, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais¹²⁶.

Draudžiant darbuotoją nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga draudimu pagal Socialinio draudimo įstatymą¹²⁷ atsiranda tik ribota draudiko atsakomybė ir visa žala nukentėjusiajam nėra padengiama iš draudimo mokamo atlyginimo, todėl už žalą atsakingas asmuo turi atlyginti likusią jam neatlygintą jos dalį bendraisiais pagrindais. Socialinio draudimo įstatymas nenumato neturtinės žalos atlyginimo apdraustajam, todėl draudikas atsiradusios ieškovui dėl jo sužalojimo neturtinės žalos pagal minėtą įstatymą neatlygino, o tik kompensavo nukentėjusiojo patirtus turtinius praradimus. Kadangi neturtinė žala nukentėjusiajam neatlyginta pagal Socialinio draudimo įstatymą iš jam mokamo draudimo atlyginimo, tai šią žalą jam privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo (Civilinio kodekso 6.263 straipsnio 2 dalis ir 6.283 straipsnio 1 dalis) remiantis Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalimi. Pagal šį straipsnį, neturtinė žala atlyginama visais įstatymų nustatytais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai, nepriklausomai nuo to, kad ji padaryta ne dėl nusikaltimo ir kad nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe Socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka¹²⁸.

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė, kad Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo. Kadangi neturtinė žala nukentėjusiajam neatlyginama pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, tai šią žalą jam privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo¹²⁹.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje N. V. v. UAB „Club and Company“, Nr. 3K-3-1049/2003.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, nr. 17-447.

¹²⁸ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 262.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje B. D. v. M. T., Nr. 3K-7-328-248/2015.

Svarbu paminėti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika aiškinant ir taikant teisės normas dėl neturtinės žalos atlyginimo darbe atveju, kai asmuo sužalotas iki naujos redakcijos Civilinio kodekso įsigaliojimo, keitėsi. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 23 d. nutartyje¹³⁰ buvo konstatuota, kad, sprendžiant ginčą dėl žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo kai žala padaryta iki 2000 m. Civilinio kodekso įsigaliojimo, netaikytinos Civilinio kodekso šeštosios knygos XXII skyriaus trečiojo skirsnio normos, reglamentuojančios neturtinės žalos atlyginimą, ir neturtinė žala nepriteisiama. Tačiau vėlesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje ši taisyklė buvo pakeista. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. lapkričio 30 d. nutartyje¹³¹ konstatavo, kad „asmeniui padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas yra vienas iš Konstitucijos įtvirtintų principų (Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalis). Pagal kasacinio teismo praktiką, jeigu neturtinės žalos atlyginimo, kaip konstitucinio principo, neužtikrina galiojantys įstatymai, tai tiesiogiai reikia remtis konstitucinėmis žalos atlyginimo nuostatomis¹³². Ta aplinkybė, kad galiojant Konstitucijai įstatyme nustatyta neturtinės žalos atlyginimo, nėra pagrindas išvadai, kad neturtinės žalos atlyginimas įstatymais nebuvo nustatytas. Jeigu 1997 m. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas, 1964 m. Civilinis kodeksas, 2000 m. Civilinis kodeksas nenustatė neturtinės žalos atlyginimo tais atvejais, kai žala atsirado galiojant Konstitucijai, tai tiesiogiai turi būti taikomos Konstitucijos nuostatos“¹³³. Jeigu neturtinė žala dėl sveikatos sužalojimo atsirado galiojant Konstitucijai, tai nukentėjusiojo teisė į neturtinės žalos atlyginimą konstatuojama remiantis tiesiogiai Konstitucija, o ne šiuo metu galiojančio Darbo kodekso 250 straipsnio ir Civilinio kodekso 6.250 straipsnio, 6.283 straipsnio 1 dalies pagrindu.

Precedentų konkurencijos atveju (t. y. kai yra keli skirtingi analogiškose bylose priimti teismų sprendimai) be kita ko atsižvelgtina į precedento sukūrimo laiką ir į kitus turinčius reikšmės veiksnius, kaip antai: į tai, ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje B. B. v. Vitėnų žemės ūkio bendrovė, Nr. 3K-3-112/2007.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje J. M. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-490/2010.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje E. Š. v. Lietuvos advokatūra, Nr. 3K-3-26/2007.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. UAB „Stamona“, Nr. 3K-3-173/2014.

skyriaus) sudėtis); į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių; į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kita), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą, ir kita¹³⁴. Todėl manytina, jog turi būti vadovaujamasi vėlesne ir konstituciškai labiau pagrįsta praktika, suformuluota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-490/2010.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi praktikos, kad darbuotojo sužalojimo atvejais sprendžiant dėl neturtinės žalos atlyginimo turi būti atsižvelgiama į netekto darbingumo lygį.

Paminėtina ir tai, kad neturtinės žalos, kaip tęstinio reiškinių, aiškinimas nėra pripažįstamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Pavyzdžiui, nukentėjusysis prašė priteisti neturtinės žalos dėl 1997 m. patirto sužalojimo darbe, tačiau teismas konstatavo, jog nenustatyta, kad po sužalojimo darbe nukentėjusiojo sveikata būtų dar labiau pablogėjusi, o šį pablogėjimą būtų nulėmę ankstesni sužalojimai¹³⁵.

Apibendrinant pasakytina, jog Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas neturtinės žalos atlyginimo klausimų nereglamentuoja. Dėl neturtinės žalos nukentėjęs darbuotojas turi kreiptis į teismą. Be to, pritariama Jurijaus Maculevičiaus nuomonei, kad Civilinis kodeksas darbo santykius gali reguliuoti subsidiariai tiek, kiek leidžia Darbo kodeksas. Darbo kodekso 250 straipsnyje įtvirtinus pareigą darbo sutarties šalims atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą, neturėtų kilti minėtų problemų, nes šis kodeksas nesieja neturtinės žalos atlyginimo su kitais įstatymais, taip pat su Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu¹³⁶. Neturtinės žalos atlyginimas yra Konstitucinis principas, todėl neturtinės žalos atlyginimas galimas galiojant Konstitucijai.

2.2.2. Padarytos neturtinės žalos atlyginimo darbdaviui atvejai

Siekiant įtvirtinti lygiateisiškumo principą neturtinės žalos atlyginimas numatytas ir darbdaviui. Nors kaip pastebėtina, darbdavio interesai nėra taip stipriai ginami kaip darbuotojo. Šią poziciją pagrindžia tai, jog darbdavys yra laikomas stipresne darbo

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byla Nr. 25/07.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. UAB „Stamona“, Nr. 3K-3-173/2014.

¹³⁶ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 263.

santykių šalimi ir jis savo interesus gali ginti kitomis priemonėmis darbuotojo atžvilgiu. Tačiau, teisės doktrinoje pasitaiko nuomonių, kad juridinis asmuo išvis negali patirti neturtinės žalos. O kai kuriuose valstybėse nėra numatytas neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui. Pavyzdžiui, Rusijos teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, jog neturtinė žala juridiniam asmeniui neatlyginama, nes juridinis asmuo negali patirti fizinio skausmo ir dvasinių kančių su kuriomis siejama neturtinės žalos samprata. Rusijos teisės mokslininko A. M. Erdelevskio nuomone, dėl juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo išgyvenimus gali patirti tik juridinio asmens darbuotojai ar organų nariai, kurie yra fiziniai asmenys, tačiau jie negali reikalauti neturtinės žalos dėl juridinio asmens dalykinės reputacijos, nes fizinis asmuo gali reikalauti atlyginti neturtinę žalą tik kilusią dėl jam pačiam priklausančios neturtinės vertybės pažeidimo¹³⁷. Taigi, Rusijoje darbdaviui yra atlyginama tik turtinė žala, kuri reglamentuota Rusijos darbo kodekso 39 skyriuje „Darbuotojo materialinė atsakomybė“. Nepaisant to, jog juridinis asmuo negali patirti nei fizinių, nei dvasinių kančių, manytina, kad neturtinė žala turi būti atlyginama ir juridiniams asmenims. Juridinio asmens neturtinės teisės – geras įmonės vardas, turi būti ginamos lygiai taip pat, kaip ir fizinio asmens neturtinės teisės. Pritartina Valentino Mikelėno ir Dalios Mikelėnienės nuomonei, kad neigiant juridinio asmens teisę į neturtinės žalos atlyginimą už neturtinių teisių pažeidimą būtų pripažįstama, kad juridinio asmens teisė į gerą vardą nėra ginama. Juk reputacijos pažeidimas gal ir nepaveiks įmonės pajamų, bet iš tikrųjų jis gali lemti jos padėtį atitinkamoje verslo srityje. Be to, reputacijos pažeidimas netiesiogiai, galbūt tik ateityje, gali paveikti įmonės ūkinę veiklą¹³⁸.

Pagal Darbo kodekso 16 straipsnį darbdavys gali būti įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nepaisant nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio, turinčios darbinį teisingumą ir veiksnumą. Darbdavys taip pat gali būti kiekvienas fizinis asmuo, kurio kaip darbdavio teisingumą ir veiksnumą reglamentuoja Civilinis kodeksas. Nuo darbdavio statuso priklauso galinčios kilti neturtinės žalos pobūdis. Todėl atskirai bus aptariamas neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui fiziniam asmeniui ir darbdaviui juridiniam asmeniui.

Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui fiziniam asmeniui. Akivaizdu, jog fizinės žalos sukeltus neigiamus padarinius gali patirti ne tik darbuotojas, bet ir darbdavys kaip fizinis asmuo. Darbdaviui fiziniam asmeniui padarytai neturtinei žalai atlyginti yra

¹³⁷ ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А. М. *Компенсация морального вреда. Анализ законодательства и судебной практики.* Москва, 2000, p. 121 - 124.

¹³⁸ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje:* monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 268.

taikomos tokios pačios taisyklės kaip ir darbuotojui padarytos neturtinės žalos atveju, tik, žinoma, skiriasi žalos atsiradimo pagrindas – dėl darbuotojo darbo pareigų pažeidimo atsiranda neturtinė žala darbdaviui¹³⁹. Vadinasi, darbdaviui fiziniam asmeniui neturtinė žala suprantama kaip fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas ir kita, teismo įvertinta pinigais. Kad darbdaviui fiziniam asmeniui būtų atlyginta neturtinė žala, taip pat yra reikalingos visos materialinės atsakomybės sąlygos: žala padaryta neteisėta veika, priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo, darbuotojo kaltė, šalys susijusios darbo santykiais, be to žala turi atsirasti dėl darbo veiklos.

Neturtinė žala darbdaviui fiziniam asmeniui gali kilti dėl įvairių neteisėtų darbuotojo veiksmų. Pavyzdžiui, darbuotojas specialiai neskuba atlikti darbo ir taip sukelia darbdaviui dvasinių išgyvenimų dėl įsipareigojimų neįvykdymo tretiesiems asmenims tuo pačiu ir blogindamas darbdavio dalykinę reputaciją dėl nesugebėjimo laiku įvykdyti savo įsipareigojimus. Taip pat darbdaviui fiziniam asmeniui neturtinę žalą gali sukelti darbuotojo turtinės žalos padarymas. Tačiau patirtos turtinės žalos įrodymas dar nereiškia, kad tuo pačiu darbdaviui padaryta ir neturtinė žala. Kaip minėta, neturtinę žalą reikia įrodyti. Darbdaviui fiziniam asmeniui neturtinė žala gali atsirasti ir tais atvejais, kai darbuotojas pasikėsina į darbdavio sveikatą ar gyvybę, pavyzdžiui, darbuotojas, nesutikdamas su darbdavio nurodymais ar dėl kitų priežasčių, panaudoja fizinę jėgą prieš darbdavį ir panašiai.

Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui juridiniam asmeniui. Neturtinė žala gali būti atlyginama ir darbdaviui juridiniam asmeniui. Dažniausiai ji yra suprantama kaip darbdavio dalykinės (verslo) reputacijos pabloginimas teismo įvertintas pinigais. Dalykinė reputacija – geras firmos vardas. Darbuotojas gali paskleisti apie darbdavį tikrovės neatitinkančias žinias ir taip padaryti jam žalą, pavyzdžiui, melagingai teigdamas, kad įmonės gaminama, parduodama produkcija ar teikiamos paslaugos yra blogos kokybės, kenkia vartotojų sveikatai, kad įmonė slepia pajamas, nemoka mokesčių ir panašiai¹⁴⁰. Dalykinės reputacijos pabloginimas gali suklaidinti vartotoją, susilpninti darbdavio galimybes konkuruoti. Taigi, darbdavio juridinio asmens neturtinės žalos samprata neapima vadinamosios fizinės žalos.

Paminėtina, jog Prancūzijoje neturtinė žala juridiniams asmenims priteisiama ne tik pažeidus juridinio asmens reputaciją, bet ir teises į intelektualinės nuosavybės objektus (teises ir patentus ar prekių ženklus), tačiau neturtinės žalos atlyginimas yra išimtinio

¹³⁹ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 267.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 139, p. 268.

pobūdžio, nes neturtinė žala priteisiama tik tada, kai neįmanoma tiksliai apskaičiuoti turtinio pobūdžio žalos¹⁴¹.

Darbo kodekso 258 straipsnis darbdaviui leidžia darbuotojo padarytą ir jo gera valia šalių susitarimu natūra arba pinigais neatlygintą žalą, neviršijančią jo vidutinio mėnesio darbo užmokesčio, išskaityti iš darbuotojui priklausančio darbo užmokesčio darbdavio rašytiniu nurodymu. Remiantis nuostata, kad neturtinės žalos dydį kiekvienu atveju nustato teismas, manytina, kad darbdavys neturi teisės pats nustatyti neturtinės žalos dydžio ir jo išskaityti iš darbuotojo darbo užmokesčio.

Šalis, be teisės reikalauti atlyginti neturtinę žalą, gali reikalauti teismo tvarka atlyginti ir turtinę žalą bei paneigti paskleistus garbę ir orumą (dalykinę reputaciją) žeminančius ir neatitinkančius tikrovės duomenis, jei dėl tokių duomenų paskleidimo jai buvo padaryta žala. Reikalavimą atlyginti neturtinę žalą nagrinėja teismas, nepaisydamas, ar tokius duomenis paskleidęs asmuo juos paneigė, ar ne, ar atlygino turtinę žalą, ar ne¹⁴².

Neturtinė žala darbdaviui juridiniam asmeniui taip pat kaip ir darbdaviui fiziniam asmeniui gali būti padaroma dėl darbuotojų netinkamų veiksmų. Pavyzdžiui, trečiųjų asmenų akyse darbuotojas netinkamai atlieka pareigas, pasirodo neblavus ar kitomis aplinkybėmis, kurios gadintų darbdavio gerą vardą ir įvaizdį. Suprantama, kad jei darbuotojas padarė žalą dėl blogos savo kvalifikacijos, o darbdavys žinojo apie tai ir vis tiek leido jam dirbti, darbuotojas už žalą neatsako.

Darbdavys fizinis asmuo yra atleidžiamas nuo žyminio mokesčio mokėjimo bylose dėl neturtinės žalos, susijusios su jo sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ir bylose dėl nusikalstama veika padarytos neturtinės ir turtinės žalos atlyginimo. O darbdavys juridinis asmuo atleidžiamas nuo žyminio mokesčio tik bylose dėl nusikalstama veika padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

Taigi, priklausomai nuo darbdavio statuso – juridinis ar fizinis asmuo, darbuotojo jam padarytos neturtinės žalos atvejai skiriasi. Paminėtina, jog Lietuvos teismų praktikoje pasigendama bylų dėl neturtinės žalos atlyginimo darbdaviui. Manytina, jog dėl to, nes darbdavių teisės pažeidžiamos rečiau nei darbuotojų.

¹⁴¹ ROGERS HORTON, V. W. *Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001, p. 105.

¹⁴² BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 269.

2.2.3. Padarytos neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims atvejai

Darbo kodekso 249 straipsnis numato, jog darbdavys pagal Civilinio kodekso normas privalo atlyginti žalą, padarytą darbuotojo sužalojimu ar jo mirties atveju. Civilinio kodekso 6.284 straipsnio 1 dalis numato neturtinės žalos atlyginimo teisę asmenims, buvusiems mirusiojo asmens išlaikomiems arba mirties dieną turėjusiems išlaikymo teisę (tai nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ir kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai). Ši norma taikoma tik tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad darbuotojui neturtinė žala priteisiama nepriklausomai nuo to ar nukentėjusysis buvo ar nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, manytina, jog ir tretiesiems asmenims priteistina neturtinė žala, neatsižvelgiant į tai ar nukentėjusysis buvo apdraustas ar ne.

Taigi, nors darbo teisės subjektai yra darbuotojas ir darbdavys, tačiau darbo teisėje neturtinė žala priteisiama ir tretiesiems asmenims, nors nei Darbo kodeksas, nei Civilinis kodeksas nenumato artimųjų teisės į neturtinės žalos atlyginimą, tačiau neturtinės žalos priteisimą tretiesiems asmenims galima paaiškinti tuo, jog tiek dėl artimojo sveikatos sužalojimo, tiek dėl jo mirties patiriami išgyvenimai gali būti vertinami kaip tiesioginis pakenkimas jų sveikatai, kuri yra ne tik fizinė, bet ir dvasinė žmogaus gerovė¹⁴³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog su sužalotu asmeniu susijusiems asmenims gali būti padaryta rimta neturtinė žala, pasireiškianti dideliu neigiamu poveikiu. Pirmiausiai tai pasakytina apie asmenis, kurie emociškai labai susiję su nukentėjusiuoju. Tai – tėvai, vaikai, sutuoktiniai, kurių tarpusavio santykiai yra labai glaudūs. Ar jie tokie yra, turi būti sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju. Teismas šioje byloje neturtinės žalos atlyginimą tretiesiems asmenims pagrindė teisingumo principu¹⁴⁴.

Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims kritikai teigia, kad išgyvenimai, pavyzdžiui, artimajam patyrus tam tikrą sveikatos sutrikdymą, yra būdingi visiems žmonėms, taip pat sunku nustatyti ar nukentėjęs asmuo ir jo artimasis, giminaitis yra susiję stipriais emociniais ryšiais, be to, teismus užgriūtų lavina reikalavimų dėl neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims, nes sveikatos sužalojimo atvejų yra daugybė. Tokius nuogąstavimus, galbūt, labiau būtų galima pateisinti neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims artimojo, giminaičio sužalojimo atveju. Gyvybės

¹⁴³ CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 71 (63), p. 7.

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje J. D. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-7-255/2005.

atėmimo atveju neturtinės žalos atlyginimą tretiesiems asmenims, kaip teigiama teisės doktrinoje, yra lengviau pateisinti¹⁴⁵. Tačiau manytina, jog dvasiniai išgyvenimai dėl artimojo netekties gali trukti trumpesnę laiką, kadangi kartais asmenims yra lengviau susitaikyti su artimojo netektimi per tam tikrą laiko tarpą, nei tuo atveju, kai asmeniui yra sunkiai sužalojama sveikata, jis tampa neįgaliu ir artimiesiems gali tekti ilgą laiką gyventi su artimojo negalia ir taip nuolat patirti dvasinius išgyvenimus.

Pastebėtina, jog įstatymų normose neturtinės žalos atlyginimas tretiesiems asmenims remiasi socialiniu statusu¹⁴⁶, tačiau teismų praktikoje vyrauja kitokia nuomonė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, jog piniginei kompensacija, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti dėl nukentėjusiojo mirties patirtą neturtinę žalą, išmokama jo sutuoktiniui, vaikams arba tėvams, tačiau tik tuo atveju, jeigu šie tikrai palaikė draugiškus šeiminius santykius iki pat mirties¹⁴⁷. Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad sprendžiant klausimą dėl ieškovų teisės į neturtinės žalos atlyginimą, turi būti įrodinėjama, ar tarp pilnamečių vaikų ir motinos santykiai iki pat mirties buvo glaudūs, artimi, o iš to galima išvada, kad šiems asmenims padaryta neturtinė žala. Įrodinėjant šį faktą turėtų būti laikomasi nuostatos, kad santykiai tarp vaikų ir tėvų dėl kraujo ryšio atitinka „glaudumo“ kriterijų¹⁴⁸. Pritartina teismo nuomonei, kad neturtinė žala turi būti atlyginama atsižvelgiant į asmenų tarpusavio santykius, o ne socialinį statusą. Tačiau svarstyтина, ar nereikėtų įtvirtinti įstatymuose, kad neturtinė žala tretiesiems asmenims atlyginama tuo atveju, kai su nukentėjusiuoju sieja ypač artimi bei draugiški santykiai. Toks reglamentavimas atitiktų ir teismų praktiką. Teismai, turėdami aiškų teisinį pagrindą, galėtų pagrįsti savo sprendimus.

Pasak Renatos Volodko, vertinant subjektą, turintį teisę į neturtinės žalos atlyginimą, reikia patikrinti dviejų esminių sąlygų buvimą. Pirmiausiai reikia įvertinti nukentėjusiojo nuo neteisėtų veiksmų asmens ir ieškovo, kuris išgyvena dėl nukentėjusiojo sužalojimo ryšį. Ryšio artumas, glaudumas, intensyvumas galėtų būti preziumuojamas vertinant sutuoktinių (partnerių), tėvų ir vaikų, o ypač nepilnamečių vaikų ir tėvų santykius, nes šiuos asmenis sieja itin visapusiškas glaudus fizinis,

¹⁴⁵ CIRTAUTIENĖ, S. Trečiųjų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą sutrikdžius nukentėjusiojo sveikatą arba atėmus gyvybę. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2007 2(92), p. 38.

¹⁴⁶ *Socialinis statusas* – bendra individo arba socialinės grupės padėtis visuomenėje, susijusi su jų pareigomis ir teisėmis. Socialinis statusas apima išsilavinimą, profesiją, pareigas, šeimos ryšius ir t. t. Socialinį statusą individas jau turi, t. y. įgauna nuo gimimo. Šiuo atveju turima omenyje, jog socialinis statusas, tai giminystės ryšiais susieta žmonių grupė, kurią sudaro tėvai ir vaikai. Giddens, A. *Sociologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005, p. 101.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D. G., V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje E. P., V. M. v. AB „Karigė“, Nr. 3K-3-351/2007.

psichologinis, emocinis, materialinis ryšys. Antra, net ir konstatavus artimą subjektų tarpusavio ryšį reikia vertinti konkrečios situacijos aplinkybes ir spręsti, ar šiuo konkrečiu atveju būtų teisinga ir protinga teisės požiūriu neturtinės žalos atlyginimo reikalaujančiam asmeniui suteikti materialinę jo dvasinių kančių satisfakciją¹⁴⁹.

Prancūzijoje nereikia įrodinėti buvus nervinį sukrėtimą, neturtinė žala priteisiama automatiškai, nustačius, kad ieškovas yra artimas žuvusiojo ar sužalotojo giminaitis ar kitaip susijęs su nukentėjusiuoju artimais meilės ryšiais. Dėl itin liberalaus ir plataus teismų požiūrio priteisiant neturtinės žalos atlyginimą nukentėjusiojo artimiesiems (žala priteisiama dėdėms, tetoms, pusseserėms ir panašiai), tokių asmenų skaičius bylose kartais pasiekia dešimtis, nors atlygintinos žalos dydis ir nėra didelis. Neturtinės žalos atlyginimo subjektų sąrašas šiuo atveju yra gana ilgas – neturtinė žala gali būti atlyginama seneliams ir vaikaičiams, broliams ir seserims, net ir išsiskyrusiems sutuoktiniams, palaikantiems draugiškus santykius ir panašiai¹⁵⁰. Paminėtina, kad pateisinant trečiųjų asmenų teisę į neturtinės žalos atlyginimą, susiduriama su civilinės atsakomybės išplėtimu, t. y. neteisėtų veiksmų ir priežastinio ryšio, kaip civilinės atsakomybės sąlygų, nustatymu, todėl sprendžiant, ar tretieji asmenys turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą, turi būti įvertinti ne tik neigiamus dvasinius išgyvenimus patyrusių trečiųjų asmenų interesai, bet ir žalą padariusio asmens atsakomybės apimtį lemiantys veiksniai¹⁵¹.

Paminėtina, jog Europos deliktų teisės principų 10:301 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog asmenys, kurie yra artimais ryšiais susiję su nukentėjusiuoju turi teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1975 m. rezoliucija Nr. (75)7, kurioje rekomenduota valstybėms savo įstatymuose numatyti teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Rezoliucijoje numatytas bendras principas, kad kiti asmenys neturi teisės į neturtinės žalos atlyginimą dėl išgyvenimų, susijusių su nukentėjusiojo asmens sužalojimu. Tėvai ir sutuoktinis teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik patyrę ypač stiprius išgyvenimus, susijusius su nukentėjusiojo sužalojimu (13 punktas). Nukentėjusiam mirus teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi mirusiojo sutuoktinis, vaikai

¹⁴⁹ VOLODKO, R. Subjekto, turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, nustatymo problematika bei jo asmeninių savybių įtaka neturtinės žalos atlyginimo dydžiui remiantis Lietuvos teismų praktika. Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 95.

¹⁵⁰ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*: monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 136-137.

¹⁵¹ CIRTAUTIENĖ, S. Trečiųjų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą sutrikdžius nukentėjusiojo sveikatą arba atėmus gyvybę. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2007, 2 (92), p. 185.

arba tėvai (19 punktas)¹⁵².

Apibendrinant pasakytina, jog neturtinė žala tretiesiems asmenims neturi būti automatiškai priteisiama remiantis tik socialiniu statusu. Neturtinės žalos atlyginimas galėtų būti priteisiamas tik įrodžius artimus bei draugiškus santykius, remiantis teisingumo ir protingumo principais.

¹⁵² RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijos ir Lietuvos darbo teisėje. *Jurisprudencija*. 2007, 5 (95), p. 35.

3. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO DYDŽIO NUSTATYMAS

Neturtinė žala atlyginama pažeidus vertybes, kurių įkainoti neįmanoma, ir pasireiškia neturtinio pobūdžio praradimais, kurie negali būti tiksliai apskaičiuojami konkrečia pinigų suma. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, kadangi neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kuo teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį ir fizinį skausmą ir kita. Teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus)¹⁵³.

Teisinėje praktikoje taikomi keli neturtinės žalos kompensacijos dydžio reglamentavimo civiliniuose įstatymuose modeliai. Pirma, įstatymu yra nustatomos konkrečios pinigų sumos, kaip satisfakcija už tam tikrų vertybių pažeidimu sukeltą dvasinį ir fizinį skausmą. Antra, įtvirtinama minimali ir (ar) maksimali išgyvenimų atlyginimo riba, t. y. kompensacijos pinigais ribos, apibrėžiant lauką, kuriame teismas gali santykinai laisvai elgtis. Trečia, įstatymas apskritai nenumato jokių ribų, suteikdamas teismui diskreciją ir laisvą nuožiūrą surasti teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus labiausiai atitinkančią dvasinio ir fizinio skausmo kompensaciją¹⁵⁴. Lietuvoje taikomas trečiasis modelis, todėl teismams tenka svarbi užduotis – nustatyti neturtinės žalos atlyginimo dydį.

Lietuvos teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad neturtinė žala yra neįkainojama vertybė ir ją tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai¹⁵⁵, todėl Civilinis kodeksas nenustato nei atlygintinos neturtinės žalos minimumo, nei maksimumo. Manytina, jog toks reglamentavimas išplečia teismų galias, nes tik nuo jų vertinimo priklauso neturtinės žalos suma, tačiau teismo diskrecija nėra beribė. Teismų praktikoje yra suformuluota taisyklė, kad, sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, kiekvienu konkrečiu atveju būtina vertinti kriterijų visumą, t. y. ir aplinkybes, dėl kurių neturtinės žalos dydis gali būti nustatytas didesnis, ir aplinkybes, dėl kurių šios žalos atlyginimo

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje K. R. v. Lietuvos Respublika, atstovaujama Teisingumo ministerijos, Nr. 3K-3-604/2005.

¹⁵⁴ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 164.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001-03-13 redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio 7 (2001-03-13 redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

dydis gali būti mažesnis¹⁵⁶. Tai priklauso nuo pažeistų vertybių pobūdžio, pažeidimo sunkumo, atsiradusių neigiamų padarinių ir kitų vertinamųjų kriterijų, leidžiančių nustatyti teisingą atlygintinos žalos dydį konkrečioje byloje. Nustatant neturtinės žalos dydį, turi būti remiamasi neturtinės žalos atlyginimo kriterijais, kurie, viena vertus, rodo visuomenės vertybinius pokyčius, leidžiančius tinkamai įvertinti konkrečios bylos aplinkybes, kita vertus, neleidžiančiais nepagrįstai susiaurinti ar išplėsti atsakomybės taikymo ribų ir numatančiais būtinybę atsižvelgti į teisėtus ne tik nukentėjusiojo, bet ir žalą padariusio asmens interesus, kad neturtinė žala netaptų pernelyg didelė našta žalą padariusiam asmeniui ar visuomenei, neskatintų antisocialaus elgesio, piktnaudžiauti teise ir nekontroliuojamos ieškinių gausos teismuose¹⁵⁷. Tam tikrais atvejais vieni kriterijai laikomi turinčiais didesnę reikšmę nei kiti ir tai priklauso nuo ginamų vertybių specifikos.

3.1. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijai

Bendrieji neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai numatyti Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi atsižvelgti į jos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylos aplinkybes, taip pat į protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijus. Šioje normoje nėra pateiktas išsamus neturtinės žalos dydžio kriterijų sąrašas, nes, priklausomai nuo bylos aplinkybių, teismas gali pripažinti ir kitus neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijus¹⁵⁸. Be paminėtų kriterijų, Renata Volodko išskiria šiuos kriterijus – tai pažeistos vertybės pobūdis, dvasinių ir fizinių kančių laipsnis ir pobūdis, asmens bruožai, elgesio motyvacija ir tikslai¹⁵⁹.

Bendrieji kriterijai taikytini visoms deliktinėms situacijoms ir visoms bylų dėl neturtinės žalos atlyginimo kategorijoms bei tiesiogiai atsispindi Civiliniame kodekse ar iš jo logiškai išplaukia. Individualieji kriterijai būdingi tik tam tikroms bylų kategorijoms, nes geriausiai informuoja apie patirtą emocinį sukrėtimą, nepatogumų pobūdį, fizinio skausmo lygį toje konkrečioje situacijoje, ir dažniausiai yra tiesiog vystomi teismų

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje N. V.- K. v. Vilniaus universiteto eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas, Nr. 3K-3-416/2009.

¹⁵⁷ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*: monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 183.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje J. Z. v. VŠĮ Marijampolės ligoninė, Nr. 3K-7-255/2005.

¹⁵⁹ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 189.

praktikos¹⁶⁰. Darbo bylose prie individualiųjų kriterijų galima priskirti darbo santykių trukmę, darbuotojo funkcijų pobūdį ir specifiką, darbuotojo elgesį darbe, nuobaudas, skatinimus, darbdavio pažeidimo pobūdį, pasekmes ir kita. Taigi, galima išskirti dvi kriterijų grupes: įstatymo reglamentuotus ir teismų praktikos suformuluotus kriterijus.

Neturtinės žalos nustatymo kriterijų sąrašas nėra baigtinis, o kiekvienu konkrečiu atveju, kai pažeidžiama skirtinga įstatymo saugoma teisinė vertybė ir neturtinė žala patiriama individualiai, teismas turėtų spręsti dėl materialios kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, aiškindamasis ir vertindamas individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį, atsižvelgdamas į įstatyme bei teismų praktikoje įtvirtintus ir teismo šiuo konkrečiu atveju reikšmingais pripažintus kriterijus, į kurių visumą įeina ir aplinkybės, dėl kurių neturtinės žalos atlyginimo dydis gali būti nustatytas ir mažesnis, nei reikalaujama¹⁶¹.

Neturtinės žalos nustatymo kriterijų sąrašas nėra baigtinis. Toliau bus aptariami svarbiausi kriterijai, kuriais remdamiesi teismai nustato neturtinės žalos dydį darbo bylose.

Vienas iš kriterijų, reikšmingų neturtinės žalos dydžiui nustatyti, yra *neturtinės žalos pasekmės*. Tai orientacinis faktorius, kuris padeda nuspręsti dėl atlygintinos neturtinės žalos dydžio. Teismas, vertindamas šį faktorių, turi atsižvelgti į nukentėjusiojo asmens pokyčius gyvenime ir kliūtis, kurie atsirado dėl asmens fizinių ir dvasinių pokyčių, reaguojant į žalą padariusio asmens veiksmus. Nustatant kompensaciją už neturtinės žalos dydį, reikia atsižvelgti ar neteisėti veiksmai turėjo įtakos nukentėjusiojo profesinei ir darbinei veiklai, gebėjimui mokytis, įgyti žinių bei tobulinti jas, visuomeninei ir su darbu nesusijusiai laisvalaikio veiklai, šeimyniniam bei asmeniniam gyvenimui, santykiams su aplinkiniais, bendravimo įgūdžiams, nukentėjusiojo psichinei ir fizinei savijautai, asmenybei, vidiniam pasauliui, vertybių sistemai bei gyvenimo kokybei ir kita¹⁶². Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo bylose yra konstatavęs, kad nustatant neturtinės žalos dydį būtina atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, jo įtaką tolesniam nukentėjusiojo gyvenimui ir darbingumui¹⁶³. Pavyzdžiui, byloje nelaimingą atsitikimą darbe patyrusio ieškovo neturtinė žala pasireiškė tuo, kad dėl sveikatos būklės pablogėjimo jis nebegali gyventi pilnaverčio šeimyninio gyvenimo, atšalo ir pašlij

¹⁶⁰ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 188.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje V. B. (D) v. A. O., Nr. 3K-3-31/2011.

¹⁶² *Ibid.*, 160, p. 208.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje A. Ž. v. UAB „Ranga IV“, Nr. 3K-3-450/2006.

santykiai su žmona, ieškovas neturi galimybės tinkamai pasirūpinti mažamečiu sūnumi bei neįgalia dukterimi, šeima gyvena skurdžiai tiek turtiniu, tiek dvasiniu atžvilgiu¹⁶⁴. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgė į tolesnį nukentėjusiojo gyvenimą. Tačiau, kartais patirti neteisėti veiksmai, neturi įtakos tolimesniam gyvenimui, o tai lemia mažesnę neturtinės žalos dydį. Byloje teismas, nepaisant to, kad ieškovas patyrė sunkų sveikatos sužalojimą ir jo gijimo procesas buvo ilgas, skausmingas ir sukėlęs jam daug sunkių dvasinių kančių, nustatė, kad tai neturėjo įtakos nukentėjusiojo darbingumui ir patirti sveikatos sužalojimai nesukėlė ilgalaikių padarinių, mažinančių nukentėjusiojo darbingumą¹⁶⁵.

Pasekmės turi labai didelę reikšmę nustatinėjant neturtinės žalos dydį bylose dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Kaip žinoma, sveikata – tai vienas fundamentaliausių teisės saugomų gėrių. Todėl teismai, nustatinėdami neturtinės žalos dydį, pirmiausiai įvertina atsiradusius padarinius dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo¹⁶⁶.

Žalą padariusio asmens kaltė. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi atsižvelgti į žalą padariusio asmens kaltę, o ypač į kaltės formas. Taip pat reikia įvertinti asmens veiksmų kryptingumą ir turinį. Neturtinę žalą padariusio asmens veiksmų požiūriu turi būti įvertinta, kokio laipsnio rūpestingumo ir atidumo pareiga jam yra priskirta. Jeigu žala padaryta tyčia, tai, atsižvelgiant į tai, kad civilinės atsakomybės institutas atlieka ne tik kompensacinę, bet ir prevencinę funkciją, atsakovo kaltės tyčios forma yra pakankamas pagrindas nustatyti didesnę atlygintinos neturtinės žalos dydį¹⁶⁷. Kadangi kaltė plačiau buvo aptariama antroje darbo dalyje, todėl šioje dalyje neanalizuotina.

Turtinė padėtis. Teismas gali sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį, atsižvelgdamas į sunkią šalies turtinę padėtį (išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia), jeigu žalos atlyginimas visa apimtimi sukeltų asmeniui labai sunkių ir nepriimtinių padarinių. Tačiau šis kriterijus yra kritikuotinas, jei kaltos šalies turtinė padėtis yra prasta, tai nukentėjusiajai šaliai priteisiama mažesnė neturtinė žala ir tokiu atveju yra tarsi nukrypstama nuo neturtinės žalos paskirties, t. y. kiek įmanoma teisingiau kompensuoti

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. R. A., Nr. 3K-3-579/2005.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje E. K. v. AB „Baltijos“ laivų statykla, Nr. 3K-3-426/2013.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje R. K., A. K., Ž. K. v. E. K., A. K. Kauno Simono Daukanto vidurinė mokykla, Nr. 3K-3-202/2012.

¹⁶⁷ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008, p. 249.

patirtus neigiamus išgyvenimus. Arba atvirksčiai – pasiturinčios kaltosios šalies atsakomybės už jos padarytą žalą laipsnis dėl geros jos turtinės padėties tampa aukštesnis, kadangi ji yra finansiškai pajėgi prisiimti didesnę turtinės atsakomybės našą¹⁶⁸. Pavyzdžiui, teismas priteisė didesnę neturtinę žalą argumentuodamas, kad atsakovo, kuris yra viena didžiausių tokio pobūdžio gamyklų Baltijos šalyse, materialinė padėtis yra labai gera¹⁶⁹. Tačiau tokiu atveju vėl pažeidžiama neturtinės žalos instituto esmė, kadangi neturtinės žalos atlyginimas įgauna baudimo funkciją. Todėl manytina, kad tiek nukentėjusiojo, tiek kaltos šalies finansinė padėtis neturėtų įtakoti neturtinės žalos dydžio, kadangi teismas, priteisdamas neturtinę žalą, nesiekia pagerinti asmens turtinės padėties, neturtinės žalos tikslas yra iš dalies ar visiškai pašalinti neigiamas neteisėtų veiksmų pasekmes, teigiamai paveikti asmens fizinę ar psichinę būseną.

Paminėtina, kad žalą padariusio asmens turtinė padėtis sveikatos sužalojimo atveju negali būti lemiamas kriterijus nustatant neturtinės žalos dydį¹⁷⁰.

Padarytos turtinės žalos dydis. Civilinis kodeksas, pateikdamas pavyzdinį kriterijų sąrašą, padedantį nustatyti asmens patirtą fizinį skausmą bei dvasinio pobūdžio išgyvenimus galinčią kompensuoti pinigų sumą, mini ir turtinę žalą, tačiau nei Kodeksas, nei nacionalinė teisės doktrina nepaaiškina, kaip reikėtų vertinti šį pakankamai objektyvų faktorių, kokią reikšmę jam suteikti neturtinės žalos atlyginimo procese¹⁷¹. Juolab, juk neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas neturtinės žalos atlyginimo būdas ir jis nėra siejamas su turtine žala. Pritartina Renatos Volodko nuomonei, kad nustatant atlyginimo už neturtinę žalą dydį, neteisėtais veiksmais padarytai turtinei žalai bei jos dydžiui turėtų būti teikiamas tik šalutinis (pagalbinis), bet ne esminis vaidmuo ar absoliutaus tikslaus kompensacijos dydžio mato reikšmė. Neturtinės žalos atlyginimas neturi ir negali būti nukreipiamas į turtinio pobūdžio praradimų kompensavimą, todėl ir jo dydis neturi ir negali būti nustatomas pagal turtinės žalos dydį¹⁷².

Pažeistos vertybės pobūdis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad teisingam kompensacijos už neturtinę žalą dydžio nustatymui yra svarbu į kokias vertybes buvo kėsintasi ir koku būdu jos buvo pažeistos, kadangi civilinėje teisėje galioja principas, kad kuo aukštesnė ir svarbesnė vertybė yra, tuo stipriau ji turėtų būti ginama.

¹⁶⁸ RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojame procese teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, T. 21 (12), p. 77.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D. G., V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008.

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje J. D. v. VŠĮ „Marijampolės lignoninė“, Nr. 3K-7-255/2005.

¹⁷¹ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 245.

¹⁷² *Ibid*, 171, p. 249.

Kiekvienu konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymu saugoma teisinė vertybė, taigi neturtinė žala patiriama individualiai, todėl, be Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje išvardytų ir teismo konkrečiu atveju reikšmingomis pripažintų aplinkybių, kaip į vieną kriterijų neturtinės žalos atlyginimo dydžiui nustatyti, teismas privalo atsižvelgti į pažeistos teisinės vertybės pobūdį, specifiką, kaip į objektyvų kriterijų, siekiant užtikrinti nukentėjusiojo patirtą dvasinį ir fizinį skausmą, kuo labiau kompensuojantį ir kartu lygiateisiškumo bei proporcingumo principus atitinkantį neturtinės žalos atlyginimą¹⁷³.

Neturtinė žala yra padaroma dėl sukeltųjų išgyvenimų, paveikiančių skirtingus gėrius, turinčius didesnę ar mažesnę vertę asmeniui. Kai neteisėtais kito asmens veiksmais yra padaroma žala asmens sveikatai, tai sudaro pakankamą pagrindą priteisti santykinai didesnes pinigų sumas nukentėjusiems asmenims, lyginant su kitų kategorijų kompensacijų dydžiais, pavyzdžiui, dėl teisės į atvaizdą, autorinių teisių, asmens privatumo ar garbės ir orumo pažeidimo, bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo, nes to objektyviai reikalauja pažeistos vertybės pobūdis, jos vieta vertybių hierarchijoje¹⁷⁴. Teismo sprendime turi būti išvardinti bei pasverti argumentai dėl neturtinės žalos dydžio, o neturtinė žala padaroma ne tik dėl sukeltųjų išgyvenimų, bet ir paveikiant skirtingus gėrius, turinčius didesnę ar mažesnę vertę asmeniui, todėl akivaizdu, kad tuo atveju, kai išgyvenimai sukelti dėl asmeniui gyvybiškai svarbių dalykų – sveikatos ir gyvybės – jie būna ypač dideli¹⁷⁵. Todėl piniginės kompensacijos dėl gyvybės atėmimo bei sveikatos sužalojimo būna žymiai didesnės. Prancūzijos teismams, nustatant neturtinės žalos dydį, kai sužalojama sveikata, teisinės reikšmės turi tai, ar sužalota sveikata gali būti grąžinta ar ne. Jei sveikata gali būti grąžinta, teismai asmeniui atlygina neturtinę žalą už patirtą fizinį skausmą sužalojimo metu ir gydantis, ji priteisiama atsižvelgiant į patirto skausmo intensyvumą ir trukmę; atskirai priteisiama žala dėl asmens patirtų laikinų nepatogumų¹⁷⁶.

Taigi, teismui gali kilti sunkumų nustatinėjant pažeistos vertybės svarbą. Juk kai kuriems žmonėms jų garbė, geras vardas, kitų žmonių nuomonė gali būti svarbesnė už gyvybę. Kadangi nėra jokios vertybių hierarchijos, tai teismas turi pasikliauti savo vidiniu įsitikinimu ir atsižvelgdamas į kiekvieną individualią situaciją įvertinti pažeistą vertybę.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje N. V.- K. v. Vilniaus universiteto eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas, Nr. 3K-3-416/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje G. P. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-539/2012.

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje A. J. J. v. UAB „Termesta“ ir V. S., Nr. 3K-3-167/2010.

¹⁷⁵ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 193.

¹⁷⁶ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*: monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 86.

Pažymėtina, kad jeigu teismas nustato, jog pažeistos kelios vertybės, tai sudaro pagrindą priteisti didesnę piniginę kompensaciją už neturtinę žalą.

Fizinių ir dvasinių kančių laipsnis ir pobūdis. Asmens patiriamų fizinių ir dvasinių kančių bei nepatogumų laipsnis, t. y. jų mastas, stiprumas bei intensyvumas turi esminės reikšmės apsisprendžiant dėl vienokios ar kitokios jų atlyginimo sumos pasirinkimo, kadangi išsamiausiai ir patikimiausiai informuoja apie patirtą žalą. Nukentėjusio asmens patiriamų kančių laipsnį parodo išgyvenimų, kankinimosi gilumas, intensyvumas, stiprumas, trukmė ir jis galėtų būti apibūdintas vartojant tokius pasakymus kaip „stiprus skausmas“, „pakenčiamas skausmas“, „silpnas skausmas“ ir panašiai, kurie iliustruoja, kiek asmens išgyvenimai yra žymūs, dideli, skaudūs, reikšmingi, kiek jie turi įtakos psichinei ir fizinei asmenybės gerovei¹⁷⁷.

Fizinių ir dvasinių sukrėtimų mastas, trukmė, intensyvumas yra neatsiejami nuo konkretaus asmens individualybės, todėl iš esmės priklauso ne tiek nuo objektyvių veiksnių (pažeistos vertybės pobūdžio, neteisėtų veiksmų pasekmių, turtinės žalos masto ir panašiai), kiek nuo paties nukentėjusiojo savybių bei asmenybės ypatumų (gyvenimo būdo, vertybinių – moralinių kriterijų, reakcijos į skausmą, fizinės savijautos, emocinio jautrumo, jausmingumo, veiksnumo ir panašiai)¹⁷⁸. Pavyzdžiui, vienoda trauma vyrui ir moteriai, suaugusiam ar vaikui gali sukelti nevienodas tiek fizines, tiek dvasines kančias. Aukštesnio laipsnio išgyvenimai bei nepatogumai turi būti vertinami didesne pinigų suma, o ne tokie stiprūs – mažesne pinigų suma. O kai padaryta skriauda pasireiškia nežymiais, trumpalaikiais, smulkiais, vienkartiniais bei ženklių pėdsakų nepaliekančiais jutimais, neturtinės žalos atlyginimo reikėtų atsisakyti. Nustatyti, kokios – fizinės ar dvasinės – kančios yra stipresnės, iš esmės yra neįmanoma, o juo labiau konstruoti jų hierarchinę piramidę, todėl nustatant kompensacijos už neturtinę žalą dydį būtina atsižvelgti į tų nematerialių gėrių, kuriems padaryta žala, pobūdį, kadangi būtent jų svarba atitinkamai nustato ir padarytos žalos mastą. Asmens patirtų išgyvenimų klasifikavimas pagal pobūdį galėtų būti naudingas ir informatyvus nebent suvokiant jo patirtą neturtinę žalą apskritai, atskleidžiant jos turinį, t. y. nustatant jos buvimą¹⁷⁹.

Asmenybės bruožai ir charakteristikos, kurios yra siejamos su konkrečia asmenybe. Sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo yra susiduriama su konkretaus individo vidine subjektyvia būsena, kurią jis išgyvena dėl patirto jo teisių pažeidimo, ir į tą būseną taip pat būtina atsižvelgti įrodinėjant bei vertinant padarytą neturtinę žalą.

¹⁷⁷ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 197.

¹⁷⁸ *Ibid*, 177.

¹⁷⁹ *Ibid*, 177, p. 199.

Reikia vertinti požymius, turinčius juridinę reikšmę: tai socialiniai – demografiniai (lytis, amžius ir kita), socialiniai – dalykiniai (išsilavinimas, profesija, karjera ir kita), medicininiai (sveikatos būklė, invalidumas, negalia ir kita), psichologiniai (jautrumo, jausmingumo laipsnis, emocionalumas ir kita), doroviniai ar etiniai (asmens poreikiai, interesai, vertybių sistema ir kita) požymiai¹⁸⁰. Pavyzdžiui, teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgė ne tik į patirtų sužalojimų sunkumą, dideles kančias, pasikeitusį ieškovės gyvenimo būdą (negalėjimą užsiimti profesine veikla, kūryba), netektą pragyvenimo šaltinį, negalėjimą gyventi visavertį gyvenimą, bet ir į ieškovės jauną amžių, turimą išsilavinimą ir praktinę kūrybinę veiklą¹⁸¹.

Neturtinei žalai įvertinti svarbūs *sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principai*. Teismų praktikoje akcentuojama, kad neturtinės žalos įvertinimas pinigais pripažintas teisingu tik tada, jei konkreti nustatyta žalos atlyginimo pinigine išraiška atitinka sąžiningumo, teisingumo ir protingumo imperatyvus¹⁸². Kadangi neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais, nes ji savo prigimtimi yra neapibrėžta, tai sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principai įgauna didelę reikšmę.

Teisingumo, protingumo, sąžiningumo principai atlieka teisės reglamentavimo bei aiškinimo funkcijas, kurios įpareigoja teismą, taikantį teisės normas, jų paisyti ir laikytis kiekvienoje situacijoje. Tai reiškia, kad esminiai nukrypimai nuo atitinkamų teismų praktikos jau nustatytų neturtinės žalos kompensacijų dydžių, išskyrus atvejus, kai konkrečios bylos faktiniai bei kitokie ypatumai sudaro pagrindą teisiškai pagrįsti kitokią neturtinės žalos atlyginimo dydį per jam nustatyti taikytinus teisinius kriterijus, vertintini kaip neatitinkantys sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principų¹⁸³. Teismai, siekdami kompensacinio nuoseklumo ir nuspėjamumo, nustatydami neturtinės žalos dydį turi atsižvelgti į formuojamą teismų praktiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad teismo funkcija yra nustatyti neturtinės žalos dydį, parenkant teisingą, kuo labiau sušvelninančią negatyvius padarinius, ir kartu lygiateisę nukentėjusiojo bei žalą padariusio asmens skirtingų interesų pusiausvyrą, užtikrinančią pinigine kompensacija už nukentėjusio asmens patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus bei praradimus, pagal įstatyme nustatytus ir teismo reikšmingais pripažintus kriterijus, vadovaujantis sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, atsižvelgiant į šiuo klausimu jau

¹⁸⁰ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 223.

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje N. Ž. v. SP UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D. G., V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008.

¹⁸³ *Ibid.*, 180, p. 280.

suformuotą teismų praktiką¹⁸⁴.

Per teisingumo, sąžiningumo ir protingumo kriterijų prizmę turėtų būti vertinamas kiekvienas be išimties neturtinės žalos kompensavimo atvejis, kadangi šie teisiniai principai, kaip minėta, atlieka teisės reglamentavimo bei aiškinimo funkciją.

Kitos darbo bylose reikšmingos aplinkybės. Teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį, darbo teisiniuose santykiuose, turi vertinti visas reikšmingas darbo santykius apibūdinančias aplinkybes: darbo santykių trukmę, turėtas darbuotojo nuobaudas, teisių pažeidimo aplinkybes ir padarinius, teismo taikytas kitas pažeistų teisių gynimo priemones, jų pakankamumą pažeistoms teisėms atkurti ir kita¹⁸⁵. Pavyzdžiui, teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgė į ieškovės darbo santykių trukmę (iki atleidimo ieškovė pas atsakovę išdirbo labai ilgą laikotarpį – beveik 34 metus), turėtas darbuotojos nuobaudas (nepateikta duomenų, kad ieškovė būtų buvusi bausta drausminėmis nuobaudomis), taip pat jos teisių pažeidimo aplinkybes ir padarinius (atleista grįžusi į darbą po sunkios ligos). Teismas pripažino pakankamą 202,73 Eur (700 Lt) neturtinės žalos dydžio įvertinimą¹⁸⁶. Paminėtina, jog Latvijos teismai nustatydami neturtinę žalą, taip pat atsižvelgia į darbo santykių trukmę. Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos Rygos apygardos teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgė į tai, kad ieškovė dirbo daugiau nei 20 metų. Teismas jai priteisė 500 LVL (711,44 Eur) neturtinės žalos atlyginimo¹⁸⁷. Įdomu pastebėti, kad tiek Lietuvos, tiek Latvijos teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį, rėmėsi ieškovų darbo santykių trukme ir nepaisant to, jog Lietuvoje dirbanti darbuotoja turėjo didesnę darbo stažą, teismas jai priteisė beveik tris kartus mažesnę neturtinės žalos atlyginimą.

Darbdavio veiksmų tęstinumas, kryptingumas ir tendencingumas taip pat įtakoja neturtinės žalos dydį. Byloje teismas nustatė, kad darbdavys darbuotojui taikė psichologinį smurtą, dėl kurio darbuotojas patyrė dvasinius išgyvenimus, pažeminimą, bendravimo galimybių sumažėjimą. Šias išvadas teismas pagrindė konkrečiomis byloje nustatytomis aplinkybėmis, t. y. kad ieškovas įmonėje dirbo daugiau kaip tris metus, jo darbas buvo vertinamas gerai, ieškovui per keturis mėnesius neteisėtai buvo paskirtos net trys drausminės nuobaudos, darbdavio neteisėti veiksmai truko ilgą laiką ir buvo sistemingi, ieškovo atžvilgiu buvo naudojamas intensyvus psichologinis smurtas, jis buvo

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“, Nr. 3K-3-544/2009.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje G. K. v. UAB „Baltijos parkai“, Nr. 3K-3-351/2006.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje J. V. v. UAB „Kupiškio autobusų parkas“, Nr. 3K-3-561-684/2015.

¹⁸⁷ Latvijos Respublikos Rygos apygardos teismas. 2014 m. sausio 29 d. sprendimas, Nr. SKC-1613-1614 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://at.gov.lv/en/>>.

viešai žeminamas, filmuojamas, dėl darbe patirto streso ieškovui buvo iškviesta greitoji medicinos pagalba, jis buvo laikinai nedarbingas daugiau kaip mėnesį, bylai aktualiu laikotarpiu galimai dėl patiriamo nuolatinio streso ieškovui paūmėjo plokštelinė psoriazė. Teismas taip pat įvertino, kad darbdavio atstovo ir įmonės savininko G. O. elgesys nesuteikiant ieškovui leidimo išeiti iš darbo kelioms valandoms dėl su šeimos nario sveikata susijusių aplinkybių, pasižymėjo dideliu cinizmu, darbuotojo orumo žeminimu. Darbuotojui per keturis mėnesius neteisėtai paskirtos trys drausminės nuobaudos patvirtina aplinkybę, kad ieškovui ilgą laiką ir sistemingai buvo daromas didžiulis psichologinis spaudimas. Aptartas nesąžiningas darbdavio elgesys atleidžiant ieškovą iš darbo neturi analogų teismų praktikoje, todėl teismas turėjo pagrindo viršyti teismų praktikoje nustatytus neturtinės žalos atlyginimo dydžius ir priteisti ieškovui didesnę neturtinės žalos atlyginimą¹⁸⁸.

Darbuotojo padarytas darbų saugos norminių aktų pažeidimas ar elementarios savisaugos reikalavimų nesilaikymas gali būti teismo pripažintas kaip vienas iš kriterijų, reikšmingų darbuotojui padarytos neturtinės žalos dydžiui nustatyti, t. y. atsižvelgiama tiek į darbuotojo, tiek į darbdavio kaltės dydį¹⁸⁹.

Darbdavio, kaip juridinio asmens, neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų analizę apsunkina tiek teismų praktikos, tiek specialiosios literatūros trūkumas, kadangi bylų dėl darbdavio dalykinės reputacijos pažeidimo yra mažai ir darbdavių reikalavimai atlyginti neturtinę žalą dažniausiai atmetami pirmos instancijos teismuose¹⁹⁰. Todėl manytina, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turėtų vadovautis teismų praktikos suformuotais kriterijais bylose dėl juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo.

Nustatant neturtinės žalos dydį teismas turi laikytis lygiateisiškumo principo, t. y. kad analogiškos bylos būtų sprendžiamos panašiai. Dėl šios priežasties nustatydami neturtinės žalos dydį teismai turi remtis įstatymų nustatytais ir teismų praktika suformuotais ir taikomais neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijais bei atsižvelgti į teismų analogiškose bylose priteistus neturtinės žalos dydžius, siekiant įgyvendinti teisinio apibrėžtumo, teisingumo, sąžiningumo, protingumo principus (Civilinio kodekso

¹⁸⁸ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2013 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje K. V. v. UAB „Prekybos marketingo paslaugos“, Nr. 2A-1929-590/2013.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D. G., V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Dola“ v. J. B., A. B., Nr. 3K-3-28/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje M. P. v. UAB „Vaivorykštė“, Nr. 3K-3-147/2010.

1.2, 1.5 straipsniai, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹⁹¹ (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 4 straipsnis). Konkretus neturtinės žalos dydžio nustatymas byloje laikomas fakto klausimu, tačiau, ar teismas, priteisdamas konkretaus dydžio neturtinės žalos atlyginimą, tinkamai taikė įstatymo nustatytus kriterijus, nenukrypo nuo suformuotos teismų praktikos, yra teisės klausimai, sudarantys pagrindą vertinti teismų priimtų procesinių sprendimų teisėtumą kasaciniame teisme (Civilinio proceso kodekso 346 straipsnio 2 dalies 1 ir 2 punktai). Teismų praktika teismai turi vadovautis ne *a priori*, o atsižvelgdami į visų nagrinėjamoje byloje nustatytų faktinių aplinkybių kontekstą. Neturtinės žalos prigimtis lemia tai, kad nėra galimybės šią žalą tiksliai apskaičiuoti, gražinti nukentėjusįjį į buvusią padėtį ar rasti tikslų piniginių tokios žalos ekvivalentą¹⁹².

Prancūzijoje taip pat itin svarbus vaidmuo yra suteikiamas ankstesniems teismo precedentams bei jų standartizacijai, ir konkrečioje situacijoje apskaičiuojant neturtinės žalos atlygį, pirmiausia atsispiriama nuo ankstesniuose teismų sprendimuose priteistų sumų, kurios vėliau adaptuojamos prie individualios situacijos¹⁹³.

Taigi, apibendrintai pasakytina, kad teismas, nustatymas neturtinės žalos dydį, turi remtis ne tik bendraisiais ir individualiaisiais kriterijais, bet ir tiek kompensaciją didinančiais, tiek mažinančiais kriterijais. Kriterijai, kuriais remiasi teismas, turi būti protingi, pagrįsti, atitikti kompensacinę neturtinės žalos funkciją bei nustatyti teisingą neturtinės žalos atlyginimą nukentėjusiajam.

3.2. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio tendencijos teismų praktikoje

Analizuojant teismų praktiką nagrinėjant bylas dėl neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimo pažymėtina, kad teismų praktika dar galutinai nėra susiformavusi, nes bylų dėl neturtinės žalos atlyginimo dėl neteisėtų drausminių nuobaudų skyrimo, dalykinės reputacijos pabloginimo, garbės ir orumo pažeidimo, diskriminacijos nėra daug. Dominuoja bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo neteisėto atleidimo atveju, nelaimingo atsitikimo darbe susižalojus sveikatą ar susirgus profesine liga ir dėl neturtinės žalos, padarytos žuvus darbuotojui dėl nelaimingo atsitikimo darbe metu. Todėl toliau plačiau bus analizuojami neturtinės žalos atlyginimo dydžiai minėtose bylose.

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2012 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje R. K., A. K., Ž. K. v. E. K., A. K., Kauno Simono Daukanto vidurinė mokykla, Nr. 3K-3-202/2012*.

¹⁹³ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 398.

Tyrinėjant pastarųjų penkerių metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką dėl neturtinės žalos atlyginimo neteisėto darbuotojo atleidimo iš darbo atveju (žiūrėti 1 priedas), galima pastebėti, kad neturtinė žala priteisiama dažniau, negu ieškinys yra atmetamas. Daugumoje atvejų teismas, atsižvelgdamas į neturtinės žalos dydžio atlyginimo kriterijus, mažina neturtinės žalos dydį ir ieškinį tenkina iš dalies. Dažniausiai tai yra dėl to, kad ieškovai nepagrindžia patirtos neturtinės žalos. Taip pat ir todėl, kad teismai atsižvelgia į tai, jog ieškovai, prašydami priteisti dideles sumas, neretai siekia nubausti darbdavį. Kaip minėta, neturtinės žalos paskirtis kompensuoti žalą patyrusiam asmeniui patirtus nuostolius, o ne nubausti žalą padariusį asmenį, todėl teismas mažina neturtinės žalos dydį iki optimalios sumos, kuri kiek įmanoma teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo patirtą dvasinį sielvartą, fizinį skausmą, kitokius neturtinių vertybių pažeidimus. Be to, pareikalavus nerealaus dydžio kompensacijos, o teismui tokią kompensaciją priteisus, gali būti paneigta neturtinės žalos atlyginimo esmė, todėl neturtinės žalos atlyginimas derinamas su teisingumo, sąžiningumo, protingumo principais ir siekiu išlaikyti skirtingų interesų pusiausvyrą, todėl teismas, priteisdamas neturtinės žalos atlyginimą, turi vadovautis ne tik įstatymo nustatytais kriterijais, bet ir pirmiau nurodytais principais, ekonominiu ir socialiniu valstybės pajėgumu¹⁹⁴. Taip pat pasitaiko ir tokių atvejų, kad teismas pripažįsta, jog pažeidimo pripažinimo pakanka pažeistai ieškovo teisei apginti, todėl ir nepriteisia neturtinės žalos atlyginimo. Kaip matyti, esant teisėtam atleidimui iš darbo, teismas nepriteisia neturtinės žalos atlyginimo.

Apžvelgus teismų praktiką, susijusią su neturtinės žalos atlyginimu, neteisėto atleidimo iš darbo atveju galime pastebėti, kad neturtinės žalos priteisiama nuo 86,82 Eur (300 Lt) iki 1448,10 Eur (5000 Lt).

Maksimali teismo priteista pinigų suma neturtinei žalai atlyginti buvo 1448,10 Eur (5000 Lt). Vienoje byloje¹⁹⁵ teismas, priteisdamas šią sumą, atsižvelgė į ieškovės patirtus neigiamus dvasinius išgyvenimus, kuriuos jai sukėlė du savarankiški darbdavio padaryti teisių pažeidimai – veiksmai, kuriais ieškovei buvo sumažintas darbo krūvis, nepervestas jai priklausantis darbo užmokestis, be to, darbdavio veiksmai, kuriais buvo aiškiai nepagrįstai (piktnaudžiaujant teise) bandoma inicijuoti bylą dėl ieškovės pripažinimo neveiksnia. Nors ieškovė prašė priteisti 20 258 Eur (70 000 Lt), teismas, atsižvelgdamas į tai, jog patirta neturtinė žala kilusių padarinių aspektu yra nedidelė, nes dėl jos veiksnio ribojimo nebuvo pradėtas teismo procesas, prokuroro tyrimas truko trumpai ir baigėsi jos

¹⁹⁴ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*: monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 71.

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje N. N. v. Kauno Juozo Urbšio katalikiška vidurinė mokykla, Nr. 3K-3-220/2012.

naudai, nebuvo suvaržyta jos laisvė, sumažino neturtinės žalos dydį iki 1448,10 Eur (5000 Lt). Kitoje byloje¹⁹⁶ ieškovės, ilgai sąžiningai dirbusios atsakovo įmonėje, netikėtai buvo verčiamos nutraukti darbo teisinius santykius, pažeidžiant įstatymus ir nepalankiomis sąlygomis, jos buvo diskriminuojamos prieš kitus darbuotojus, buvo verčiamos du kartus per dieną registruotis įmonės teritorijoje tam nustatytu laiku, o, pavėlavus išeiti, buvo fiksuojamas darbo vidaus taisyklių pažeidimas ir skiriamos drausminės nuobaudos. Tai tęsėsi ilgą laiko tarpą, ieškovės dėl to stipriai išgyveno, pablogėjo jų sveikata, buvo reikalinga psichologinė ir gydytojų pagalba. Todėl teismas kiekvienai ieškovei priteisė po 1448,10 Eur (5000 Lt) neturtinės žalos atlyginimo. Svarbu paminėti, jog tai vienintelis atvejis, kada buvo priteista visa ieškovų prašoma neturtinės žalos atlyginimo suma.

Pažymėtina, kad teismas, pakankamai dažnai nustatydamas neturtinės žalos dydį, remiasi praktika ir priteisia vienodas sumas. Pavyzdžiui, daugumoje bylų dominuoja 289,40 Eur (1000 Lt) suma.

Apibendrinus pastarųjų dešimties metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką bylose dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga (žiūrėti 2 priedas), kuriose neturtinės žalos reikalavimai grindžiami sveikatos sužalojimu, pastebima, kad tiek reikalaujamos, tiek priteisiamos sumos yra daug didesnės nei anksčiau analizuotose bylose. Ir tai suprantama, nes, kaip minėtina, sveikata yra viena fundamentaliausių ir vertingiausių asmeninių neturtinių vertybių. Apžvelgus ir įvertinus teismų praktiką, galima pažymėti, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, remiasi ne tik Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais kriterijais: pasekmėmis, žalą padariusio asmens kalte, jo turtine padėtimi, padarytos turtinės žalos dydžiu, bet ir tokiais kriterijais kaip sveikatos sužalojimo laipsnis, patirtos traumos pobūdis ir kitais svarbiais kriterijais, kurie padeda nustatyti neturtinės žalos dydį. Dažniausiai teismų praktikoje taikomu sveikatos sužalojimo laipsniu tampa asmens prarastas darbingumas, tuo remdamasis teismas ir priteisia neturtinės žalos dydį. Tačiau pažymėtina, jog didesnis netektas darbingumas nereiškia, kad bus priteista didesnė neturtinė žala. Pavyzdžiui, vienoje byloje¹⁹⁷ ieškoviui buvo padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas, nes darbdavys neužtikrino saugių darbo sąlygų, tačiau jis liko darbingas, sveikatos sužalojimai nesukėlė ilgalaikių padarinių, teismas jam priteisė 14 470 Eur (50 000 Lt) neturtinės žalos

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje A. K., N. G., T. M., E. M., E. K., G. V. ir N. P. v. AB „Klaipėdos kartonas“, Nr. 3K-3-66/2011.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje E. K. v. AB „Baltijos“ laivų statykla, Nr. 3K-3-426/2013.

atlyginimo, o kitoje byloje¹⁹⁸ ieškovas neteko 50 proc. darbingumo, teismas taip pat priteisė 14 470 Eur (50 000 Lt) neturtinės žalos atlyginimo. Paminėtina, kad tiesioginė sveikatos sužalojimo laipsnio ir dėl jo patiriamų fizinių ir dvasinių kančių kompensacijos dydžio sąsaja ne visuomet „pasiteisina“. Dažnai net ir esant sunkiam, pavojingam gyvybei ir sveikatos sutrikdymui fizinės ir dvasinės kančios gali būti nežymios, ir atvirkščiai, pakankamai lengvas medicininis požiūriu sveikatos sutrikdymas gali sąlygoti stiprų dvasinį asmens sukrėtimą, lemti skaudžių ir ilgalaikių neturtinio pobūdžio padarinių atsiradimą, todėl, vertindamas tokį pakankamai objektyvų kompensacinį kriterijų kaip sveikatos sužalojimo laipsnis, neišvengiamai teismas turi iširti, kokio stiprumo ir intensyvumo fizinis skausmas ar dvasiniai išgyvenimai buvo jaučiami konkrečiau nukentėjusiojo¹⁹⁹.

Išanalizavus teismų praktiką, susijusią su neturtinės žalos atlyginimu nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga, galime pažymėti, kad neturtinės žalos priteisiama nuo 2894 Eur (10 000 Lt) iki 21 721,50 Eur (75 000 Lt).

Maksimalią sumą, t. y. 21 721,50 Eur (75 000 Lt), teismas priteisė ieškovui, kuris dėl nelaimingo atsitikimo darbe tapo visiškai nedarbingas, paralyžiuotas ir turintis nuolatinės slaugos poreikių. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgė į tai, kad ieškovui buvo sunkiai sutrikdyta sveikata, jo patirtos sveikatos sutrikdymo pasekmės tęstinės, trukdiančios visą gyvenimą, dėl to jo patiriami neigiami išgyvenimai taip pat ilgalaikiai²⁰⁰. Šioje byloje teismas priteisė didesnę kompensaciją, nei panašiose situacijose kasacinės instancijos teismo paprastai priteisiama.

Apžvelgus teismų praktiką, susijusią su neturtinės žalos atlyginimo, padaryto žuvus darbuotojui dėl nelaimingo atsitikimo darbe (žiūrėti 3 priedas), galima pastebėti, kad negausu teismų praktikos, todėl negalime vertinti priteisiamų neturtinės žalos atlyginimo sumų, kadangi jos yra gana skirtingos ir sunkiai nuspėjamos. Atsižvelgiant į aplinkybes, neturtinės žalos atlyginimo sumos svyruoja nuo 723,50 Eur (2500 Lt) iki 20 258 Eur (70 000 Lt). Tokius didelius skirtumas lemia objektyvios teismų nustatytos aplinkybės, tai trečiųjų asmenų santykis su žuvusiu asmeniu, paties žuvusiojo dalinė kaltė.

Pažymėtina, kad tretiesiems asmenims dėl neturtinės žalos atlyginimo, padarytos žuvus darbuotojui dėl nelaimingo atsitikimo darbe, neturtinės žalos dydžiai panašūs ar net didesni už sumas, kurios priteisiamos dėl sveikatos sužalojimo per nelaimingą atsitikimą

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje M. V. v. UAB „Algesa“, G. K., L. K., V. B., Nr. 3K-3-35/2012.

¹⁹⁹ VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 398.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje B. D. (B. D.) v. M. T., Nr. 3K-7-328-248/2015.

darbo metu. Įdomu pastebėti, kad Vakarų Europoje tretiesiems asmenims priteisiamų kompensacijų dydis yra bent keturis kartus mažesnis²⁰¹.

Apibendrinus atliktą analizę pasakytina, kad dažniausiai teismo priteisiamos sumos būna kelis kartus mažesnės, nei prašomos priteisti. Visą ieškovo prašomą sumą teismas priteisė tik vieną kartą. Nustatyti vidutinės prašomos priteisti neturtinės žalos dydį yra problematiška, nes kai kuriais atvejais buvo prašomos priteisti didelės sumos, kurios iškreipia skaičiavimus.

Galima pažymėti, kad dabar priteisiami neturtinės žalos dydžiai tampa vis didesni. Sunku pasakyti, kokia to priežastis – gal pradėtas labiau vertinti žmogaus fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, patirtos kančios, o galbūt tai lemia gerėjanti valstybės ekonominė padėtis.

Taigi, šie teismų praktikos nustatyti neturtinės žalos atlyginimo dydžiai yra tarsi rodiklis, kuris padeda teismams susiorientuoti konkrečioje situacijoje. Kaip minėta, teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į individualias bylos aplinkybes, todėl teismų praktikoje susiformavę dydžiai ir realiai priteistos sumos gali gerokai skirtis.

Atsižvelgiant į teismų praktikos priteisiant neturtinės žalos atlyginimo sumas nevienodumą, teisės doktrinoje yra siūlymų Lietuvoje rengti rekomendacinio pobūdžio suvestines (lenteles), kuriose atspindėtų įprastai teismų priteisiamos vidutinės, minimalios ar/ir maksimalios kompensacinės sumos²⁰². Manytina, kad tokios suvestinės (lentelės) būtų naudingos, nes taptų atspirties tašku teismams, nuo kurio galėtų būti skaičiuojamos neturtinės žalos atlyginimo sumos. Suprantama, tokios lentelės turėtų būti nuolat atnaujinamos ir koreguojamos. Šios suvestinės (lentelės), kuriose atspindėtų teismų praktikos realijos ir tendencijos, prisidėtų prie teismų praktikos vienodinimo, o tai ne tik palengvintų teisėjų darbą, nustatant neturtinės žalos dydį, bet ir nustatytų stabilumą ir nuspėjamumą. Šalys galėtų maždaug nuspėti, kokia būtų priteisiama neturtinės žalos suma, o tai padėtų joms nuspręsti, ar verta toliau tęsti teisminį procesą, išvengiant tiek didesnių bylinėjimosi išlaidų, tiek neigiamų prisiminimų teismo posėdžiuose apie patirtas nemalonus situacijas. O gal net tai paskatintų šalis sudaryti taikos sutartį, dėl ko, sumažėtų teismų darbo krūvis. Tačiau suvestinių (lentelių) sudarymas turi ir probleminių aspektų, kadangi nuolat kinta šalies ūkio ekonominė padėtis, kainų lygis, todėl, atsižvelgiant į ekonominius rodiklius, kas tam tikrą laiką teismų priteisiami neturtinės žalos dydžiai turėtų kisti, o tai lemtų dažną rodiklių kaitą. Visa tai sudarytų iliuziją, kad

²⁰¹ CIRTAUTIENĖ, S., Trečiųjų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą sutrikdžius nukentėjusiojo sveikatą arba atėmus gyvybę. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2007, 2 (92), p. 85.

²⁰² VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 375.

vertybės tai „atpigo“, tai „pabrango“. Akivaizdu, kad kiekviena situacija yra individuali ir negali jų pasitaikyti identiškų, todėl tarifų nustatymas tarsi neleistų individualizuoti kompensacijos dydžio. Tačiau, manytina, kad bet kuriuo atveju tokios suvestinės (lentelės) kaip pagalbinė priemonė teismams yra reikalingos, tik jos turėtų būti tendencingai atnaujinamos.

3.3. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo probleminiai aspektai

Neturtinė žala pasireiškia asmens kančiomis ir vidiniais išgyvenimais, kurie ne visada matomi ir išorinėje aplinkoje, todėl tiek teismui, tiek bet kuriam kitam asmeniui yra sunku adekvačiai įvertinti asmens patiriamas emocijas ir psichinę būseną, juolab pati teisė nepateikia tinkamų metodų, kaip tai padaryti²⁰³. Kiekvienas asmuo yra skirtingas, todėl ir kiekvienas nevienodai vertina savo pažeistą vertybę. Kas vienam svarbu, kitam – ne, ir atvirkščiai. Todėl tampa svarbūs ne veiksmai, kurie sukėlė žalą, o asmens reakcija, jausmai, emocijos, potyriai į ją. Manytina, kad neturtinės žalos dydžio nustatymas yra viena sunkiausių problemų, susijusių su neturtinės žalos instituto taikymu.

Kiekvienas, besikreipiantis į teismą dėl neturtinės žalos atlyginimo, turi nurodyti pageidaujamą pinigines kompensacijos už patirtus vidinius išgyvenimus ir kančias sumą, tačiau įstatymas asmeniui nepateikia jokių neturtinės žalos dydžio orientyrų. Kaip teigia Robertas Cooteris²⁰⁴, neturtinės žalos nustatymas yra paties nukentėjusiojo pareiga. Jis turi įvertinti, kas yra sąžininga, teisinga ir adekvatu. Pats asmuo turi panaudoti savo išmintį ir protą, teisės pagrindų suvokimą perkelti ekvivalentine išraiška, kuri visiškai, sąžiningai ir pagrįstai kompensuotų patirtą žalą, bendru suvokimu ir sąžine asmuo turi įvertinti įrodymus. Tačiau, pasak Liudvikos Meškauskaitės, ieškovas neturėtų būti verčiamas, kaip yra šiuo metu teismų praktikoje, konkrečiai nurodyti ieškinio sumą, t. y. neturtinės žalos sumą, kurią prašo priteisti, palikdamas tai teismo nuožiūrai²⁰⁵. Iš dalies pritartina šiai nuomonei, kadangi kyla problemų, kaip įrodyti, jog patirtas fizinis skausmas ar dvasiniai išgyvenimai yra verti būtent tam tikros pinigų sumos. Nejaugi teismas vertina asmens fizinių ir dvasinių kančių laipsnį pagal nurodytą sumą? Ir kuo

²⁰³ SLOAN, F. A. *Limiting Damages for „Paint and Suffering“ in Medical Malpractice*. 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/10570615_Limiting_damages_for_pain_and_suffering_in_medical_malpractice>.

²⁰⁴ COOTER, R., *Hand rule damages for uncompensable losses*. 40 *San Diego L. Rev.* 1097. 2003. P. 1107 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1954&context=facpubs>>.

²⁰⁵ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004, p. 246.

didesnė suma, tuo didesnės kančios? Atlikus teismų praktikos analizę, pažymėtina, kad teismai neturtinę žalą vertina pagal suformuotą teismų praktiką, atsižvelgdami į kriterijus ir įvertindami konkrečios bylos aplinkybes, atitinkamai mažindamas ar didindamas priteistinos neturtinės žalos dydį, o ne pagal ieškovo nurodytą sumą. Pagal teismų praktiką ieškovo prašoma atlyginti neturtinės žalos suma vertinama kaip nevaržanti teismo diskrecijos nustatyti neturtinės žalos dydį²⁰⁶. Todėl manytina, kad ieškovo ieškinyje nurodyta suma yra tik formali. Tačiau pritarimas išsakytai nuomonei sukeltų tam tikrų procesinių problemų, susijusių su imperatyviu civilinio proceso įstatymo reikalavimu ieškinyje aiškiai nurodyti ieškinio sumą ir ieškinio dalyką (Civilinio proceso kodekso 135 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 4 punktas), taip pat su ginčo teisingumo ir būtinumu užtikrinti atsakovo teisę į tinkamą teisminę gynybą, suteikiant galimybę suformuoti ir išreikšti savo poziciją dėl ieškovo pretenzijos ir nurodytos neturtinės žalos dydžio. Taip pat kyla klausimas, kaip teismai formuluotų sprendimų rezoliucinę dalį, kurioje reikia nurodyti, ar ieškinyje patenkintas visiškai, ar iš dalies patenkintas.

Teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį, dažnai susiduria su problema, kaip nustatyti, kokio dydžio buvo patirta neturtinė žala. Įrodymus apie patirtą neturtinę žalą ne visada objektyviai galima surinkti. Teisinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad, norint įrodyti neturtinę žalą, reikia skirti psichologinę, psichiatrinę ar kitokią medicinos ekspertizę. Kaip teigia Renata Volodko, nagrinėjant bylą dėl neturtinės žalos atlyginimo, dažniausiai vien tik teisinių žinių nepakanka, ir tik atskirų sričių specialistai, kasdien susiduriantys su žmogaus kančiomis pačiomis įvairiausiomis jų pasireiškimo formomis, gali patikimai ir objektyviai konstatuoti vienokius ar kitokius fiziologinius ir psichologinius individo sveikatos pakitimus, jų gilumą, skausmo ir išgyvenimų mastą, trukmę, tokias kančias jaučiančio asmens individualias charakteristikas²⁰⁷. Tačiau susiduriama su problema, kadangi darbo byloms nagrinėti yra nustatyti specialūs terminai, kurie daug trumpesni, nei būdingi įprastinėms civilinėms byloms. Pagal Civilinio proceso kodekso 413 straipsnį pasirengimas darbo bylą nagrinėti teisme turi būti baigtas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo ieškinio priėmimo dienos, o pati byla turi būti išnagrinėta ne vėliau kaip per 30 dienų nuo dienos, kurią buvo baigta pasirengti ją nagrinėti teisme. Todėl manytina, kad skiriant ekspertizę bylų nagrinėjimo terminai gali pailgėti. Pažymėtina, kad būna tokių atvejų, kai nuo nutarties skirti ekspertizę priėmimo iki pačios bylos išsiuntimo į ekspertizę, dėl Civilinio proceso kodekse numatytų nutarties

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Y. A. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Nr. 3K-3-323/2013.

²⁰⁷ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 103.

sustabdyti bylą dėl ekspertizės paskyrimo apskundimo terminų (Civilinio proceso kodekso 164 straipsnio 2 punktas, 165 straipsnis) bei pateiktų atskirųjų skundų dėl bylos sustabdymo, praeina ne viena, o net kelios savaitės ar net mėnesiai (kol išnagrinėjamas atskirasis skundas byloje, jei toks buvo pateiktas). Visa tai taip pat objektyviai pailgina darbo bylą nagrinėjimo trukmę.

Pastebėtina, kad pasitaiko tokių atvejų, kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, nesiremia Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais kriterijais. Pavyzdžiui, byloje teismas gana neišsamiai apibrėžė atsitikusio įvykio pasekmes: „atsižvelgia į tai, kad ieškovas dėl jų sūnaus Lauryno, su kuriuo kartu gyveno ir buvo siejami glaudžių šeiminių ryšių, žūtis patyrė didelį dvasinį sukrėtimą, sunkių psichologinių ir fizinių išgyvenimų, emocinę depresiją“²⁰⁸. Teismas neaiškino vertinamųjų kriterijų, neanalizavo dvasinių kančių laipsnio ir pobūdžio ir kitų kriterijų, nurodytų Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje, o, priteisdamas neturtinę žalą, rėmėsi tik socialiniu statusu, nesigilindamas į asmenų glaudų ryšį. O juk nustatant neturtinės žalos atlyginimą gyvybės atėmimo byloje trečiųjų asmenų santykis su žuvusiuoju, šių santykių artumas ir glaudumas yra bene svarbiausias kriterijus. Nors sunku pamatuoti prarastas vertybes, tačiau manytina, kad teismas visais atvejais turėtų remtis kriterijais, įvertinti jų tarpusavio santykį, atsižvelgti į ginamos vertybės specifiką, jog sudarytų priimamų sprendimų aiškumą. Teismas savo sprendimuose turi ne tik išvardyti kriterijus, kuriais remiasi, nustatydamas neturtinės žalos dydį, bet ir argumentuotai pagrįsti kiekvieną taikytą kriterijų.

Paminėtina ir tai, kad teismai keliems ieškovams toje pačioje byloje priteisia vienodas neturtinės žalos atlyginimo sumas toje pačioje byloje net neindividualizuodami kiekvieno ieškovo atskirai. Pavyzdžiui, vienoje byloje²⁰⁹ teismas trims ieškovėms priteisė po 868,86 Eur (3000 Lt) neturtinės žalos atlyginimo, kitoje²¹⁰ septynioms ieškovėms po – 1448,10 Eur (5000 Lt) neturtinės žalos atlyginimo. Nors pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad kiekvienu konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymo saugoma teisinė vertybė ir neturtinė žala patiriama individualiai, tai teismas turėtų spręsti dėl materialios kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, aiškindamasis ir vertindamas individualiai bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D. G., V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje B. R., A. K., S. J. v. UAB „Saurida“, Nr. 3K-3-321-915/2015.

²¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje A. K., N. G., T. M., E. M., E. K., G. V. ir N. P. v. AB „Klaipėdos kartonas“, Nr. 3K-3-66/2011.

faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį, atsižvelgdamas į įstatyme ir teismų praktikoje įtvirtintus ir teismo šiuo konkrečiu atveju reikšmingais pripažintus kriterijus, į kurių visumą įeina ir aplinkybės, dėl kurių neturtinės žalos atlyginimo dydis gali būti nustatytas ir mažesnis už reikalaujamą²¹¹, tačiau, kaip matyti, teismai nesiremia formuojama praktika ir priteisia keliems ieškovams toje pačioje byloje vienodas sumas.

Remiantis išdėstytais argumentais darytina išvada, kad neturtinės žalos dydžio nustatymas yra problematiškas ne tik ieškovui, bet ir teismui. Manytina, kad ieškovas bet kuriuo atveju turėtų nurodyti prašomą priteisti neturtinės žalos sumą, kadangi teismui tai būtų tarsi „atspirties“ taškas, nuo kurio jis pradėtų nustatyti neturtinės žalos dydį. Tačiau teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, visais atvejais turi remtis kriterijais, argumentuotai juos pagrįsti ir individualizuoti kiekvieno ieškovo patirtą neturtinę žalą.

²¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje I. J., M. Č. ir J. Č. v. VĮ Vilniaus miesto universitetinė ligoninė, N. B. teisių perėmėja L. B. J. L. M., Nr. 3K-3-59/2010.

IŠVADOS

1. Neturtinė žala darbo teisėje suprantama plačiai – tai bet kokios fizinio ar dvasinio pobūdžio kančios, pasireiškiančios vidiniais asmens išgyvenimais bei išoriniai neturtinio pobūdžio pokyčiai, sukelti nematerialinius padarinius, kurie atsirado dėl neteisėtų darbuotojo ar darbdavio veiksmų ir neturi konkretaus materialaus (piniginio) įvertinimo. Neturtinės žalos darbo teisėje tikslas yra ne tik teisingai kompensuoti patirtą neturtinę žalą, suteikiant nukentėjusiajam satisfakciją, bet ir atgrasyti kaltąjį asmenį nuo darbo teisės pažeidimų padarymo ateityje (prevencinė funkcija).

2. Norint atlyginti neturtinę žalą darbo teisėje reikia nustatyti visas bendrąsias sąlygas: neteisėtą veiką, dėl jos patirtą neturtinę žalą, priežastinį neteisėtos veikos ir neturtinės žalos ryšį, kaltę, taip pat specialiąsias sąlygas: pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis turi būti susiję darbo santykiais, taip pat neturtinės žalos atsiradimas turi būti susijęs su darbo veikla. Darbo teisėje neturtinė žala atlyginama darbuotojui, darbdaviui ir tretiesiems asmenims. Neturtinė žala gali būti padaryta įvairiais neteisėtais veiksmais: sveikatos sužalojimu, įžeidimu, reputacijos pablogėjimu, neteisėtu darbuotojo atleidimu iš darbo ir taip toliau. Trečiųjų asmenų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo žuvus artimajam dėl nelaimingo atsitikimo darbe, galima pateisinti tuo, kad sukelti dvasiniai išgyvenimai pakenkia asmenų sveikatai, kuri yra viena fundamentaliausių teisės saugomų gėrių.

3. Teismų praktikoje nustatant neturtinės žalos dydį atsižvelgiama į neturtinės žalos pasekmes, į žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, neturtinės žalos dydį, pažeistos vertybės pobūdį, fizinių ir dvasinių kančių laipsnį ir pobūdį, asmenybės bruožus ir charakteristiką, vertina visas darbo santykius apibūdinančias aplinkybes, teismų praktiką, taip pat sąžiningumo, teisingumo, protingumo kriterijus ir kitas teismo pripažintas turinčias reikšmės bylai aplinkybes.

4. Lietuvos teismų praktikoje daugiausia probleminių klausimų kyla dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo. Teismų sprendimuose dažnai trūksta motyvacijos, nesiremiama visais kriterijais, nepaaiškinamas jų tarpusavio santykis, esant keliems ieškovams byloje priteistinos neturtinės žalos dydis neindividualizuojamas, todėl neturtinės žalos taikymo ribos dažnai per daug išplečiamos arba suprantamos per siaurai.

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1. Europos Sąjungos, tarptautinės teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, nr. 40-987;
2. 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu;
3. 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EEB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims, nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės;
4. 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus;
5. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.

2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262;
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340;
5. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 114-5115;
6. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 112-3100;
7. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 110-3207;

8. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 70-3170;
9. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 63-1231;
10. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, nr. 17-447;
11. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1656.
12. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymų sąvadas*, 1964, nr. 19-138.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001-03-13 redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio 7 (2001-03-13 redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byla Nr. 25/07.

4. Užsienio valstybių teisės aktai

1. Latvijos Respublikos civilinis įstatymas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://likumi.lv/doc.php?id=225418>>;
2. Latvijos Respublikos darbo įstatymas [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://likumi.lv/doc.php?id=26019>>;
3. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=1CB1BC626B497D776F1CE5E25BAA6C02.tpdila23v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20151209>;

4. Prancūzijos darbo kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=65E79C0DDC3AF2C11D29A2EEB02DD11D.tpdjo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006177834&cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20101219>;
5. Rusijos Federacijos Civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://base.garant.ru/10164072/8/#block_151>;
6. Rusijos Federacijos darbo kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34683/#p3497>;
7. Rusijos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1994 m. gruodžio 20 d. išaiškinimas Nr. 10 „Dėl kai kurių klausimų taikant įstatymus, reguliuojančius moralinės žalos atlyginimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5677/>.

II. Specialioji literatūra

1. Spausdintinės monografijos ir kitos knygos bei jų dalys

1. AMBRASIENĖ, A., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004;
2. BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*: monografija. Vilnius: Registrų centas, 2008;
3. BAGDANSKIS, T., et al. *Darbo teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008;
4. CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*: monografija. Vilnius: Justitia, 2008;
5. GIDDENS, A., *Sociologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2005;
6. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003;
7. NEKROŠIUS, I., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. III dalis: Individualūs darbo santykiai. Vilnius: Justitia, 2004, II t.;
8. NEKROŠIUS, I., et al. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008;

9. TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005;
10. VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2010;
11. VOLODKO, R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009;
12. BURKHARD, B. *Labour Law in Russia. Edition 2006–2007. Sine loco*: 2006;
13. ROGERS HORTON, V. W. *Damages fo Non – Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001;
14. KALNIA, J. *Darba likuma komentāri*. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2007;
15. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. *Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās. Tiesu prakses apkopojums*. Rīga, 2014;
16. ZELČAI, I., et. al. *Darba likuma komentār*. Rīga, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lbas.lv/upload/stuff/201102/dl_ar_kom.pdf >.
17. ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А. М. Компенсация морального вреда. Анализ законодательства и судебной практики. Москва, 2000.

2. Straipsniai iš žurnalų ir kitų spausdintinių tęstinių leidinių

1. CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*. 2005, Nr. 71 (63);
2. CIRTAUTIENĖ, S. Trečiųjų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą sutrikdžius nukentėjusiojo sveikatą arba atėmus gyvybę. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 2007, Nr. 2 (92);
3. MACULEVIČIUS, J. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. Iš *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. 16 – 18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004;
4. PUKŠMYS, T. Žalos atlyginimo funkcijos pažeidus fizinio asmens neturtinės teisės. *Mokslo leidinys. Tiltai*, 2013, Nr. 1.;
5. RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijos ir Lietuvos darbo teisėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5 (95);

6. RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje. *Jurisprudencija*, 2001; T. 21 (13);
7. VOLODKO, R. Subjekto, turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, nustatymo problematika bei jo asmeninių savybių įtaka neturtinės žalos atlyginimo dydžiui remiantis Lietuvos teismų praktika. Iš Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007.
8. ВИШНЕПОЛЬСКАЯ, И. Компенсация морального вреда в трудовых отношениях. *Юридический справочник руководителя*, 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://delo-press.ru/articles.php?n=17058>>.

3. Informacinė literatūra

1. Internetinė enciklopedija „Vikipedija“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://lt.wikipedia.org/wiki/Skausmas>>;
2. Oficialus statistikos portalas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=3554990>>;
3. Grangier E. Unfair dismissal in France. 2013 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalworkplaceinsider.com/2013/07/unfair-dismissal-in-france/>>;
4. Sloan F. A. Limiting Damages for „Paint and Suffering“ in Mecdial Malpractice. 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/10570615_Limiting_damages_for_pain_and_suffering_in_medical_malpractice>.

4. Magistriniai darbai

1. Franckevičiūtė, J. Neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimas teismų praktikoje. Vilniaus universitetas. Teisės fakultetas. 2011 m.;
2. Motiejūnaitė, E. Neturtinės žalos ypatumai Lietuvos darbo teisėje. Vilniaus universitetas. Teisės fakultetas. 2011 m.;
3. Kvaraciejūnaitė, R. Neturtinės žalos ypatumai Lietuvos darbo teisėje. Vilniaus universitetas. Teisės fakultetas, 2011 m.

III. Teismų praktika

1. Europos Teisingumo Teismo praktika

1. Europos Teisingumo Teismo 1993 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje Marshall prieš Southampton and South West Hampshire Area Health Authority, Nr. C-271/91, ECR I-4367;
2. Europos Teisingumo Teismo 1994 m. birželio 1 d. sprendimas byloje Komisija prieš Brazzelli Lualdi ir kiti., C-136/92 P;
3. Europos Teisingumo Teismo 1997 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje Draehmpaehl prieš Urania Immobilienservice, Nr. C-180/95, ECR I-2195;
4. Europos Teisingumo Teismo 2008 m. vasario 21 d. sprendimas byloje Komisija prieš Girardot, Nr. C-348/06 P;
5. Europos Teisingumo Teismo 2010 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje Fotios Nanopoulos prieš Komisiją, Nr. F-30/08;
6. Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje Susanne Bulicke prieš Deutsche Büroservice GmbH, Nr. C-246/09;
7. Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje S. Tomas prieš Parlamentą, Nr. F-116/07.

2. Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas. *1998 m. gegužės 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, Nr. 1.*
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2001 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje V. T. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba, Nr. 3K-3-688/2001;*
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2002 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Z. V. v. S. P., Nr. 3K-3-264/2002;*
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje J. R. v. VDU Kauno botanikos sodas, Nr. 3K-3-323/2002;*

5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje A. Č. v. VŠĮ Vilniaus kraujo centras, Nr. 3K-3-980/2002;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje L. P. v. AB „Mažeikių nafta“, Nr. 3K-3-336/2003;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje N. Ž. v. SP UAB „Vilniaus troleibusiai“, Nr. 3K-3-371/2003;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė, Nr. 3K-3-1054/2003;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje N. V. v. UAB „Club and Company“, Nr. 3K-3-1049/2003;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje R. S. v. AB „Ekranas“, Nr. 3k-3-494/2004;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. AB „Šiaulių stumbras“, Nr. 3K-3-498/2004;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Dola“ v. J. B., A. B., Nr. 3K-3-28/2005;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų departamento Kūno kultūros ir sporto skyriaus sporto mokykla „Marva“, Nr. 3K-3-164/2005;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje J. D. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-7-255/2005;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje M. J. v. V. Č, Nr. 3K-7-159/2005;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. R. A., Nr. 3K-3-579/2005;

17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje K. R. v. Lietuvos Respublika, atstovaujama Teisingumo ministerijos, Nr. 3K-3-604/2005;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. AB „Vievio paukštynas“, Nr. 3K-3-10/2006;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje I. T., R. T., M. T., A. T. v. UAB „Plungės lagūna“ ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-27/2006;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje K. R. v. Lietuvos Respublika, atstovaujama Teisingumo ministerijos, Nr. 3K-3-337/2006;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje G. K. v. UAB „Baltijos parkai“, Nr. 3K-3-351/2006;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V. Nr. 3K-3-394/2006;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje A. Ž. v. UAB „Ranga IV“, Nr. 3K-3-450/2006;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Z. J. v. J. B., UAB „Rejona“, Nr. 3K-3-540/2006;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje V. V. v. UAB „Žemaitijos deguonis“, Nr. 3K-3-575/2006;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje E. Š. v. Lietuvos advokatūra, Nr. 3K-3-26/2007;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje B. B. v. Vitėnų žemės ūkio bendrovė, Nr. 3K-3-112/2007;

28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *A. L. v. Lietuvos ir Kanados UAB „Pajūrio mediena“*, Nr. 3K-3-157/2007;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“*, Nr. 3K-3-261/2007;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *A. M. v. UAB Baltijos realizacijos centras, R. D., UAB „If draudimas“, E. N., K. K.*, Nr. 3K-3-262/2007;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *D. E. v. UAB „Transmėja“*, Nr. 3K-3-348/2007;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *E. P., V. M. v. AB „Karigė“*, Nr. 3K-3-351/2007;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *R. G., E. G., D. G. v. UAB „Statreksas“*, Nr. 3K-3-482/2007;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *S. M. v. UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“, AB „Baltijos laivų statykla“, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius*, Nr. 3K-3-129/2008;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „R-i Lietuva“ v. UAB „Atvanora“*, Nr. 3K-3-348/2008;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. rugpjūčio 18 d. nutartis civilinėje byloje *I. T. v. UAB „Šiaulių lyra“*, Nr. 3K-3-373/2008;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. ŽŪB „Šiaulėnų statyba“*, Nr. 3K-3-529/2008;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje *L. K., V. K v. „Lietuvos geležinkeliai“, I. M.*, Nr. 3K-3-476/2008;

39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje V. M., I. M. (I. M.), S. M. (S.M.) v. AB „Lietuvos geležinkeliai, Nr. 3K-3-566/2008;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D. G., V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje B. T. v. Ukmergės nestacionarių socialinių paslaugų centras, Nr. 3K-3-37/2009;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje I. T. v. UAB „Šiaulių lyra“, Nr. 3K-3-79/2009;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje G. Š. v. UAB „Yazaki Wiring Technologies Lietuva“, Nr. 3K-3-174/2009;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje N. V. - K. v. Vilniaus universiteto Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas, Nr. 3K-3-416/2009;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“, Nr. 3K-3-544/2009;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. VŠĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė, Nr. 3K-3-117/2010;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje M. P. v. UAB „Vaivorykštė“, Nr. 3K-3-147/2010;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje A. J. J. v. UAB „Termesta“, V. S., Nr. 3K-3-167/2010;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje E. K. v. UAB „Jungtis“, Nr. 3K-3-248/2010;

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje G. K. v. Akmenės darbo birža, Nr. 3K-3-311/2010;
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje I. J., M. Č. ir J. Č. v. VĮ Vilniaus miesto universitetinė ligoninė, N. B. teisių perėmėja L. B. J. L. M., Nr. 3K-3-59/2010;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje A. P. v. UAB „Vekada“, Nr. 3K-3-421/2010;
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. VĮ „Euroknyga“, Nr. 3K-3-422/2010;
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje J. M. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-3-490/2010;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje V. B. (D) v. A. O., Nr. 3K-3-31/2011;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje A. K., N. G., T. M., E. M., E. K., G. V. ir N. P. v. AB „Klaipėdos kartonas“, Nr. 3K-3-66/2011;
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje A. V. v. Vilniaus universitetinė ligoninė, Nr. 3K-3-165/2011;
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje S. P. v. UAB „Prisma Lt“, Nr. 3K-3-276/2011;
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje V. B. v. keleivių transporto kooperatinė bendrovė „Gintarinis vairas“, Nr. 3K-3-296/2011;
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. 73-ioji daugiabučių namų savininkų bendrija „Viršuliškės“, Nr. 3K-3-363/2011;
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje R. P. v. UAB „Elguva“, Nr. 3K-3-390/2011;

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje O. K. v. UAB „Eksparas“, Nr. 3K-3-562/2011;
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje M. V. v. UAB „Algesa“, G. K., L. K., V. B., Nr. 3K-3-35/2012;
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. UAB „Gilova“, Nr. 3K-3-36/2012;
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje P. S. v. UAB „Eureja“, Nr. 3K-3-179/2012;
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje R. K., A. K., Ž. K. v. E. K., A. K., Kauno Simono Daukanto vidurinė mokykla, Nr. 3K-3-202/2012;
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje N. N. v. Kauno Juozo Urbšio katalikiška vidurinė mokykla, Nr. 3K-3-220/2012;
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. SIA „Bodybalt“, Nr. 3K-3-213/2012;
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje A. M. v. SĮ „Vilniaus miesto būstas“, Nr. 3K-3-223/2012.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. UAB „Baltijos baldų prekyba“, Nr. 3K-3-245/2012;
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje A. A. v. Valstybinio mokslinių tyrimų instituto Fizinių ir technologijos mokslų centras, Nr. 3K-3-266/2012;
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje V. N. v. UAB „Einhell Balticum“, Nr. 3K-3-265/2012;
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje T. G. v. AB „Šilutės baldai“, Nr. 3K-3-372/2012;

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje G. V. v. UAB „Jurby Water Tech“, Nr. 3K-3-350/2012;
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje G. P. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-539/2012;
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje A. R. v. UAB „Selteka“, Nr. 3K-3-174/2013;
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje E. P. v. UAB sanatorijai „Pušyno kelias“, Nr. 3K-3-226/2013;
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Y. A. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Nr. 3K-3-323/2013;
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. biudžetinė įstaiga „Gamtos tyrimų centras“, Nr. 3K-3-380/2013;
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Autodesk Incorporated, Microsoft Korporacija v. UAB „Technoverslas“, Nr. 3K-3-385/2013;
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje E. K. v. AB „Baltijos“ laivų statykla, Nr. 3K-3-426/2013;
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje J. M., G. M., V. M. (V. M.) v. UAB „Baltwood“, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. 3K-3-466/2013;
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. UAB „Vajuretas“, Nr. 3K-3-438/2013;
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. VĮ Turto bankas, Nr. 3K-3-59/2014;
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. UAB „Stamona“, Nr. 3K-3-173/2014;

86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje N. S v. ŽŪKB „Litbera“, Nr. 3K-3-138/2012;
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje I. S. v. UAB Vakarų Baltijos laivų statykla, Nr. 3K-3-194/2014;
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje L. Š. v. Rumunijos ambasada, Nr. 3K-3-199/2014;
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje I. M. B. v. UAB „Aroja“, Nr. 3K-3-174/2012;
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje V. A. v. Širvintų rajono savivaldybė ir Širvintų sporto mokykla, Nr. 3K-3-263/2014;
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje N. V. v. VĮ Turto bankas, Nr. 3K-3-300/2014;
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje I. D. v. UAB „Dizarto reklama“, Nr. 3K-3-312/2014;
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. VĮ Ignalinos atominė elektrinė, Nr. 3K-3-37-706/2015;
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje S. N. v. AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“, Nr. 3K-3-209-469/2015;
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. BĮ „Gamtos tyrimų centras“, Nr. 3K-3-237-695/2015;
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje B. R., A. K., S. J. v. UAB „Saurida“, Nr. 3K-3-321-915/2015;

97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje J. V. v. UAB „Kupiškio autobusų parkas“, Nr. 3K-3-561-684/2015;
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje B. D. (B. D.) v. M. T., Nr. 3K-7-328-248/2015;
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje J. B. v. AB „Šilutės baldai“, Nr. 3K-3-677-969/2015;
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje A. J. v. VŠĮ Garliavos pirminės sveikatos priežiūros centras, Nr. 3K-3-37-469/2016;
101. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje L. Š. v. Rumunijos ambasada, Nr. 2A-1219/2014;
102. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2005 m. birželio 2 d. sprendimas civilinėje byloje J. T., E. T., D. T. v. AB „Kasyba“, UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 2-479-39/2005;
103. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje S. M. v. UAB „Disona“, Nr. 2A-1020-464-2008;
104. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2013 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje K. V. v. UAB „Prekybos marketingo paslaugos“, Nr. 2A-1929-590/2013;
105. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. UAB „Vajuretas“, Nr. 2A-53-124/2014;
106. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. BĮ „Gamtos tyrimų centras“, Nr. 2A-1124-104/2014.

3. Latvijos Respublikos teismų praktika

1. Latvijos Respublikos Kuržemės apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2012 m. birželio 12 d. sprendimas, Nr. SKC-902/2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://at.gov.lv/en/>>;
2. Latvijos Respublikos Rygos apygardos teismas. 2014 m. sausio 29 d. sprendimas, Nr. SKC- 1613-1614 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://at.gov.lv/en/>>.

4. Rusijos Federacijos teismų praktika

1. Rusijos Federacijos Murmansko teismo Civilinių bylų skyrius. *2013 m. lapkričio 20 d. sprendimas, Nr. 33-3897* [žiūrėta 2016 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://delo-press.ru/articles.php?n=17058>>.

SANTRAUKA

Šio darbo tikslas yra teoriniais ir praktiniais aspektais išanalizuoti neturtinės žalos atlyginimo ypatumus darbo teisėje. Darbo sutarties šalių pareiga atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą yra įtvirtinta Darbo kodekse, o neturtinės žalos atlyginimo dydis nustatomas pagal Civilinį kodeksą. Neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, tačiau ji atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo.

Pirmoje darbo dalyje analizuojama neturtinės žalos samprata Lietuvos ir kitų valstybių (Latvijoje, Rusijoje, Prancūzijoje) teisėje, nagrinėjant Civilinį, Darbo kodeksą ir kitus įstatymus.

Antroje darbo dalyje nagrinėjamos bendrosios ir specialiosios neturtinės žalos atlyginimo sąlygos. Analizuojami dažniausiai pasitaikantys neturtinės žalos atlyginimo atvejai.

Trečioje darbo dalyje analizuojami bendrieji, individualieji darbo bylų kriterijai, kuriais remiantis teismas nustato neturtinės žalos dydį, taip pat analizuojamos neturtinės žalos atlyginimo dydžio tendencijos teismų praktikoje pagal pateiktas suvestines lenteles, aptariamoms pagrindinėms problemoms teismų praktikoje, nustatant neturtinės žalos dydį.

SUMMARY

Non – pecuniary damages in labour law

The main aim of this paper is to analyze the theoretical and practical peculiarities of non-pecuniary damages in labor law. The parties of employment contract have an obligation to compensate a non-pecuniary damage, which is enshrined in the Labor Code, and the extent of compensation is determined according to the Civil Code. Non - pecuniary damage can be compensated only in cases prescribed by law, but it will be compensated in all cases where the crime was committed, the person's health was disrupted or deprivation of life was determined.

The first part of this work analyses the concept of non-pecuniary damages in the law of Lithuania and other countries (Latvia, Russia, France) by analyzing Civil, Labor Code and other laws.

The second part of this work examines general and special conditions of non-pecuniary damages. Analyzing the most frequent cases of non - pecuniary damages.

The third part of this paper analyses a general and individual criteria of labor cases on which the amount of non-pecuniary damage remuneration is set, as well as the analysis of non-pecuniary damages and their tendencies according to the data basis in law. It focuses on the main problems of the judicial practice, discussing the value of non-pecuniary damage.

PRIEDAI

1 priedas

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo neteisėto atleidimo iš darbo atveju

Bylos Nr.	Ieškovo prašoma suma (Lt/ Eur)	Teismų priteista suma (Lt/ Eur)	Pastabos
3K-3-37-469/2016	3000 Lt (868,86 Eur)	500 Lt (144,81 Eur)	Ieškovei sukelta dvasinių išgyvenimų, tačiau nesukėlė sveikatos pablogėjimo
3K-3-561-684/2015	10 000 Lt (2896,20 Eur)	700 Lt (202,73 Eur)	Teismas atsižvelgė į ilgą darbo santykių trukmę, nuobaudų neturėjimą, teisių pažeidimo aplinkybes ir padarinius (atleista grįžusi į darbą po sunkios ligos)
3K-3-321-915/2015	Trys ieškovės prašo po 10 000 Lt (2896,20 Eur)	Kiekvienai po 3000 Lt (868,86 Eur)	Ieškovės iš darbo buvo atleistos drausminės nuobaudos pagrindu, buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl jų tariamos nusikalstamos veikos, kuris buvo nutrauktas, taip sukeliant neigiamų išgyvenimų bei pakenkiant jų reputacijai
3K-3-237-695/2015	5000 Lt (1448,10 Eur)	0	Atleidimo iš darbo pripažinimas neteisėtu yra pakankama satisfakcija už patirtą skriaudą
3K-3-209-469/2015	50 000 Lt (14 481 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Buvo naudojamas psichologinis smurtas siekiant nulemti ieškovės apsisprendimą išeiti iš darbo, siekiama atleisti bet koku būdu, neturėjo drausminių nuobaudų, atsižvelgė į padarinius, tačiau atleidimo pagrindas nėra diskredituojantis
3K-3-37-706/2015	658 428,60 Lt (190 694,10 Eur)	3452,80Lt (1000 Eur)	Teismas sumažino neturtinės žalos dydį, atsižvelgdamas į ieškovei įstatymu nustatytas papildomas specialiąsias užimtumo garantijas
3K-3-312/2014	10 000 Lt (2894 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Teismas sumažino neturtinės žalos dydį atsižvelgdamas į tai, jog dalis darbo užmokesčio ieškovei buvo mokama
3K-3-300/2014	20 000 Lt (5788 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Vykdyto atleidimo iš darbo mechanizmas buvo gana sistemingas ir tęstinio pobūdžio
3K-3-263/2014	50 000 Lt (144 70 Eur)	0	Nepripažino ieškovo atleidimo iš darbo neteisėtu
3K-3-194/2014	15 000 Lt (4341 Eur)	0	Pažeidimo pripažinimo pakanka pažeistai ieškovo teisei apginti

Bylos Nr.	Ieškovo prašoma suma (Lt/ Eur)	Teismų priteista suma (Lt/ Eur)	Pastabos
3K-3-438/2013	5000 Lt (1448,10 Eur)	0	Atleidimas neteisėtas. Teismas perdavė bylą apeliaciniam teismui dėl neturtinės žalos nustatymo nagrinėti iš naujo. Civilinėje byloje Nr. 2A-53-124/2014 nenustatyta ieškovo patirta neturtinė žala
3K-3-380/2013	5000 Lt (1448,10 Eur)	0	Teismas perdavė bylą apeliaciniam teismui nagrinėti iš naujo. Atleidimas neteisėtas. Civilinėje byloje Nr. 2A-1124-104/2014 nenustatyta ieškovo patirta neturtinė žala
3K-3-226/2013	6000 Lt (1736,4 Eur)	0	Neteisėtas atleidimas. Teismas atmetė pagrindinius ieškovės reikalavimus, todėl ir atmetė neturtinės žalos atlyginimą.
3K-3-174/2013	10 000 Lt (2894 Eur)	0	Atleidimas pagrįstas ir teisėtas
3K-3-372/2012	25 000 Lt (7235 Eur)	0	Nenustatyta ieškovės patirta neturtinė žala
3K-3-350/2012	100 000 Lt (28940 Eur)	0	Atleidimas pagrįstas ir teisėtas
3K-3-265/2012	5000 Lt (1448,10 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Ieškovas neteisėtai atleistas tokiu pagrindu, kuris suponuoja itin neigiamą įspūdį apie asmenį, neigiamai paveikia jo reputaciją
3K-3-266/2012	6000 Lt (1736,4 Eur)	0	Nepripažino ieškovo atleidimo iš darbo neteisėtu
3K-3-245/2012	15 000 Lt (4341 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Ieškovas atleistas neteisėtai. Buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas
3K-3-223/2012	15 000 Lt (4341 Eur)	0	Pažeidimo pripažinimo pakanka pažeistai ieškovės teisei apginti
3K-3-213/2012	15 000 Lt (4341 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Ieškovas neteisėtai atleistas tokiu pagrindu, kuris suponuoja itin neigiamą įspūdį apie asmenį, neigiamai paveikia jo reputaciją
3K-3-220/2012	70 000 Lt (20258 Eur)	5000 Lt (1448,10 Eur)	Darbdavys siekė ieškovę pripažinti neveiksnia
3K-3-179/2012	1500 Lt (434,1 Eur)	0	Ieškovas neįrodė patirtą žalą bei priežastinį ryšį
3K-3-174/2012	10 000 Lt (2894 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Tendencingas siekimas atleisti iš darbo
3K-3-213/2012	15 000 Lt (4341 Eur)	1000 Lt (289,40 Eur)	Ieškovas neteisėtai atleistas tokiu pagrindu, kuris suponuoja itin neigiamą įspūdį apie asmenį, neigiamai paveikia jo reputaciją
3K-3-138/2012	5000 Lt (1448,10 Eur)	0	Teisėtas atleidimas iš darbo
3K-3-562/2011	20 000 Lt (5788 Eur)	2000 Lt (578,8 Eur)	Atleistas itin kompromituojančiu būdu

Bylos Nr.	Ieškovo prašoma suma (Lt/ Eur)	Teismų priteista suma (Lt/ Eur)	Pastabos
3K-3-390/2011	10 000 Lt (2894 Eur)	0	Nenustatyta ieškovės patirta neturtinė žala
3K-3-363/2011	25 000 Lt (7235 Eur)	0	Pakanka pažeidimo pripažinimo
3K-3-296/2011	120 000 Lt (34728 Eur)	3000 Lt (868,2 Eur)	Ieškovas vienintelis išlaikė kitus šeimos narius
3K-3-276/2011	5000 Lt (1448,10 Eur)	0	Nenustatyta ieškovės patirta neturtinė žala
3K-3-165/2011	20 000 Lt (5788 Eur)	0	Teisėtas atleidimas iš darbo
3K-3-66/2011	Septynioms ieškovėms po 5000 Lt (1448,10 Eur)	Septynioms ieškovėms po 5000 Lt (1448,10 Eur)	Buvo verčiamos nutraukti darbo santykius, buvo diskriminuojamos. Tęsėsi ilgą laiką
3K-3-422/2010	1200 Lt (347,28 Eur)	300 Lt (86,82 Eur)	Teismas atsižvelgė į ieškovo jauną amžių, profesiją
3K-3-421/2010	2500 Lt (723,5 Eur)	0	Teisėtas atleidimas iš darbo
3K-3-311/2010	50 000 Lt (14470 Eur)	0	Nenustatyta ieškovės patirta neturtinė žala
3K-3-248/2010	15 000 Lt (4341 Eur)	0	Teisėtas atleidimas iš darbo
3K-3-117/2010	80 000 Lt (23152 Eur)	4000 Lt (1157,6 Eur)	Teismas atsižvelgė į ieškovės 9 m. darbo stažą, atsakovo prastą finansinę padėtį

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuo 2010 m. sausio 1 d. iki 2016 m. kovo 1 d. nagrinėtomis bylomis, kylančiomis iš darbo santykių dėl neturtinės žalos atlyginimo neteisėto atleidimo iš darbo atveju.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo sužalojus sveikatą nelaimingo atsitikimo darbe metu ar susirgimo profesine liga

Bylos Nr.	Ieškovo prašoma suma (Lt/ Eur)	Teismų priteista suma (Lt/ Eur)	Pastabos
3K-3-677-969/2015	100 000 Lt (28 962 Eur)	37 980,80 Lt (11 000 Eur)	Neteko 60 proc. darbingumo susirgus profesine liga, ilgalaikės pasekmės.
3K-7-328-248/2015	250 000 Lt (72 405 Eur)	75 000 Lt (21 721,50 Eur)	Sunkūs padariniai: patirto sveikatos sutrikdymo pasekmės tęstinės, trukdiančios visą gyvenimą, dėl to jo patiriami neigiami išgyvenimai taip pat ilgalaikiai.
3K-3-426/2013	85 000 Lt (24 599 Eur)	50 000 Lt (14 470 Eur)	Sunkus sveikatos sužalojimas, tačiau ieškovas darbingas, sveikatos sužalojimai nesukėlė ilgalaikių padarinių. Darbdavys neužtikrino saugių darbo sąlygų.
3k-3-35/2012	150 000 Lt (43410 Eur)	50 000 Lt (14470 Eur)	Sunkus sveikatos sužalojimas, neteko 50 proc. darbingumo
3K-3-174/2009	500 000 Lt (144 700 Eur)	50 000 Lt (14 470 Eur)	Neteko 30 proc. darbingumo, nustatyta 2 invalidumo grupė dėl profesinio susirgimo
3K-3-529/2008	60 000 Lt (173 640 Eur)	50 000 Lt (14 470 Eur)	Neteko 50 proc. darbingumo, ilgalaikės pasekmės
3K-3-129/2008	200 000 Lt (57 880 Eur)	10 000 Lt (2894 Eur)	Neteko 5 proc. darbingumo dėl profesinio susirgimo
3K-3-157/2007	150 000 Lt (43 410 Eur)	50 000 Lt (14 470 Eur)	Neteko 85 proc. darbingumo, nustatyta 1 invalidumo grupė. Nustatyta darbdavio ir darbuotojo kaltė
3K-3-262/2007	200 000 Lt (57 880 Eur)	40 000 Lt (11 576 Eur)	Neteko 50 proc. darbingumo
3K-3-540/2006	180 000 Lt (52 092 Eur)	50 000 Lt (14 470 Eur)	Neteko 100 proc. darbingumo, nustatyta 1 invalidumo grupė su visiška negalia
3K-3-450/2006	50 000 Lt (14 470 Eur)	25 000 Lt (7235 Eur)	Sunkus sveikatos sutrikdymas. Nukentėjusiojo veiksmai paprastas neatsargumas
3k-3-575/2006	150 000 Lt (43 410 Eur)	30 000 Lt (8682 Eur)	Neteko 40 proc. darbingumo

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuo 2006 m. sausio 1 d. iki 2016 m. kovo 1 d. nagrinėtomis bylomis, kylančiomis iš darbo santykių dėl neturtinės žalos atlyginimo sužalojus sveikatą nelaimingo atsitikimo darbe metu ar susirgimo profesine liga.

**Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos dėl neturtinės žalos padarytos žuvus
darbuotojui dėl nelaimingo atsikimo darbe metu**

Bylos Nr.	Ieškovo prašoma suma (Lt/ Eur)	Teismų priteista suma (Lt/ Eur)	Pastabos
3k-3-466/2013	Dviem ieškovams po 150 000 Lt (43410 Eur), trečiam – 52 500 Lt (15 193,5 Eur)	Vienam – 32 000 Lt (9260,8 Eur), kitam - 2 500 Lt (723,5 Eur), trečiam - 0	Didelis ieškovo neatsargumas. Atsižvelgė į glaudų šeiminių ryši
3k-3-556/2008	Dviem ieškovams po 500 000 Lt (144 700 Eur)	Dviem ieškovams po 70 000 Lt (20 258 Eur)	Atsižvelgė į glaudų šeiminių ryši
3K-3-566/2008	Trims ieškovams po 100 000 Lt (28 940 Eur)	Trims ieškovams po 15 000 Lt (4341 Eur)	Atsižvelgė į nukentėjusiojo kalbę
3K-3-482/2007	Trims ieškovams po 40 000 Lt (11 576 Eur)	Trims ieškovams po 15 000 Lt (4341 Eur)	Sutuoktinei ir vaikams
3K-3-348/2007	65100 Lt (18 839,94 Eur)	32 550 Lt (9419,97 Eur)	Darbdavio ir darbuotojo kaltės proporcijos (po 50 proc.)

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuo 2006 m. sausio 1 d. iki 2016 m. kovo 1 d. nagrinėtomis bylomis, kylančiomis iš darbo santykių dėl neturtinės žalos atlyginimo padarytos žuvus darbuotojui dėl nelaimingo atsikimo darbe metu.